

Ο ΜΑΙΝΟΜΕΝΟΣ

ΚΑΚΕΝΤΡΕΧΗΣ

ΔΙΑΝΟΜΗ
 - Χ. ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
 ΑΘΕ. 8010 19576α
 Χρόνια. Σταγ.
 ΕΙΣΙΡΟΤΗΣ. 2000. 150. Κοίτης
 Αόθ. 940. 602. 157Α

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΝΟΙΚΤΗ

πρὸς Νικολάου Γαλαριού.

Β'.

Ω

1X-V-1711

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1895

Ο ΜΑΙΝΟΜΕΝΟΣ ΚΑΚΕΝΤΡΕΧΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΝΟΙΚΤΗ

Β'.

Πρὸς τὸν κ. Ἰωάννην Γ. Παπαδάκην, διευθυντὴν καὶ
συντάκτην τῆς ἐν Κρήτῃ ἡμερησίου ἐφημερίδος
« ἡ Μεσόγειος ».

Ὁ ἀναγινώσκων μετὰ προσοχῆς τὰ γραφόμενά σας καὶ γνωρίζων μετ' ἀκριβείας τὰ πράγματα, ἄγεται ἀκουσίως νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἀφεύκτως ἐν τῇ πατρίδι τοῦ Μίνως ἐνυπάρχει ἔτι ἐν τῇ ζωῇ ἡ διαβόητος ἐκείνη γενεά, ἣτις ἕνεκα τῶν σφόδρα πονηρῶν πράξεων, ἃς ἐπὶ αἰῶνας ἐξηκολούθει διαπράττουσα, ἐγένετο παραίτιος, σὺν τίς οἶδε πόσοις ἄλλοις μεγάλοις κακοῖς, καὶ τοῦ νὰ προστριβῇ μέγας μῶμος εἰς πάντας γενικῶς τοὺς Κρήτας. Καὶ νοῶ τὸν πηγάσαντα ἐκ τοῦ τοσοῦτον προσβλητικοῦ ἐκείνου λόγιου τῶν δύο μεγίστων διὰ τὴν σοφίαν καὶ ἀρετὴν των ἀνδρῶν, ἦτοι τοῦ Ἐπιμενίδου, τοῦ μόνου ὅστις κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἠξιώθη τοῦ τίτλου τοῦ προφήτου, καὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, τοῦ μόνου ὅστις ἀνεκηρύχθη μέγας ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν καὶ ἰδρυτὴς τοῦ Χριστιανισμοῦ : Ἦτοι τοῦ λόγιου ἐκείνου « αἰεὶ ψεύσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί », τὸ ὅποιον πρῶτος μὲν ὁ Ἐπιμενίδης πρὸ πέντε καὶ εἴκοσι ἡδὴ αἰῶνων ἐξεσφενδόνισεν ὡς μύδρον διάπυρον κατὰ τῆς κεφαλῆς τῶν συμπατριωτῶν του, ἀκολούθως δὲ ὁ ἀπόστολος Παῦλος μετὰ πάροδον ἑξ αἰῶνων ἐπανελάβε κατ' αὐτῶν, ἀποδεχόμενος αὐτὸ ὡς ἀληθῆ προφητεῖαν.

Καὶ δὲν εἶχε μὲν ὁ Κρητικὸς λαὸς τὰς ἐν τῷ λογίῳ ἐκείνῳ ὑπονοουμένας φοβεράς κακίας, διότι ἐὰν τὰς εἶχε θὰ ὑφίστατο καὶ τὰ ἀποτελέσματά των. Ὁ ἔχων τοιαύτας κακίας λαὸς θὰ εἶπη ὅτι ἔχει φθάσει εἰς τὸ σημεῖον ἐκείνου τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐξαχειώσεως, ὕπερ κατ' ἀπαράβατον ἱστορικὸν νόμον συνεπάγεται ἐν χρόνῳ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον βραχεὶ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἀνεξαρτησίας. Ὅθεν ἀφοῦ ὁ Κρητικὸς λαὸς διετήρησε ταύτην ἐπὶ μακρὰν σειρὰν αἰώνων, περιπλέον δὲ καὶ αἰῶνάς τινας ἔτι περισσώτερον ἀπὸ τοὺς λοιποὺς ἑλληνικοὺς λαοὺς, ἔπεται φυσικῶ τῷ λόγῳ ὅτι δὲν ἴστατο ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ σημείου εἰς τὸ ὁποῖον τὸν κατέταττε τὸ εἰρημένον λόγιον, ἀλλ' ἐφ' ὅλως ἰδιαίτερου, ἤτοι ἐφ' ἐκείνου εἰς ὃ τὸν κατέταττον πάντες οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς. Ἀλλ' ὅμως δὲν εἶναι καὶ ζήτημα ὅτι ὑπῆρχον καὶ πολλοί, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἰσχυροὶ Κρήτες ἔχοντες τὰς κακίας ταύτας· διότι ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται ὁ λόγος δι' ὃν ἐγένετο χρῆσις τοῦ λογίου ἐκείνου καθ' ὅλου τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ, ὅστις ἐν τούτοις κατὰ τοῦτο μόνον ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ μεμπτέος ὅτι ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ἀνείχετο ἐν τῷ μέσῳ του, μὴ πέμπων ἐς κόρακας, τὰ μέλη τῆς πονηρᾶς ἐκείνης γενεᾶς, ἢ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς πονηρᾶς ἐκείνης πολιτικῆς σχολῆς, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον.

Τώρα σὰν τί εἶδους ὑποκείμενα θὰ ἦσαν καὶ σὰν τί εἶδους κατωρθώματα θὰ διέπραττον οἱ ὀπαδοὶ τῆς σχολῆς ἐκείνης, ἀφίνω νὰ κρίνετε ὑμεῖς, κ. Παπαδάκη, ὑμεῖς ὅστις παρὰ πάντα ἄλλον εἴθε ὁ ἀρμοδιότερος. Καὶ λέγω τοῦτο διότι ὑμεῖς πρὸ ἐτῶν βαδίζετε ἀπαρεγκλίτως ἐπὶ τὰ ἴγνη ἐκείνων, μὴδὲν μὴδέποτε παραλείποντες τὸ συντελοῦν, ὅπως παρουσιάσετε ὑμᾶς αὐτοὺς ὡς τι σωζόμενον σεβάσμιον λειψανον, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὡς ἄξιον ἀπόγονον, τῆς γενεᾶς ἐκείνης!

Καὶ ὄντως τὸ «ἀεὶ ψεῦσται» τὸ «κακὰ θηρία» τὸ «γαστέρες ἀργαί», εἶναι καὶ ὑμῶν, ὡς ἦσαν καὶ τῶν ὀπαδῶν τῆς σχολῆς ἐκείνης, τὰ ἄρθρα τοῦ συμβόλου τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς πίστεως.

Ἐντεῦθεν δὲ μάλιστα καὶ ὁ τίτλος «Ο ΜΑΙΝΟΜΕΝΟΣ ΚΑΚΕΝΤΡΕΧΗΣ», ὃν ἀπένειμα ὑμῖν. Πιθανὸν νὰ σφάλω· ἀλλὰ μέχρις ἀποδείξεως τοῦ ἐναντίου θὰ ἐπιμείνω φρονῶν ὅτι ὁ τίτλος

οὗτος πάνυ προσφυῶς ἀπενεμήθη ὑμῖν, καθὼ ἐν δυσὶ λέξεσι συγκεντρῶν τὰς ιδιότητας τῶν ὀπαδῶν τῆς σχολῆς εἰς ἓν ἀνήκετε. Εἰς τὴν ἰδέαν μου δὲ ταύτην ἐνισχύομαι ἔτι μᾶλλον, καθόσον ἡ πρὸς τὸ σύμβολον τῆς σχολῆς ἐκείνης λατρεία ὑμῶν προβαίνει ὁσημέραι αὐξοῦσα. Ἐὰν μάλιστα ἀναμετρήσωμεν τὰ μεσολαβήσαντα ἀπὸ τὰ μέσα Δεκεμβρίου 1894 καὶ ἐντεῦθεν συμβεβηκότα, ἦτοι τὰ ὅσα ἐγράψατε ἐν τῷ σώματι τῆς ἐφημερίδος σας καὶ ἐν ἰδιαιτέροις φυλλαδίοις, ἀλλ' ἰδίως τὰ ὅσα ἑτερατουργήσατε διὰ τὰ περιβλήθητε τὴν βουλευτικὴν τήβεννον, τότε ἡ πρόοδος ὑμῶν αὕτη ἀποβαίνει καταπληκτικὴ.

Οὕτω λοιπὸν κατὰ μοιραίαν σύμπτωσιν διὰ τῆς προσθήκης νέων συμβεβηκότων, πρὸς τὰ τόσα πολλὰ παλαιὰ, συνεσωρεύσατε ὕλην πλέον ἢ ἐπαρκῆ καὶ διὰ τὴν σύνταξιν ἀκόμη ὀγκώδους μυθιστορημάτων δραματικοῦ, οὗτινος ἤρωσ νὰ ἦσθε, νοεῖται ὑμεῖς.

Ἄλλ' ἄλλοις τοῦτο δέδοται.

Ἐμοὶ δέδοται νὰ ἐξακολουθήσω τὴν πάλην ἀμειλίκτως μέχρι οὗ καταστήσω ὑμᾶς πτώμα πολιτικὸν ἅμα καὶ κοινωνικόν. Καὶ τοῦτο δὲν τὸ κάμνω μόνον πρὸς ἀτομικὴν ἱκανοποίησιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς τε πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας, καθ' ὧν πολλὰ ἐπὶ ἔτη διεπράξατε. Οὕτω δὲ ἐκπληρῶ συνάμα καὶ τὴν ὑπόσχεσιν, ἣν ἔδωκα δημοσίᾳ ἐν τῷ πρώτῳ φυλλαδίῳ μου «ὅτι θὰ ἠσᾶς κατατασακίσω τὴν φορὰν ταύτην ἔτι περισσότερον ἢ ἄλλοτε ἢ τὰς χεῖρας, ὅπως οὕτω μὴ τολμήσετε πλέον ἐφ' ὄρου ζωῆς νὰ κινήσετε κατ' ἐμοῦ τὸν ἀσθενῆ ἄλλως τε κάλαμόν σας».

Α'.

Μετὰ τὰ ὅσα ἐδημοσιεύσατε, κ. Παπαδάκη, εἰς ἀπάντησιν τοῦ πρώτου φυλλαδίου μου, τὰ πράγματα προσέλαβον, πλὴν τῆς προηγουμένης, καὶ νέαν ὅλως ἰδιαιτέραν τροπὴν. Τὸ σύστημά σας ἀνέκαθεν ὑπῆρξεν, ὡς ἤδη ἀπέδειξα ἐν τῷ πρώτῳ φυλλαδίῳ μου, ἡ προσφυγὴ εἰς ἀκατονομάστους ὕβρεις καὶ συκοφαντίας, διότι δὲν ἠδύνασθε νὰ ἐπικαλεσθῆτε πρὸς ὑπεράσπισίν σας πραγματικὰ γεγονότα καὶ λογικὰ ἐπιχειρήματα. Αἱ συκοφανταίαι ὅμως καὶ ὕβρεις σας ἐκείναι ἦσαν ὅπως δῆποτε ὑποκείμενα εἰς δημοσίαν συζήτησιν, καθὼ

φέρουσαι τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀσεβείας πρὸς μόνην τὴν ἀλήθειαν. Ἄλλ' ἤδη ἠκολουθήσατε νέον σύστημα, πρωτοφανές ὅλως ἐπὶ κακοηθεία. Ἦδη αἱ συκοφανταὶ καὶ ὕβρεις σας δὲν εἶναι μόνον ἀσεβείας πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν δημοσίαν ἠθικὴν, ἥτοι ἐξ ἐκείνων τὰς ὁποίας καὶ ὁ ἀπλῶς μόνον ἐκστομῶν, πολλῶ δὲ πλεον, νοεῖται, ὁ δημοσία ἐκθέτων, δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ἄλλως ἢ ὡς ἄνθρωπος περιελθὼν εἰς τὸ ἔσχατον σημείον τῆς ἠθικῆς καταπτώσεως.

Τοιαῦται λοιπὸν ὕβρεις καὶ συκοφανταὶ δὲν ὑπόκεινται εἰς δημοσίαν συζήτησιν, ὡς ἀπολύτως ἐμποδιζομένην ὑπὸ τῶν χρηστῶν ἠθῶν.

Ἄλλ' ὑπόκεινται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης.

Ἄλλ' ἐὰν αἱ ὕβρεις καὶ συκοφανταὶ σας αὐταὶ δὲν ὑπόκεινται εἰς δημοσίαν συζήτησιν, ὑπόκειται ὅμως τὸ ζήτημα, ὅπερ γεννᾶται ἐκ τοῦ θράους, μεθ' οὗ ἐδημοσιεύετε αὐτάς. Καὶ δὲν λέγω τοῦτο νοῶν ὅτι δὲν ἐσέβεσθε τὴν κοινωσίαν διότι οὐδέποτε τὴν ἐσεβάσθητε προκειμένου νὰ ἐξασκήσετε τὰ πάθη σας καθ' οἰοῦδήποτε· ἀλλὰ γράφω τοῦτο νοῶν πῶς δὲν ἐσυλλογίσθητε διόλου τὰς ἀρχάς, μηδ' ὅλως θέντες, ἐκ φόβου τοῦλάχιστον, ὅπως συνέβαιεν ἄλλοτε, χαλινόν τινα εἰς τὸ τόσον κκεντρεχῆς τοῦτο πάθος σας.

Καὶ τὸ ζήτημα τοῦτο προσλαμβάνει ἔτι μᾶλλον σοβαρότερον χαρακτῆρα ἔνεκα δύο ἰδιαιτέρως ὅμως λόγων. Πρῶτον, ἔνεκα τοῦ ἀξιώματος, ὅπερ κ. Παπαδάκη κατελάβετε ὑμεῖς παρὰ τῆ Γεν. Διοικήσει Κρήτης πρὸ τριετίας, ἥτοι τοῦ τε διευθυντοῦ καὶ συντάκτου τοῦ ἡμεπισήμου ὄργάνου τῆς « Μεσόγειος » ὡς καὶ τοῦ ἐξ ἀπορρήτων συμβούλου καὶ δεύτερον ἔνεκα τῆς θέσεως, ἣν κατέχω ἐγώ, τῆς τοῦ ὑποτελώνου Κρήτης.

Οὐδεὶς ὑπάλληλος κατέχων οἶαν ἐγὼ θέσιν, ἢ καὶ μεγαλητέραν ὡς καὶ μικροτέραν ἀκόμη, διεσύρθη, ἐξυβρίσθη καὶ ἐσυκοφαντήθη ποτέ, οὐδὲ ἐν Κρήτῃ, οὐδὲ ἀλλαχοῦ που τῆς Αὐτοκρατορίας παρὰ δημοσιογράφου, εἴτε ἰδιώτου εἴτε περιβεβλημένου τὸ ἀξίωμά σας, ὅσον ἐγὼ παρ' ὑμῶν. Ἄλλ' οὐδὲ ἐδιστάσετε νὰ προβῆτε καὶ μέχρις ἔτι τοῦ νὰ με καταγγείλετε διὰ τοῦ ὑπὸ στοιχ. Γ. φυλλαδίου σας ὅτι πρὸ διετίας συνεννούμην μετὰ τοῦ Πάτερ Παρθενίου Κελαϊδῆ

πρὸς ὑποκίνησιν ἀνταρτικῶν κινήματων, ὅτι ἔλαβα παρὰ τούτου χρήματα πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὅτι ἠπειλοῦν ὑμᾶς, ὑμᾶς τὸν τόσον φιλόνομον καὶ φιλήσυχον πολίτην, ὅτι θὰ βάλω νὰ σᾶς κακοποιήσουν, ὡς κατορθώσαντα διὰ τῆς μεγίστης ἐν τῷ τόπῳ ἐπιρροῆς ὑμῶν καὶ ἰδίως διὰ τῶν ἐν τῇ «Μεσογειῷ» γραφομένων, νὰ ματαιώσετε τὰ ἐπίβουλα σχέδιά μας!

Ἄφ' οὗ δὲ τοιαῦτα χονδροειδέστατα ψεύδη δὲν ἐντρέπεσθε νὰ γράφετε δημοσίᾳ, ἀφίνω ἕκαστον νὰ φαντασθῆ ὅτι τί ἢ συνειδησίς σας θὰ σᾶς ἐπέτρεπε νὰ χαλκεύετε κατ' ἐμοῦ ἐν κρυπτῷ καὶ παραβύστω!

Ἄλλὰ περὶ τούτου περὶ τῶν μυστικῶν μηχανοραφιῶν, καὶ διαβολῶν σας — δὲν πρόκειται ἐνταῦθα — πρόκειται μόνον περὶ τῶν φανερῶν, τῶν ὑποκειμένων εἰς τὴν κοινὴν ἀντίληψιν, περὶ ὧν καὶ ὁ λόγος.

Ὅθεν, κ. Παπαδάκη, πᾶσα ἐλευθερία σας παρεχωρήθη εἰς τὸ νὰ γράφετε καὶ πρὸ πάντων ἐν φυλλαδίοις κατ' ἐμοῦ, ὅσα εἴαν ἀλλαχοῦ πού τῆς Αὐτοκρατορίας, ὡς καὶ παντὸς ἄλλου κράτους, ἐδημοσιεύοντο καθ' οἴουδῆποτε ὑπαλλήλου, θὰ προεκάλουν ταχεῖας ἀνακρίσεις πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας καὶ ἐνέργειαν τῶν δεόντων, ἥτοι τὴν τιμωρίαν μου μὲν εἴαν ἤμην ἐνοχος, τὴν ἱκανοποίησίν μου δέ, εἴαν ἤμην ἀθῶος, τιθέμενοι τότε ὑμεῖς καὶ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὴν πράγματι ἐμπρέπουσαν ὑμῖν θέσιν.

Θὰ μοὶ εἶπητε ἴσως διατὶ δὲν προσέτρεχον οἰκοθεν ἐνώπιον τῆς δικαιοσύνης; Τὸ πρᾶγμα εἶναι εὐεξήγητον: Διὰ νὰ μὴ πάθω καὶ ἐγὼ ὅ,τι πρὸ ἐμοῦ ἔπαθαν χριστιανοὶ καὶ θῶμανοί, αἵτινες προσέτρεξαν εἰς αὐτὴν ἐξαιτούμενοι ἱκανοποίησιν διὰ τὰ κατ' αὐτῶν ἐν τῇ «Μεσογειῷ» σας γραφέντα.

Κατὰ τοὺς μακαρίους ἐκείνους χρόνους, τοὺς μῶλις ἀφ' ἡμῶν ἀποστάντας, ὁ τιτλοφόρος δημοσιογράφος κ. Ι. Γ. Παπαδάκης ἔκειτο ὑπεράνω τῶν νόμων. Ἐντεῦθεν μάλιστα καὶ ἡ τόλμη ὑμῶν νὰ γράφετε ὅ,τι κακὸν ἠθέλετε καθ' οὗτινος ἠθέλετε ἄνευ φόβου τῆς δικαιοσύνης, ὡς καὶ τὸ θράσος ὑμῶν νὰ γελωτοποιήτε διὰ τῆς ἐφημερίδος σας τοὺς προστρέχοντας εἰς αὐτήν!

Ἐτέρωθεν δὲ καὶ αὐτὸ τὸ καθαρῶς πολιτικὸν μέρος τῶν δημοσιευμάτων σας διάφορον προσλαμβάνει τῆς προηγουμένης φάσιν. Ἦδη ἐθέσατε καὶ βέβηλον χεῖρα ἐπὶ τῆς ἠθικῆς περιουσίας, ἣν ἀπὸ τοῦ 1858 ἀρξάμενος ἀπέκτησα διὰ τόσου κόπου καὶ μόχθου, διὰ τόσων ἀγώνων, ἰδρώτων καὶ θυσιῶν, διὰ τόσων κινδύνων κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν καὶ ἦν, ὡς οὕτως ἀποκτηθεῖσαν, φυλάττω ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, ὡς φυλάττει ὁ σφοδρότερος φιλάργυρος τὴν ὑλικὴν περιουσίαν, ἣν λεπτὸν πρὸς λεπτὸν συνέλεξε. Λοιπὸν ὡς ὦν καὶ ἐγὼ εἰς τὸν ὑπατον βαθμὴν φιλάργυρος διὰ τὴν περιουσίαν μου ταύτην, ἣν καὶ μόνον ἔχω, θά πράξω, νοεῖται, ὅ,τι καὶ ὁ διὰ τὰ χρήματα φιλάργυρος, διεκδικῶν ὅση μοι δύναμις ἀποτελεσματικώτερον αὐτὴν καὶ μὴ ἐπιτρέπων ὑμῖν οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον μόριον ν' ἀφαιρέσητε ταύτης δι' οἰονδήποτε λόγον. Ὅθεν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εὐρίσκομαι εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ δώσω δημοσίᾳ λόγον τῆς πολιτικῆς πορείας μου, ἐκτυλίссων κατὰ πλάτος πάντα τὰ γεγονότα ὅσα καὶ μὲ ταύτην σχετίζονται καὶ ὑμῖν ἐχρησίμευσαν ὡς σκοπὸς προσβολῆς.

Καὶ νομίζω ὅτι ὁ τρόπος οὗτος εἶναι ὁ μόνος προσήκων πρὸς διεκδίκησιν τοιοῦτου εἴδους περιουσιῶν.

Εἶναι ἀληθές ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἠκολουθήσατε τὸ σύστημά σας, ὅσας λέξεις τόσα καὶ ψεύδη γράψαντες χωρὶς ὑπερβολὴν ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι λόγος ἀποχρῶν ὅπως τὸ ἐξ αὐτῶν ἀναφυόμενον ζήτημα θεωρήσω ἐπουσιῶδες, ὡς πρᾶγμα τοῦτέστι μὴ δυνάμενον νὰ ἐλαττώσῃ τὴν περιουσίαν μου. Ἄπαγε. Ἐγὼ τοῦναντίον κρίνω ὅτι τὰ πολιτικὰ ψεύδη ὑμῶν, ἀνεξέλεγκτα μένοντα, δύνανται πλείτερον τῶν κοινωνικῶν νὰ καταστῶσι πιστευτά, ἂν μὴ ἐν ὄλῳ τοῦλάχιστον ἐν μέρει, ἅ τε ἐπὶ δεκαπενταετίαν δρασάντων ὡς βουλευτῆς τε καὶ δημοσιογράφος. Ἀνάγκη ἄρα ἐπισήμου, οὕτως εἰπεῖν, πιστοποιήσεως τῆς ψευδοῦς ιδιότητός των, ἐπὶ ἀναμφισβητήτων γεγονότων καὶ λογικῶν ἐπιχειρημάτων στηριζομένης, ὅπως θριαμβεύσῃ ἡ ἀλήθεια. Τοῦτο δὲ κατὰ τοσοῦτο μᾶλλον ἀποβαίνει ἀναγκαῖον, καθ' ὅσον πρόκειται περὶ συγχρόνων πολιτικῶν γεγονότων, ἐφ' ὧν, ὡς γνωστόν, τὰ πράγματα ἐπισκοτιζῶνται καὶ θολοῦνται μεγάλως, ἅτε ἐκάστου τῶν κατὰ ταῦτα πολιτευθέντων προσπαθοῦντος ἐν μὲν ταῖς ἐπιτυχίαις νὰ

οικειοποιῆται τὸ μεγαλύτερον μέρος, ἐν δὲ ταῖς ἀποτυχίαις, νὰ ἐξαγνίξῃ ἑαυτὸν, ἀπορρίπτων εἰς ἄλλους τὴν εὐθύνην. Οὕτω δὲ μάλιστα συμβαίνει ὥστε ἐν τῇ συγχύσει ἐκείνῃ καὶ τῷ κυκεῶνι, ὅν τὰ πολιτικὰ πρόσωπα ἐγείρουν ν' ἀγνοῇ τὸ κοινὸν τίς ὁ δεξιῶς καὶ περιεσκεμμένως πολιτευθεὶς καὶ χρήσιμος τῇ πατρίδι ἀποβὰς καὶ τίς τούναντίον ὁ ἀδεξιῶς καὶ ἀπερισκέπτως, πολλῶν δὲ ὡς ἐκ τούτου κακῶν παραίτιος γενόμενος τῇ πατρίδι.

Ἐναντικειμενικῶς τὰ ἀνωτέρω, ἦτοι τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν νέαν τροπὴν, ἣν ἔλαβον τὰ πράγματα μετὰ τὰ ὅσα ἐδημοσιεύσατε πρὸς ἀπάντησιν τοῦ ἀ' φυλλαδίου μου, καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὴν φορὰν ταύτην τὸ ἔργον δεόν νὰ διανεμηθῇ μεταξὺ τῆς δικαιοσύνης καὶ ἐμοῦ. Καὶ αὕτη μὲν, δυναμένη ἤδη νὰ ἐνεργήσῃ ὡς δεῖ καὶ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ καθήκον της ὡς δεῖ, θὰ ἀναλάβῃ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ποινικοῦ μέρους τῶν δημοσιευμάτων σας, ἐγὼ δὲ τὴν τοῦ πολιτικοῦ μέρους αὐτῶν.

Καὶ λοιπὸν ἕκαστος ἐπὶ τὸ ἔργον του.— Ἄς κάμω δὲ ἐγὼ πρῶτος ἀρχήν.

Ἐν πρώτοις ἄς ἐπιληφθῶ τῶν θεμάτων ἐκείνων τοῦ πρώτου φυλλαδίου σας, ἅτινα ἐν τῷ προηγουμένῳ φυλλαδίῳ μου δὲν ἐπραγματεύθην. Προχωρῶν δὲ θὰ παραθέτω ἐν οικείῳ τόπῳ καὶ ὅσα ἄλλα σχετικὰ πρὸς τὸ ὑπὸ ἐξέλεγχιν θέμα ἐδημοσιεύσατε μεταγενεστέρως εἰς τὰ ἕτερα φυλλάδιά σας.

Ἴδου τὸ πρῶτον καὶ οὐσιωδέστερον τούτων καὶ πῶς αὐτολεξεῖ ἐκθέτετε αὐτὸ ἐν τῷ πρώτῳ φυλλαδίῳ σας.

«Ἀνελάβαμεν δεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀγῶνα κατὰ παράκλησιν καὶ «ἰκείνου του νὰ τὸν ὑποστηρίξωμεν (ἐμὲ δὴλον ὅτι) ὡς Γενικὸν «Διοικητικὸν Σύμβουλον. Ἐπετύχαμεν: διότι οἱ τότε βουλευταὶ «καὶ πρὸ πάντων οἱ συνεπαρχιώται του, γνωρίζοντες τὸ ποιὸν «του, δὲν τὸν ἤθελον. Εἶχον δίκαιον».

Καὶ λοιπόν.

Οὐδὲ διὰ τὴν ἐκλογὴν μου ὡς Γεν. Διοικητικοῦ Συμβούλου, καθὼς καὶ οὐδὲ διὰ τὸν διορισμὸν μου εἰς ἄλλην αἰρετὴν ἢ καὶ δημοσίαν θέσιν, παρεκάλεσα καὶ ἰκέτευσά ποτε ὑμᾶς ἢ ἄλλον τινα,

οὐδὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἣν μνημονεύετε, ἤτοι τὴν τοῦ 1877, οὐδὲ κατ' ἄλλην προγενεστέραν ἢ καὶ μεταγενεστέραν. "Ὅπως καὶ ἄλλοτε πρὸ ὀκταετίας, οὕτω καὶ ἤδη ἔχω τὸ θάρρος νὰ προκαλέσω δημοσίᾳ ἐπὶ οἴωδ' ἕποτε στοιχήματι πάντα Χριστιανὸν ἢ Ὀθωμανὸν (πλὴν νοεῖται ὑμῶν τοῦ διακεκομμένως ἔχοντος τὰς σχέσεις πρὸς τὴν ἀλήθειαν) νὰ παρουσιασθῆ καὶ εἶπη ἂν ποτε τῷ ἔκαμα ἔστω καὶ τὸν ἀπλούστερον λόγον περὶ ἐκλογῆς ἢ διορισμοῦ μου τινός.

Καὶ λέγων ταῦτα δὲν νοῶ ὅτι περιέχει τι τὸ ἄτοπον τὸ νὰ ἐπικαλεῖται τις τὴν συνδρομὴν τῶν φίλων του διὰ τὸν διορισμὸν του εἰς τούτην ἢ ἐκείνην τὴν θέσιν. Οἱ διορισμοὶ διὰ φίλων συνήθως κατωρθοῦνται, καθόσον ὁ ἐπιζητῶν θέσιν τινα, δὲν δύναται ἐκ λόγων εὐπρεπείας νὰ κάμνη ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ὅσας συστάσεις δύναται νὰ κάμη τρίτον φιλικὸν πρόσωπον.

Τοιοῦτό τι δὲν συμβαίνει μόνον ὅταν ἔχη τις ὡς ἐφόδια τὰς συστάσεις προηγουμένης ὑπηρεσίας· — ἀλλ' ὑπηρεσίας, νοεῖται, εὐδοκίμου.

Ἀκριβῶς δ' ἐγὼ ἐφρόνουν ὅτι ἴσταμαι ἐπὶ τοιούτου σημείου. Καὶ ἐφρόνουν τοῦτο διὰ τοὺς ἐπομένους λόγους.

Πρῶτον διότι εἶχα λάθει ἀρκούντως ἐνεργητικὸν μέρος εἰς τὰς λίαν κρισίμους τῆς πατρίδος περιστάσεις κατὰ τὰ 1858, ὅτε διετέλεσα Γεν. Γραμματεὺς τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ κινήματος—κατὰ τὰ 1859, ὅτε διετέλεσα γραμματεὺς τοῦ κόμματος τῆς ἐνεργείας, ὡς ἐπεκαλεῖτο τότε — κατὰ τὸ 1866 ὅτε διετέλεσα στρατιωτικὸς γραμματεὺς τοῦ τμήματος Χανίων—καὶ κατὰ τὸ 1878 ὅτε διετέλεσα Γεν. Γραμματεὺς τῆς Γεν. Συνελεύσεως — ἤτοι εἰς τὰς περιστάσεις ἐκεῖνας, αἵτινες ὑπῆρξαν παραγωγαὶ πολλῆς γνώσεως καὶ πείρας τῶν τε προσώπων καὶ πραγμάτων τοῦ τόπου.

Δεύτερον διότι ἤμην ἐκ τῶν εὐαρίθμων ἐκείνων ἀτόμων, ἅτινα ἐν καταλλήλοις περιστάσεσι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1866 ἐνήργησαν ὅση δύναμις αὐτοῖς πρὸς συμβιβασμὸν μετὰ τῆς Ὑψ. Πύλης.

Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐπιτραπήτω μοι νὰ κάμω μικρὰν τινα σχετικὴν ἀνάπτυξιν ὡς οὖσαν ἀναγκαίαν πρὸς κατανόησιν τῶν παρατιθεμένων παρακατιῶν δημοσιευμάτων σας.

Τὰ πράγματα ἐδικαίωσαν ἐκ τῶν ὑστέρων τοὺς ὀμόφρονας καὶ ἐμέ. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ, καὶ διαρκούσης ἔτι τῆς ἐπαναστάσεως καὶ μετὰ τὴν πτώσιν αὐτῆς, τί δὲν ἠκούσαμεν; Τί προδότας τοῦ Ἑλληνισμοῦ; Τί πουλημένα κρέατα εἰς τοὺς Ἄγγλους καὶ Τούρκους; καὶ τί τόσας ἄλλας ὕβρεις καὶ συκοφαντίας; Καὶ ἠκούσαμεν ταύτας καὶ ἐκ μέρους τῶν ἐπαναστατικῶν ἀρχῶν, καὶ ἐκ μέρους ἐπισήμων ἀρχῶν, καὶ ἐκ μέρους σπουδαίων τῆς Ἑλλάδος ἀνδρῶν καὶ ἐκ μέρους προσφύγων Κρητῶν.

Ἄλλὰ τὸ κακὸν ἔσπασε πρὸ πάντων εἰς τὸ ἰδικόν μου κεφάλι. Καὶ τοῦτο διότι ἐγὼ δὲν ἐδίστασα νὰ κατέλθω εἰς δημοσιογραφικὴν πάλην κατὰ πάντων τῶν πολεμίων. Ἡ πάλην ἐκείνη ὑπῆρξε μακρὰ καὶ ἀγωνιώδης, διότι καὶ ἐπὶ ἔτη διήρκεσε καὶ οἱ ἀντίπαλοι ἦσαν ὑψίστης περιωπῆς πολιτικοί, δόκιμοι δημοσιογράφοι, ἀνώτεροι ὑπάλληλοι καὶ πολλοὶ λόγιοι Κρητὲς καὶ μὴ Κρητὲς.

Βάσις τῆς κατηγορίας τῶν πολεμίων ὑπῆρξεν ὅτι ἐζητοῦμεν νὰ καταστήσωμεν τὴν Κρήτην Ἑγεμονίαν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου, ὑπέικοντες ταῖς συμβουλαῖς τῆς Ἀγγλίας. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὴν Ἑγεμονίαν, οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ τὴν κτῆσιν ἀκόμῃ μικροτέρων προνομίων, οἱ πολέμιοι ἐθεώρουν καὶ ἐκήρυττον οὐδὲν πλεῖον ἢ ἔλαττον ἢ ἐγκλημα ἐσχάτης προδοσίας. Ἀξιοσημείωτος δὲ ἰδίως εἶναι ἡ πάλην ἣτις συνήφθη μεταξύ ἐμοῦ καὶ νέων τινῶν πολιτευτῶν ἐξ Ἡρακλείου, ἣν ἐπὶ τέλους ἀνέλαβε νὰ διεξαγάγῃ ὁ κ. Στυλ. Παπαδάκης, ἀρκούντως ὀγκῶδες ἐκτυπώσας φυλλάδιον πρὸς κατακεραυνῶσιν ἐμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν Ἑγεμονιστῶν! Κατὰ περίεργον ὅμως σύμπτωσιν ὁ ἄκρος οὗτος ἐνωτικὸς ἀποπτύσας μετ' οὐ πολὺ πανηγυρικῶς τὰς ἀρχάς του, κατῆλθεν εἰς Κρήτην γενόμενος ἀνώτερος διοικητικὸς ὑπάλληλος, ἥτοι καὶ μακάμης, μὴ συνδεδεμένος πλέον μὲ τὸ τέως πρόγραμμα του εἰμὴ δι' ὕλικῶν δεσμῶν, ἥτοι διὰ μνημιαίου βοηθήματος, ὅπερ ἐπὶ πολὺ τῷ ἐχορηγεῖτο ἐν Ἑλλάδι καὶ μετὰ τὸν διορισμὸν του.

Μετὰ τὴν πάλην τυχὴν ἔρχεται κατὰ δεῦτερον λόγον ἢ μετὰ τοῦ κ. Κωνστ. Ἀργυροπούλου, ἀνωτέρου τότε δικαστικοῦ ὑπαλλήλου, ἀκολούθως βουλευτοῦ καὶ νῦν Νομάρχου, εἰς ἣν προσεχώρησαν καὶ τινες ἔγκριτοι πρόσφυγες Κρητὲς. Καὶ αὐτὸς δὲ πρῶτος ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τυχὴν ἀποκαλέσας τοὺς Ἑγεμονιστὰς γόνους

τῶν διαφόρων κατακτητῶν ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 259 τῆς 4 Μαΐου 1877 φύλλῳ τοῦ «Τηλεγράφου».

Ἀναγκάζομαι νὰ κάμω λόγον περὶ τῆς δημοσιογραφικῆς πάλης, ἣτις, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, ἐπὶ ἔτη διήρκεσε μετὰ ἰσχυρῶν πολεμίων, διότι ὑμεῖς κάμνετε μνειάν περὶ αὐτῆς, ὡς περὶ πράξεως τὰ μάλα ἐπονειδίστου. Τοῦλάχιστον τὸ περὶ τούτου μέρος τοῦ ὑπὸ στοιχ. Α. λιβέλλου σας εἶναι τὸ πλουσιώτερον εἰς τὰς μᾶλλον ἀσέμνους ὕβρεις. Ὅθεν προκειμένου νὰ ἀκολουθήσω καὶ ἐνταῦθα τὸ σύστημά μου, τοῦ πολεμῆν τὸν ἀντίπαλον διὰ τῶν ἑαυτοῦ ὄπλων, παραθέτων αὐτὸ τὸ κείμενον τῶν γραφομένων του καὶ ἀνασκευάζων αὐτό, ἀναγκάζομαι νὰ καταχωρίζω μόνον ὅσα ὑπόκεινται εἰς τὴν ἐμὴν δικαιοδοσίαν, ἥτοι εἰς δημοσίαν συζήτησιν περικόπτων δὲ ἐκεῖνα, ἅτινα ὑπάγονται ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης. Τῶν τοιούτων δὲ τὸν χῶρον θὰ ἐνδεικνύω ἀπλῶς δι' ἀποσιωπητικῶν μόνον.

Ἴδου δὲ τὰ ὑπὸ δημοσίαν συζήτησιν ὑποκείμενα δημοσιεύματα σας.

«Ἐνθυμούμεθα τῷ ὄντι ὅτι σαλτιμπαγγίζων ὁ Σταυροῦδης μιὰ «φορά, ὅτε ἡμεῖς εἶμεθα μαθηταὶ τοῦ Γυμνασίου! ἐν Ἀθήναις, «προσεποιεῖτο ὅτι ἦτο μέγας τὸν νοῦν, ὅτι ἦτο ἐξοχος τὴν τόλμην καὶ τὴν καρδίαν, καὶ ὅτι σὰν τὸ πουλὶ τὸ παρ' ἡμῖν καλούμενον σεισορὰν ἐσεισοράδει πρὸ τῶν κατοφλίων τῆς οἰκίας τῶν «ἐν Ἀθήναις ἰσχυρῶν ἠκούομεν . . . . . ὅτι ἔγραφε δημοσιεύματα ἅτινα ἡ ἐλληνικὴ δημοσιογραφία, ὅτε μὲν ἀνῆρει ὡς «ἔξαμβλωματικά, ὅτε δὲ περιεφρόνει ὡς σαχλά, διότι καὶ τότε «ἐν τῇ νεαρχῇ του ἡλικίᾳ, ὡς καὶ νῦν ἐν τῇ γεροντικῇ τὴν αὐτὴν «συχλῶδη καὶ ἀηδῇ γλώσσῃ μετεχειρίζετο. Ἐνθυμούμεθα ὅτι «ἐφυλλαδιογράφει ὁ Σταυροῦδης λοιδωρῶν καὶ ἐξυβρίζων ἀνθρώπους, τῶν ὁποίων αὐδὲ τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτῶν θὰ «ἦτο ἀξιὸς νὰ λύσῃ, καὶ τῶν ὁποίων . . . . .
«Τότε ἐνθυμούμεθα ἀντεπεξῆλθε κατὰ τοῦ ἀναιδοῦς σαχλογράφου νὸ κ. Ἀργυρόπουλος, ἀγωνισάμενος ἐν Κρήτῃ ἐπὶ τριετίαν ὄλην «καὶ γνωρίζων καλῶς τὰ Κρητικὰ πράγματα· ὁ κ. Ἀργυρόπουλος «ἀπεσεβόλωσε τὸν ἀναιδῆ ρυπαρογράφον, ὅστις ἐπὶ τινα χρόνον «ἐκρῆβη ὡς ὁ κοχλίας εἰς τὸ κέλυσός του μέχρις οὗ ἤνοιξεν εἰς αὐ-

»τὸν νέον στάδιον ἐνεργείας ἢ ἐποχὴ τοῦ 78, ὅποτε καὶ ἀναφαί-
»νεται ἐν ἄλλῃ αὐτοῦ τῇ εἰδεχθεῖ ποιότητι, ὡς θέλομεν ἀποδείξει
»ὅταν θὰ ἔλθῃ ἢ κατὰλληλος ὦρα».

Προκειμένου, κ. Παπαδάκη, νὰ κατέλθω εἰς δημοσιογραφικὴν
πάλην κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἔδωκα τὴν παραίτησίν μου ἐκ
θέσεώς τινος ἣν κατεῖχον παρὰ τῷ Ὑπουργεῖῳ τῶν Οἰκονομικῶν,
μὴ κρίνων ἱπποτικὸν νὰ ὑπηρετῶ καὶ νὰ ἔχω ὅπωςδῆποτε ὑπο-
χρεώσεις πρὸς ὑπουργεῖον, τὸ τοῦ μακαρίτου Θρ. Ζαΐμη, καθ' οὗ
προεθέμην νὰ γράψω. Ἄλλος ἠδύνατο νὰ πράττῃ τοῦτο καὶ νὰ
κατέχῃ συνάμα τὴν θέσιν του, κρυπτόμενος ὀπίσθεν τῆς ἀνωνυ-
μίας· ἀλλ' ἐγώ, ὡς βλέπετε, δὲν ἔπραξα οὕτως.

Ἄνθρωπος λοιπὸν τοιαῦτα πράττων καὶ ἐν ἐφημερίσι καὶ ἐν
φυλλαδίοις γράφων μὲ τὴν ὑπογραφήν του καὶ ἐπικρίνων δριμύ-
τατα τὴν πολιτικὴν, ἣν ἠκολούθησαν πάντες οἱ κατὰ τὴν τριετῆ
ἐπανάστασιν τοῦ 1866 χρηματίσαντες πρωθυπουργοὶ καὶ ὑπουρ-
γοὶ τῆς Ἑλλάδος, ἄνθρωπος, λέγω, τοιοῦτος δὲν θὰ εἶπη, νομίζω,
ὅτι εἶναι συνειθισμένος νὰ σουσοραδῇ πρὸ τοῦ κατωφλίου τῶν οἰ-
κιῶν τῶν ἰσχυρῶν. Οἱ εἰς ταῦτα συνειθισμένοι, ἐναντίαν τρέπονται
ὁδόν, ἦτοι κολακεύουν τὰ πάθη καὶ τὰς ἀδυναμίας τῶν ἰσχυρῶν,
χρησιμεύοντες αὐτοῖς καὶ ὡς πληροφοριοδότες, ἐπιδοκιμάζουν δὲ
καὶ δικαιολογοῦν καὶ τὰς μᾶλλον αὐθαιρέτους πράξεις των, ἐν
μοίρᾳ καρὸς θέτοντες τὰ γενικὰ συμφέροντα ἀπέναντι τῶν ἀτο-
μικῶν των! Ὅθεν ἐκ τοιαύτης ζύμης δὲν ἐπλάσθη ἐγὼ καὶ διὰ
τοῦτο ἐτιμωρήθην μεγάλως ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν, οἵτινες ἐπὶ ἔτη δὲν
ἔκρινον ἐμὲ ἄξιον νὰ λάβω βοήθημά τι ὡς οἱ ἄλλοι πρόσφυγες ἢ
τοῦλάχιστον νὰ διορισθῶ εἰς δημοσίαν τινὰ ὑπηρεσίαν. Μόνον δὲ
ὅταν ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν ὁ μακαρίτης Χαρ. Ζυμ-
βρακάκης, ὅστις ἦτο ἐκ τῶν ὁμοφρόνων Κρητῶν, διωρίσθη διοι-
κητικὸς ὑπάλληλος.

Τοὺς λόγους, ὧν ἕνεκα προσεκλήθη ἡ δημοσιογραφικὴ ἐκείνη
πάλη ἀπεφύγατε ν' ἀναφέρετε, ἀσύμφορον δι' ὑμᾶς, καὶ εὐλόγως,
κρίνοντες τοῦτο. Ἡ πολιτικὴ γενναιοψυχία σας! δὲν ἦτο δυνατόν
νὰ σας ἐπιτρέψῃ τοιαύτην ὁμολογίαν, ὡς δὲν ἦτο δυνατόν καὶ νὰ
μὴ σας ὑπαγορεύσῃ νὰ ἰσχυρισθῆτε ὅτι καὶ κατὰ τὴν γενικὴν συ-
ζήτησιν, ἀλλ' ἰδίᾳ κατὰ τὴν μετὰ τοῦ κ. Κ. Ἀργυροπούλου με-

ρικήν, ἠττήθην κατὰ κράτος! Τί πρὸς ὑμᾶς ἐὰν γράφετε καὶ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ὅσας λέξεις τόσα καὶ ψεύδη; Μήπως φοβείσθε πλέον τὸν τίτλον τοῦ Ἐπιμενίδη; Ὁ βρεγμένος, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, βροχὴν δὲν φοβείται.

Ἐν τῇ μακρᾷ καὶ σφοδρᾷ ἐκείνῃ πάλῃ μάρτυρες ἴσταντο πάντες σχεδὸν οἱ ἐγκριτότεροι ἀγωνισταὶ τοῦ 1866 καὶ ἐνθυμοῦνται καλῶς τὰ κατ' αὐτήν. Πλὴν δὲ τούτου σώζονται καὶ τὰ δημοσιεύματα ἐμοῦ καὶ τῶν ἀντιπάλων, καταδηλώτερα καθιστώντα τὰ πράγματα. Τοῦλάχιστον ἐγὼ τηρῶ τοιαῦτα, ἅτινα θέτω εἰς τὴν διάθεσιν οἰοῦδήποτε.

Ἐν τούτοις δὲν δύναμαι ἢ νὰ ἐνδιατρίψω μικρὸν εἰς τὰ κατὰ τὴν μετὰ τοῦ κ. Κ. Ἀργυροπούλου πάλην, καθὼ γράφοντες ὅτι οὗτος «ἀγωνισάμενος ἐν Κρήτῃ ἐπὶ τριετίαν ὄλην καὶ γνωρίζων» τὰ Κρητικὰ πράγματα μὲ ἀπεσβόλωσε κατὰ ταύτην ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐκρύβην ὡς ὁ κοχλίας εἰς τὸ κέλυφός μου μέχρι τοῦ 1878.

Εἰς σάπια σανίδια ἐπατήσατε καὶ ἐδῶ κ. Παπαδάκη, ἐξαρτήσαντες τὴν περὶ τῶν Κρητικῶν πραγμάτων γνῶσιν τοῦ κ. Ἀργυροπούλου ἐκ τοῦ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866 τριετοῦς ἀγῶνος του. Ἐὰν κατὰ ταύτην ὁ κ. Ἀργυρόπουλος ἦτο γνωστός σας, συνέπιπτε δὲ καὶ νὰ ἐκκλησιάζετο εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις ἐκκλησίαν τῆς Μητροπόλεως, ἔνθα τότε ὑπηρετεῖτε ὡς βοηθὸς τοῦ κανδυλανάπτου, συνεχίσαντες οὕτω τὸ τοῦ ὑπρέτου ἔργον, ὅπερ πρὸ τούτου εἶχετε ἐπὶ ἔτη ἐξασκήσει παρὰ τῷ ἐνταῦθα ἱατρῷ κ. Ἰ. Πωλιουδάκῃ, ἐὰν, λέγω, ἐκκλησιάζετο εἰς τὴν Μητρόπολιν ὁ κ. Ἀργυρόπουλος, τότε οὐδὲ κατὰ μίαν Κυριακὴν θὰ τὸν εὐρίσκετε ἀπόντα, ἐκτός, νοεῖται, ἐὰν δὲν ἦτο φιλακόλουθος.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1866 δὲν ἦτο παίξε γέλασε, ὡς ἡ τοῦ 1878. Ἡ τοῦ 1866 ἀπῆτει ἄνδρας, οἵτινες νὰ ἦναι πλασμένοι ἀπὸ σκληρᾶν, μὰ πολὺ σκληρᾶν ζύμην, διότι μόνον τοιαύτη τοὺς καθίστα ἱκανοὺς εἰς τὸ ν' ἀντέχουν ἐπὶ τριετίαν, ἀφ' ἐνὸς μὲν κατὰ τῶν φοβερῶν κινδύνων, οὓς παρουσίαζον αἱ πολυάριθμοι καὶ καλῶς συντεταγμένοι στρατιαὶ τῆς Αὐτοκρατορίας, ἀφ' ἐτέρου δὲ κατὰ τῶν δεινῶν τῆς πείνας, τῶν διαφόρων στερήσεων καὶ πολυειδῶν κακουχιῶν, αἷς παρουσίαζε τὸ ὀλιγάριθμον καὶ τὸ ὅλως ἀσύν-

τακτον τῶν ἡμετέρων δυνάμεων. Καὶ μάλιστα εἰς τὸ ν' ἀντέχουν ἐν τῷ κυρίῳ κέντρῳ τῆς ἐνεργείας, τὸ εὐκόλως ἀνευρισκόμενον ἐκ τῆς πληθύος τῶν ἐν αὐτῷ ἐγεροθέντων πύργων.

Τοῦναντίον δέ, ἐάν τις ἦτο μὲν ἐκ μαλακῆς ὕλης, δὲν ἐκάθιζε δὲ ἥσυχος εἰς τὰ αὐγά του, ἤτοι ἐάν εἶχε τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον τὴν δὲ σάρκα ἀσθενῆ τότε ἠναγκάζετο ἐντὸς βραχείας διαστήματος ἢ νὰ προσφέρῃ ὑποταγήν, ἐάν ἦτο ἐντόπιος, ἢ νὰ ἐπανέλθῃ ἐν τῇ πατρίδι του, ἐάν δὲν ἦτο Κρῆς.

Τοιαύτης ὅμως σκληρᾶς ζύμης ἄνδρας δὲν ἀπῆτει ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1878. Κατ' αὐτὴν ὁ ἀγωνιστῆς ἠδύνατο νὰ κοιμᾶται ἥσυχος ὡς ἐν καιρῷ εἰρήνης, νὰ ροφᾷ ἐν ἀνέσει κάθε πρωτὴ τὸν καφέ καὶ τὸν ναργιλέ του, νὰ πίνῃ τὸ ρακάκι καὶ τὸ κρασάκι του ὁσάκις τῆς ἡμέρας ἤθελε, νὰ τρώῃ φαγητὸν τῆς ἀρεσκείας του εἰς τὸ μαγειρεῖον, νὰ διατηρῆται καθάριος, δίδων τὰ ἀσπρόρρουχά του νὰ τὰ πλύνουν συχνὰ καὶ νὰ τὰ καθαρίζουν ἀκόμη κτλ. κτλ.

“Ολα ταῦτα βέβαια τὰ ἐνθυμείσθε, διότι κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ταύτην τοῦ 1878 ἠγωνίσθητε καὶ ἡμεῖς. Κατὰ ταύτην δὲ ἐπίσης ἠγωνίσθη καὶ ὁ κ. Κ. Ἀργυρόπουλος.

Ἴδού διατι εἶπα ἀνωτέρω ὅτι καὶ ἐδῶ ἐπατήσατε εἰς σάπια στανίδια.

“Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὰ κατὰ τὴν πάλιν μετὰ τοῦ κ. Ἀργυροπούλου, τὰ παρ' ἐμοῦ φυλαττόμενα φύλλα τῶν ἐφημερίδων, αἵτινες περιέχουν πάντα τὰ ὑπ' ἐμοῦ καὶ ἐκεῖνου μετὰ τῶν φίλων του δημοσιευθέντα, πᾶν ἄλλο μαρτυροῦν ἢ ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ ἠττηθεὶς.— Καὶ διὰ νὰ πεισθῆτε καὶ ἡμεῖς αὐτὸς περὶ τούτου, πέμψατε φίλων σας τινὰ πρὸς ἂν θέλω δώσει τὰ φύλλα ἐκεῖνα ν' ἀναγνώσῃ καὶ σᾶς πληροφορήσῃ.— Οὐδὲν ἦττον μέχρις οὗ συμβῆ τοῦτο, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ καταχωρήσω ἐνταῦθα μίαν δῆλωσιν, ἣν ὑπὲρ ἐμοῦ ἐξέδωκαν οἱ ἐγκριτώτεροι Κρηῆτες. Ἡ δῆλωσις δὲ αὕτη ἐν εἶδει ἐπιλόγου τῆς πάλης χρησιμεύουσα, ἔδωκε πέρας εἰς ταύτην· καὶ τὸ μὲν πρωτότυπον αὐτῆς ὑπάρχει εἰς χεῖράς μου, πανομοιότυπον δὲ κατεχωρήσθη καὶ εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 275 τῆς 3 Ἰουνίου 1877 φύλλον τοῦ «Νεολόγου Ἀθηνῶν» μετὰ τοῦ ἐξῆς προοιμίου τῆς συντάξεως :

« Μετὰ πολλῆς τῆς εὐχαριστήσεως δημοσιεύομεν τὴν κατωτέρω

»δήλωσιν, ἣν ὑπὲρ τοῦ ἀξιοτίμου φίλου ὑμῶν κ. Στυλ. Α. Σταυ-
»ροῦδῃ ἐποίησαν οἵτε σπουδαιότεροι τῶν Κρητῶν παρὰ τῇ Ἐλ-
»ληνικῇ κοινονίᾳ καὶ πλείστοι ἐκ τῶν διακεκριμένων προσφύγων
»Κρητῶν. Ἡ δῆλωσις αὕτη, ἐκδοθεῖσα κατόπιν τῶν ὅσων ἐγρά-
»φησαν δημοσίᾳ κατὰ τοῦ κ. Στυλ. Α. Σταυροῦδῃ ἐπέχει τόπον
»τῆς μᾶλλον πανηγυρικῆς ἱκανοποιήσεως αὐτοῦ, ὥστε πᾶς πλέον
»λόγος περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, καθίσταται ὄλως περιττός.

«Πρὸς τὸν κύριον Στυλ. Α. Σταυροῦδην

«Ἔργον δικαιοσύνης θεωροῦμεν νὰ δηλώσωμεν ὅτι ἐλάβαμεν
»ἀφορμὴν νὰ ἐκτιμήσωμεν ὑμᾶς διὰ τὰς ὑπηρεσίας, ἃς μετὰ ζήλου
»καὶ εὐλικρινείας προσητέγκατε πάντοτε εἰς τὴν Πατρίδα.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 29 Μαΐου 1877.

Οἱ ὀμπατριῶται ὑμῶν

Μ. Ρενιέρης, Διοικητῆς τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης.

Χ. Ζυμβρακίτης, Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν.

Β. Σαπουντζάκης, Συνταγματάρχης τοῦ Πυροβολικοῦ.

Ἐμμ. Μανιτάκης, Συνταγματάρχης τοῦ Μηχανικοῦ.

Ἰω. Ζυμβρακίτης, Ταγματάρχης τῶν Γεν. Ἐπιτελῶν
καὶ ἀρχηγὸς τοῦ τμήματος Κυδωνίας κατὰ τὴν ἐπανά-
στοσιν τοῦ 1866

Σταμ. Χιονουδάκης, Τμηματάρχης τοῦ ὑπουργείου
τῶν Οἰκονομικῶν καὶ γενικὸς ἀρχηγὸς Σφακίων κατὰ
τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866.

Γρηγόριος, Ἠγούμενος

Παρθένιος Κελαϊδῆς,

Δημ. Παπαδάκης,

Ἰωσήφ Α. Μανουσογιαννάκης,

Ἐμμ. Βαρδέδης,

Γεώργιος Κορκιδῆς, Ἀρχηγὸς ἐν Σελίνῳ.

Α. Κωνσταντουδάκης, Ὀπλαρχηγὸς ἐν Σελίνῳ.

Ἀντώνιος Σίφακας, Γεν. ὑπαρχηγὸς Ἀποκορώνου.

Ματθ. Μυλωνογιαννάκης, Ἀρχηγὸς ἐν Ἀποκορώνῳ.

Π. Σεργάκης,

Ν. Νικολοῦδης,

Πληρεξούσιοι Σφα-
κίων.

Πληρεξούσιοι Κυδωνίας.

- Γ. Γιαννουδοβαρδάκης**, Ἀρχηγὸς ἐν Κισάμῳ.
Παντελῆς Στρατουδάκης, Πληρεξούσιος Ρεθύμνης.
Ἄντ. Ζωγράφος, Πληρεξούσιος καὶ ὑπαρχηγὸς τῶν ἐξ
Ἀνατολικωτέρων ἐπαρχιῶν.
Στ. Μανιτάκης, Δικηγόρος.
Ε. Κ. Στεφανίδης, Ὑπολοχαγὸς τῆς φάλαγγος.
Μ. Β. Σαπουντζάκης, Ἀντεισαγγελεὺς Πρωτοδικῶν.
Μ. Η. Πετρίδης, Συγγραφεὺς καὶ δημοσιογράφος.
Ν. Μανιτάκης, Δημοσιογράφος.

Τώρα κατόπιν ὅλων αὐτῶν δὲν κρίνετε καὶ ὑμεῖς αὐτὸς ὅτι οὐδὲ τὸ μικρότερον μῦθον τῆς ἀληθείας ἀνευρίσκεται εἰς τὰ γραφόμενά σας, τόσον περὶ τῆς καθόλου δημοσιογραφικῆς ἐκείνης πάλης, ὅσον καὶ περὶ τῆς μερικῆς, τῆς μετὰ τοῦ κ. Ἀργυροπούλου; Δὲν ἐπεταί ἐντεῦθεν ὅτι καὶ ἐδῶ βλέπετε ξανάστροφα τὰ πράγματα, ὡς ἄλλος μεθυσμένος εἴλωσ, τὴν λαμπρὰν νίκην φανταζόμενοι ἦτταν καταστρεπτικὴν, ἥτοι ἀποσβόλωμα μέγα καὶ φοβερόν, ἐπὶ πολὺ ἀναγκάσαν με νὰ κρυθῶ ὡς κοχλίας εἰς τὸ κέλυφός μου; !!

Τρίτον διότι τὰ ὑψίστης περιωπῆς πολιτικὰ ἐκεῖνα πρόσωπα, ἅτινα ἐθεώρουν ἡμᾶς λίαν ἀξιωμαίεμπτους διὰ τὰς ἰδέας μας περὶ συμβιβασμοῦ μετὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, συμμερισθέντα εἶτα αὐτὰς μετὰ πάροδον ὀκταετίας, μετέβαλον τακτικὴν καὶ πρὸς ἐμέ. Ἦδη ταῦτα προσκαλοῦντα με συνεχῶς ἐλάμβανον ὑπὸ σημείωσιν τὴν ταπεινὴν γνώμην μου περὶ τῶν Κρητικῶν πραγμάτων, ἐπὶ τέλει δὲ μοὶ ἀνέθεσαν καὶ τὴν ἐκπόνησιν δύο πολιτικῶν ἔργων, ἀφετηρίαν ἐχόντων τὰ ζητήματα τῶν χριστιανῶν πληρεξουσίων κατὰ τὰς συνόδους τοῦ 1875 καὶ 1876. Καὶ τὸ μὲν ἓν, ὃν προωρισμένον διὰ τὴν κοινὴν γνώμην τῆς Εὐρώπης, ἐδημοσιεύθη ἐν γαλλικῇ μεταφράσει εἰς τὴν ἐφημερίδα «*Messenger d'Athènes*» ὑπὸ τὸν τίτλον «*ἡ Κρήτη πρὸ δύο ἐτῶν*»· τὸ δὲ ἕτερον ὃν προωρισμένον διὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει συνδιάσκεψιν, ἥτις συνῆλθε κατὰ τὸ 1876 πρὸς λύσιν τοῦ Βουλγαρικῆς ζητήματος, ἦτο ὑπόμνημα ἐκτενές, ὕπερ μετὰ τὴν ἐπίδοσιν του ἐδημοσιεύθη ἐν διαφόροις ἐφημερίσι, κατεχωρίσθη δὲ καὶ ἐν τῇ Κυανῇ Βίβλῳ τῆς Ἀγγλίας

μετ' ἰδίας ἐκθέσεως τοῦ λόρδου Σαλισβουρή, ἐκτάκτου ἀπεσταλ-
μένου τῆς Μεγάλης Βρετανίας ἐν τῇ Συνδιασκέψει, ὑπὸ χρονο-
λογίαν 3 Ἰανουαρίου 1877 (21 Δεκεμβρίου 1876). Διὰ τοῦ ὑπο-
μνήματος δ' ἐκείνου παρεκαλοῦμεν τοὺς ἐν τῇ Συνδιασκέψει ἀντι-
προσώπους τῶν μεγάλων Δυνάμεων νὰ ἐνεργήσωσι παρὰ τῇ Ὑψ.
Πύλῃ πρὸς ἴδρυσιν πολιτεύματος παραπλησίου τοῦ βραδύτερον χο-
ρηγηθέντος διὰ τῆς συμβάσεως τῆς Χαλέπας.

Πρὸς τούτοις δὲ τὰ αὐτὰ ὑψηλὰ πρόσωπα μοι ἀνέθεσαν καὶ
τὴν ἐντολὴν ὅπως μεταβῶ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐπιδώσω τὸ
ἐν λόγῳ ὑπόμνημα μετὰ τῆς πραγματείας «ἡ Κρήτη πρὸ δύο
ἐτῶν» πρὸς τὰ μέλη τῆς Συνδιασκέψεως, ἐκθέτων καὶ διὰ ζώσης
τὰ εἰκότα, ὅπερ καὶ ἔπραξα προθύμως.

Ὡς παρατηρεῖτε, κ. Παπαδάκη, τὰ ὑφίστης πολιτικῆς περιω-
πῆς πρόσωπα ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα τὰ ἔβαλα, ἐνώ, ὡς γράφετε, δὲν
ἤμην ἄξιος οὐδὲ τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων των νὰ λύσω, αὐτὰ
συμμερισθέντα μετὰ καιρὸν τὰς πολιτικὰς ἰδέας, ὑπὲρ ὧν ὑπερε-
μάχησα, μὲ ἱκανοποίησαν μὲ τὸν πανηγυρικώτερον τρόπον. Διότι
τὸ νὰ ἀναθέσῃ εἰς ἐμὲ τὴν σύνταξιν τῶν δύο ἐκείνων πολιτικῶν
ἔργων καὶ συνάμα νὰ με ἐκλέξουν καὶ ἀποστείλουν εἰς Κωνσταν-
τινούπολιν πρὸς τὴν Συνδιάσκεψιν, ταῦτα, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ
φρονῶ, ἐπέχουν τόπον τῆς ἐπομένης ἐπισήμου δηλώσεως ἐκ μέ-
ρους των. Ἀναγνωρίζομεν ὅτι ὀρθῶς ἐσκέπτεσο περὶ τῆς τύχης τῆς
πατρίδος σου, καὶ διὰ τοῦτο σοι ἀναθέτομεν τὴν ἐντολὴν, ἥδη ὅτε
παρουσιάζεται κάπως κατάλληλος εὐκαιρία, νὰ ἐνεργήσῃς ἐπὶ τῇ
βάσει τῶν πολιτικῶν ἰδεῶν σου ὅ,τι δυναθῆς ὑπὲρ αὐτῆς.

Ἐπιτρέψατέ μοι ἀκόμη νὰ φρονῶ ὅτι ταῦτα ἀποδεικνύουν καὶ
τὸ ὅτι τὰ ὑψηλὰ ἐκεῖνα πρόσωπα ἀνεύρισκον ἐν ἐμοὶ τὴν περὶ τὰ
τοιαῦτα ἔργα ἀπαιτουμένην ἱκανότητα, ἥτοι δὲν μὲ ἐθεώρουν,
οἷον ὑμεῖς μὲ κηρύττετε, πολιτικὸν σαλτιμπάγκον, ἀνίκανον καὶ
τὰ τοιαῦτα. Ἰδίᾳ δὲ νομίζω ὅτι τοῦτο ἔτι μᾶλλον ἀποδεικνύει ἡ
πρὸς τὴν Συνδιάσκεψιν ἀποστολή μου : πρῶτον διότι αὕτη ἐγένετο
ὑπὸ ἀνθρώπων τοιαύτης ὑψηλῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς περιω-
πῆς, οἷας δὲν ἠτύχησαμεν ν' ἀποκτήσωμεν ἔτι ἐν Κρήτῃ καὶ δεύ-
τερον διότι ἐλήφθη μετὰ ὄριμον σύσκεψιν τῶν ὑψηλῶν ἐκείνων
προσώπων, ἄνευ τινὸς ἐνεργείας ἢ ἀπλῆς καὶ γνώσεως ἐμοῦ, ὅστις

οὐδὲ κἄν ἐφρανταζόμενην τοιοῦτό τι, καθὸ τῶν ἰσχυροτέρων καὶ πλειοτέρων προσώπων, ὄντων τέως ἀντιπάλων μου.

Δὲν ἐγένετο δῆλον ὅτι, κ. Παπαδάκη, ἡ ἐκλογή μου πρὸς οἰκονομίαν τμηματικῶν ἀξιώσεων, οὐδὲ μετὰ μαχαιρῶν καὶ ρεβόλβερ ἀνά χειρας, καθὼς π. χ. συνέβη διὰ τὴν ἰδικήν σας ἐκλογήν ὡς μέλους τῆς ἐπιτροπείας τῆς Γεν. Συνελεύσεως πρὸς τὴν Ὑψ. Πύλιν κατὰ τὸ 1877.

Κατὰ πόσον δ' ἐγὼ ἠδυνήθην ν' ἀνταποκριθῶ εἰς τὴν ἔντιμον ἐκείνην ἀποστολὴν ἱκανὰ ἠδυνάμην νὰ εἶπω, ἀρκοῦντως κολακευτικά. Ἄλλ' ὅπως μὴ περιαιτολογῶ, ἀρκοῦμαι νὰ παραθέσω μόνον περικοπὰς τινὰς ἔκ τινος ἐπιστολῆς τοῦ κ. Μάρκου Ρενιέρη, τοῦ ἐξέχουσας ὅλως θέσιν κατέχοντος ἐν Ἑλλάδι, καθὸ χρηματίσαστος καὶ Καθηγητοῦ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ καὶ Πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Διοικητοῦ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζίης τῆς Ἑλλάδος.

Ἀθήναι, τὴν 21 Δεκεμβρίου 1876

Φίλτατε κ. Στυλιανέ,

« Αἱ ἐνέργειαι σου ἦσαν πλήρεις καὶ αἱ ἀπαντήσεις σου — πρὸς »
« τὰ μέλη τῆς Συνδιασκεψέως — εὐστοχώτατοι. Τί ἤθελε γίνεαι ἡ »
« ἀναφορὰ μας, ἂν δὲν ἀπεφασίζετο ἡ ἀποστολή σου ; Διὰ σοῦ ἡ »
« ἀναφορὰ μας ἔλαβε σῶμα καὶ φωνήν. Εἴθε νὰ ἐπέλθῃ κανὲν κα- »
« λὸν ἀποτέλεσμα κτλ. »

Καὶ τέταρτον : διότι εἴπερ τις καὶ ἄλλος συνετέλεσα εἰς τὸ νὰ κατορθωθῇ ἡ ἀναδιοργάνωσις τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας τῆς νήσου ἐπὶ τῶν νῦν βάσεων καὶ θεσμῶν, τῶν ὅλως διαφόρων τῶν προὔπαρχόντων.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔργον λογίζεται τὸ σπουδαιότερον ὅλων ὅσον ἐγένοντο μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων, διότι ἄνευ αὐτοῦ πρὸς οὐδὲν θὰ ἀπέβαιεν ἐπωφελῆς ἡ διὰ τῆς συμβάσεως τῆς Χαλέπας ἐπιτευχθεῖσα μεταβολή, ἃς μοι ἐπιτραπῆ ν' ἀφηγηθῶ μὲ κάποιαν λεπτομέρειαν τὰ διὰ τὴν ἐπιτέλεσιν αὐτοῦ λαβόντα χώραν.

Ἡ εἰσαγωγή νέου διοργανισμοῦ τῶν δικαστηρίων ὡς καὶ νέων

ὅλως νόμων δικαστικῶν μεταξὺ δύο φυλῶν, ἀντιθέτους ἔχουσῶν ἰδέας περὶ δικαιοσύνης, εἶναι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἔργον λίαν δυσχερές. Πλὴν ὅμως τούτων τὸ ἔργον ἀπῆντα ἐν Κρήτῃ καὶ ἄλλας πολλὰς καὶ μεγάλας δυσχερείας. Καὶ πρῶτον τὰς σπουδαιοτέρας ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς συμβάσεως τῆς Χαλέπας. Διὰ τοῦ 4 ἄρθρου αὐτῆς ἐκτίησατο μὲν ἡ Γεν. Συνέλευσις τὸ δικαίωμα τῆς «συμπλη-
»ρώσεως τῆς ἐν ἰσχύϊ Ὀθωμανικῆς νομοθεσίας, συντάσσουσα τὴν
»ἐλλείπουσαν ἤδη πολιτικὴν καὶ ποινικὴν δικονομίαν καὶ τὸν δη-
»μοτικὸν νόμον, » ἀλλ' ὄφειλε νὰ προβῇ ἀμέσως εἰς τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον τότε μόνον θὰ ἐπεκύρου ἡ Ὑψ. Πύλη «ἔταν δὲν θὰ προ-
»σέβαλε τὰς δικαιώματα τοῦ Κράτους καὶ δὲν ἀντέβαινον εἰς τὰς
»βάσεις τῆς καθόλου νομοθεσίας.

Ὡς παρατηρεῖ τις αἰ ἐκ τοῦ ἄρθρου τούτου πηγάζουσαι δυσχε-
ρειαὶ ἦσαν τὰ μάλα σπουδαῖαι, προβληματικὴν ὅλως καθιστῶσαι τὴν ἐξάσκησιν τοῦ δικαιώματός μας. Καὶ ὅμως δὲν ἐκτυλίσσονται καθ' ὀλοκληρίαν αὐταὶ ἐκ μόνου τοῦ συμπεράσματος, ὅπερ ἐξάγε-
ται ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἄρθρου τούτου. Τὸ πραγματικώτερον μέρος αὐτῶν υποκρύπτεται εἰς τὰς πτυχὰς τῶν κατὰ τὴν σύμβα-
σιν τῆς Χαλέπας συζητήσεων, αἵτινες ἐγένοντο περὶ τοῦ ζητήμα-
τος τούτου καὶ ὧν ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ τῶν αὐτῶν σύνταξις αὐτοῦ. Ὅθεν ἀνάγκη νὰ ἐνδιατριψῶμεν μικρὸν καὶ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου.

Τὸ ζήτημα τῆς εἰσαγωγῆς ἐν τῇ νήσῳ δικαστικοῦ συστήματος, ἥτοι ὀργανισμοῦ τῶν δικαστηρίων καὶ πολιτικῆς καὶ ποινικῆς δικονομίας, παραπλησίον τοῦ πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης ἰσχύον-
τος, μακρὰς καὶ ἀγωνιώδεις προυκάλεσε συζητήσεις κατὰ τὰς ἐν Χαλέπα διαπραγματεύσεις. Καθ' ὅσον μάλιστα ἐνθυμοῦμαι αἰ περὶ τῆς εἰσαγωγῆς νέων νόμων συζητήσεις ὑπῆρξαν αἰ σφοδρότε-
ραι τῶν ὅσων ἐπὶ οἰουδήποτε ἄλλου ζητήματος ἐγένοντο. Οἱ μὲν Ἐπίτροποι τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως ἐζητοῦμεν τὴν παραχώρη-
σιν τοῦ δικαιώματος τῆς ἀναδιοργανώσεως τῶν δικαστηρίων καὶ τῆς λειτουργίας αὐτῶν δι' ἰδίας πολιτικῆς καὶ ποινικῆς δικονομίας καὶ δι' ἰδίων νόμων ποινικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ, οἱ δὲ ἀπεσταλμένοι τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἀντέτασσον ἰσχυρὰν ἐπιμονὴν ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἐκ τῶν νόμων τούτων, ἄλλοι μὲν ἦσαν ἤδη πρὸ πολλοῦ εἰσηγμένοι ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ, ἥτοι οἱ νόμοι ποινικῆς καὶ

ἐμπορικός, ἕτεροι δέ, ἦτοι οἱ ἐλλείποντες τῆς πολιτικῆς καὶ ποινικῆς δικονομίας, συντάσσονται ἤδη ὑπὸ ἀρμοδίας νομοθετικῆς ἐπιτροπῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ πρόκειται μετ' οὐ πολὺ νὰ τεθῶσιν εἰς ἐφαρμογὴν καθ' ὅλον τὸ Κράτος. Ἐν ἄλλοις λόγοις ἡμεῖς μὲν ἐζητοῦμεν νὰ καταστήσωμεν τὴν Πατρίδα μας καὶ δικαστικῶς προνομιούχον, οἱ δὲ ἀπεσταλμένοι τοῦναντίον νὰ κρατήσωσιν αὐτὴν ἀφωμοιωμένην, δικαστικῶς τοῦλάχιστον, πρὸς τὰς λοιπὰς τῆς Αὐτοκρατορίας Νομαρχίας. Τέλος μετὰ πολλὰ καὶ διάφορα ἐπεισόδια κατωρθώσαμεν τὴν ἀναγραφὴν τοῦ ἀνωτέρω ἄρθρου ὡς ἔχει ἐν τῇ συμβάσει. Κατ' αὐτὸ δὲ ἡμεῖς μὲν ὑπεχρεούμεθα νὰ παραδεχθῶμεν τοὺς ἐν ἰσχύϊ ἤδη νόμους ποινικὸν καὶ ἐμπορικόν, οὐ ἔνεκα καὶ οὐδεὶς λόγος περὶ αὐτῶν γίνεται ἐν τῷ ἄρθρῳ. Οἱ δὲ ἀπεσταλμένοι νὰ μᾶς παρέξωσι τὸ δικαίωμα τῆς συμπληρώσεως τῶν ἐλλειπόντων νόμων ἐκ τῆς Ὀθωμανικῆς νομοθεσίας, ἦτοι τῆς πολιτικῆς καὶ ποινικῆς δικονομίας, ἀλλ' ὑπὸ τοὺς ἐν αὐτῷ ἀναφερομένους ὅρους περὶ τοῦ χρόνου καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς συντάξεως καὶ ψηφίσεως αὐτῶν.

Ἦδη λαμβανομένων ἐν ὄψει τῶν τε συζητήσεων καὶ τοῦ πνεύματος καὶ γράμματος τοῦ ἐν λόγῳ ἄρθρου, καθαρῶς ἐξάγονται δύο τινά· πρῶτον μὲν ὅτι τότε μόνον θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐξασκήσωμεν τὸ δικαίωμά μας, ἐὰν πρὸ τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἐν λόγῳ νόμων ὑπὸ τῆς Ὑψ. Πύλης προσλαμβάνομεν ἡμεῖς νὰ συντάξωμεν αὐτούς· ἐντεῦθεν δὲ καὶ αἱ λέξεις « ἡ Γεν. Συνέλευσις ἀφείλει νὰ προβῇ ἀμέσως » καὶ δεύτερον ὅτι τότε μόνον ἠδυνάμεθα νὰ ἐλπίσωμεν τὴν ἐπικύρωσιν αὐτῶν, ψηφιζομένων ὑπὸ τῆς Γεν. Συνελεύσεως, ἐὰν κατωρθοῦμεν νὰ παρακάμψωμεν τοὺς δύο φοβεροὺς Σικελικοὺς σκοπέλους, τὸν τῆς Σκύλλης, ὅστις ἦτο ἐὰν τὰ νομοσχέδιά μας δὲν προσέβαλλον τὰ δικαιώματα τοῦ Κράτους καὶ τὸν τῆς Χαρύβδews, ὅστις ἦτον, ἐὰν δὲν ἀντέβαινον τὰ αὐτὰ καὶ εἰς τὰς βάσεις τῆς καθόλου νομοθεσίας.

Τὰ ἐπεισόδια ταῦτα καὶ μόνον, ἅτινα ἔλαβον χώραν ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι, ἀρκοῦν, νομίζω, νὰ πείσουν ἕκαστον ὁπόσον μέγα ὑπῆρξε λάθος ἢ ἀποδοχὴ τοῦ μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ Βερολινείου συνεδρίου προταθέντος μέτρου περὶ λύσεως τοῦ Κριτικῆς ζητήματος ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ 23 ἄρθρου τῆς συνθήκης ταύτης τοῦ

Βερολίνου διὰ διαπραγματεύσεων μεταξὺ τῆς Ὑψ. Πύλης καὶ ἡμῶν. Τὸ συνετώτερον καὶ πρακτικώτερον πολιτικὸν μέτρον δι' ἡμᾶς ἦτο νὰ διατυπώσωμεν ἐν ὑπομνήματι τὰ ἡμέτερα αἰτήματα, ἅτινα ἐνομιζομεν προσήκοντα πρὸς τροποποίησιν καὶ συμπλήρωσιν τοῦ ὀργανικοῦ νόμου, καθ' ᾧ διεκέλευε τὸ 23 ἄρθρον τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου καὶ νὰ υποβάλωμεν ταῦτα εἰς τοὺς ἀρμοδίους ἀντιπροσώπους τῶν συμβληθεисῶν Δυνάμεων, αἵτινες ἤθελον εἶτε δι' ἐπιτροπῆς ὁμοίας τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, εἶτε κατ' ἄλλον τρόπον ἐπιληφθῆ μετὰ τῆς Ὑψ. Πύλης τῶν προσηκουσῶν διαπραγματεύσεων. Ἡ κατὰ τοιοῦτον δὲ τρόπον λύσις τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος περιβάλλουσα αὐτὴν δι' ἰσχυροῦ Εὐρωπαϊκοῦ κύρους ἤθελεν ἔχει ἐξησφαλισμένον τὸ πολίτευμά μας ἀπὸ πάσης πρὸς κατάργησιν προσβολῆς καὶ ἐν περιπτώσει ἔτι καθ' ἣν ὑπεπίπτωμεν εἰς ὅμοια τοῦ 1889 πολιτικὰ σφάλματα, ἅτινα προκάλεσαν τὴν κατάργησιν αὐτῶν, ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως Εὐρωπαϊκοῦ κύρους.

Τὸ κατ' ἐμὲ τὴν εὐθύνην ἅπασαν ὑπέχουν εὐάριθμοὶ τινες πληρεξούσιοι οἵτινες πρῶτην ἤδη φοράν ἀναμιγνύμενοι εἰς τοιαύτης φύσεως πολιτικὰ ζητήματα, ἐφαντάστησαν ἐν τῇ ἀφελείᾳ των ἑαυτοὺς ἱκανοὺς ν' ἀναμετρηθῶσι πρὸς τοὺς τοσοῦτον πεπειραμένους διπλωμάτας τῆς Ὑψ. Πύλης. Οἱ πληρεξούσιοι δὲ οὗτοι ἐνεργήσαντες ἐσπευσμένως καὶ ἐπιτηδείως κατώρθωσαν νὰ πείσωσι τὴν Γεν. Συνέλευσιν ν' ἀποδεχθῆ τὸ προτεινόμενον μέτρον, χωρὶς νὰ προῦπάρξῃ γενικωτέρα τις συνεννόησις, διορίζουσα συνάμα αὐτοὺς καὶ μέλη τῆς ἐπιτροπείας. Οὕτω δὲ ἐγένετο ἀποδεκτὸν παρὰ τῶν Κρητῶν μέτρον καινοφανές, μέτρον ὅπερ διὰ τὰς μεγάλας δυσχερείας, ἅς ἐνείχε δὲν ἀπεδέχθησαν οὐδὲ αὐτὰ τὰ ἀνεξάρτητα Κράτη, καὶ παράδειγμα ἔστω ἡ Ἑλλάς, ἡ ἔχουσα διακεκριμένους διπλωμάτας, προτιμήσαντα καὶ αὐτά, ὡς καὶ τὰ ἡμιανεξάρτητα Κράτη, ν' ἀναθέσουν μᾶλλον εἰς τὰς μεγάλας Δυνάμεις τὴν λύσιν τῶν ζητημάτων των ἢ ν' ἀναλάβουν αὐτὴν ταῦτα δι' ἐμέσων διαπραγματεύσεων μετὰ τῆς Ὑψ. Πύλης. Ἡμεῖς τοῦλάχιστον οἱ Σφακιανοὶ Πληρεξούσιοι τοιαύτας ἔχοντες ἰδέας ἀπέσχομεν ἐφ' ἱκανὸν νὰ λάβωμεν μέρος, καὶ οὐδὲ θὰ ἐλαμβάνωμεν καθόλου, ἐὰν μὴ σπουδαῖοι πολιτικοὶ κύκλοι, φρονούντες ὅτι ἢ κατὰ τὰς πρὸ ἡμερῶν ἤδη ἀρξαμένης διαπραγματεύσεις ἀπαντω-

μένη ισχυρὰ ἀντίστασις τῶν ἐκτάκτων ἀπεσταλμένων τῆς Ὑψ. Πύλης Γαζῆ Ἀχμέτ Μουκτάρ Πασσᾶ καὶ Σελήμ Ἐφέντη προήρχετο ἕνεκα τῆς ἀπουσίας ἡμῶν, δὲν μᾶς ἐξηνάγκαζον, οὕτως εἰπεῖν, νὰ συμμετάσχωμεν τῶν διαπραγματεύσεων.

Καὶ ἤδη ἐπὶ τὸ προκείμενον.

Τοιούτων ὄντων τῶν κινδύνων τοῦ 4^{ου} ἄρθρου τῆς συμβάσεως, τὸ πρῶτον καὶ κύριον καθήκον, ὅπερ ἐπεβάλλετο εἰς πάντα ἐπιθυμοῦντα τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῶν δικαστηρίων ἐπὶ νέων βάσεων καὶ θεσμῶν, ἦτο ἡ ὕσον τὸ δυνατόν ταχύτερα σύνταξις καὶ ψήφισις ὑπὸ τῆς Γεν. Συνελεύσεως, ἧτοι τῆς Βουλῆς, τῶν νόμων περὶ ὀργανισμοῦ τῶν δικαστηρίων, ἢ μᾶλλον ἀναδιοργανισμοῦ αὐτῶν, καθὼ ὄντος τοιούτου ἐν τῷ ὀργανικῷ νόμῳ τοῦ 1867 καὶ τῆς πολιτικῆς καὶ ποινικῆς δικονομίας· σὺν τούτοις δὲ καὶ τοῦ δημοτικοῦ νόμου. Ἀλλὰ τὰ ἔργα ταῦτα ἀπῆτουν ἄνδρας μεγάλης ἐπισημονικῆς μαθήσεως καὶ πείρας, ὧν ἡ Κρήτη ἔστειρεῖτο. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν τὰ ὄμματα ἐστρέψαμεν πρὸς τοὺς εἰς τὴν Ἑλλάδα Κρητὰς νομικούς, ἅμα τῇ ἀποκαταστάσει τῶν πραγμάτων. Καὶ δύο μὲν ἢ τρεῖς ἀπετάθησαν πρὸς τινὰς τούτων, ἕτεροι ἀνέθεσαν τὸ ζήτημα εἰς τὸν τότε Πρόξενον τῆς Ἑλλάδος κ. Ἀλέξ. Λογοθέτην, ἐγὼ δὲ κατ' εὐθείαν πρὸς τὸν κ. Μ. Ρενιέρην, εἰς τὸ ὑψηλὸν πρόσωπον τοῦ ὁποίου συνεκεντρώθησαν ἐπὶ τέλει καὶ αἱ τῶν ἄλλων ἐνέργειαι.

Ἐποῖαν δὲ ἔκβασιν ἔλαβον ὅλων μας αἱ ἐνέργειαι γίνεται ἐμφανὲς ἐκ τῆς ἐπομένης πρὸς με ἐπιστολῆς τοῦ κ. Μ. Ρενιέρη, ἣν παραθέτω ὁλόκληρον χάριν τοῦ προκειμένου ζητήματος καὶ ἄλλων ἱστορικῶν λόγων.

Ἀθῆναι, τὴν 2 Δεκεμβρίου 1878.

Φίλτατε Κύριε Σταυρούδη,

« Πρὶν ἢ λάβω τὴν ἐπιστολὴν Σας ὁ κύριος Λογοθέτης καὶ ἄλλοι παρέστησαν τὴν ἀνάγκην μελετῶν καὶ προετοιμασιῶν τῶν ὀργανικῶν νόμων, οὓς πρέπει ἡ Κρητικὴ Βουλὴ νὰ ψηφίσῃ. Ἐνῶ δὲ ὑμεῖς προτείνετε νὰ γίνῃ ἡ ἐργασία αὐτὴ ὑπὸ τῶν ἐνταῦθα νομικῶν Κρητῶν, ἄλλοι προτείνουν ν' ἀνατεθῇ τὸ ἔργον τοῦτο

»εις ἐπιτροπὴν συγκειμένην ἐκ τῶν ἀρίστων ἐν γένει νομομαθῶν
»καὶ καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου.

»Οὔτε τὸ ἐν δύναται νὰ γίνῃ οὔτε τὸ ἄλλο, διότι καὶ οἱ μὲν
»καὶ οἱ δὲ ἀγνοοῦσιν ἐντελῶς τὴν κατάστασιν καὶ τὰς ἀνάγκας
»τοῦ τόπου περὶ τῆς νομοθεσίας τοῦ ὁποίου πρόκειται νὰ ἐργα-
»σθῶσιν. Αὐτοὶ οἱ Κρήτες, οἱοὶ Ρικάκης, Ξενοῦδάκης, Νικηφορά-
»κης κτλ. πολλὰ ὀλίγα γνωρίζουσιν ὥστε τὸ ἔργον δὲν θὰ ἔχῃ
»βάσιν, καὶ δὲν θὰ προσαρμόζεται.

»Ὅσοι λοιπὸν ἤκουσαν τόσους περὶ τούτου γενομένους λόγους,
»εἶπον ὅτι τὸ καλλίτερον εἶναι νὰ λάβῃ ὡς ὑπόδειγμα ἡ Βουλὴ
»τὴν νομοθεσίαν τῆς Σάμου, ἣτις δὲν εἶναι πολὺπλοκος καὶ δὲν
»ἀπῆντησεν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν προσκόμματα. Νομίζω ὅτι ἡ
»Κρήτη θὰ εἶναι εὐτυχῆς χαίρουσα τὴν ἡσυχίαν, τὴν εὐημερίαν,
»τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Σάμου.

»Ἔμεῖς, ὃν εὐχομαι νὰ ἴδω μέλος τῆς νέας Βουλῆς, καὶ οἱ ἄλ-
»λοι ἐκ τῶν μᾶλλον λογίων βουλευταί, πρέπει ἐπὶ τῇ βάσει τῶν
»νομοθετημάτων τῆς Σάμου νὰ συντάξετε εἰδικὰ νομοσχέδια κα-
»τάλληλα διὰ τὰς περιστάσεις τῆς πατρίδος. Τὰ νομοσχέδια δὲ
»ταῦτα πέμψατε ἐνταῦθα μὲ τὴν παράκλησιν νὰ τὰ ἐπεξεργα-
»σθῶσιν ἐπὶ τὸ ἐπιστημονικώτερον οἱ ἄριστοι καθηγηταὶ καὶ νο-
»μικοὶ τῶν Ἀθηνῶν.

»Ὁ νέος Γενικὸς Διοικητὴς Φωτιάδης Πασσᾶς μετέβη αὐτόσε
»πλήρης καλῶν διαθέσεων ὑπὲρ τῆς εὐημερίας καὶ ἀναπτύξεως
»τῆς Κρήτης, θέλει δὲ ὑποστηρίξει καὶ υἱοθετήσῃ πᾶσαν πρὸς τὸν
»σκοπὸν τοῦτον ἰδέαν. Εὐχομαι ὅπως ὁ χριστιανικὸς λαὸς τὸν
»συνδράμει εἰς τὴν πραγματοποιήσιν παντὸς καλοῦ τοιοῦτου
»σχεδίου».

Διατελῶ κτλ.

Μ. Ρενιέρης

Ἐνταῦθα νομίζω ἐπ'ἀνάγκης νὰ παρατηρήσω ὅτι ὁ λόγος τῆς
διαφωνίας μου μετὰ τῶν προτεινάντων τὸν σχηματισμὸν ἐπιτρο-
πῆς ἐκ τῶν ἀρίστων νομικῶν καὶ καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου,
δὲν ἦτο ἐκεῖνος ὃν ὑπαινίττεται ὁ κ. Μ. Ρενιέρης, ὅτι τοῦτέστιν
ἐγὼ ἔκρινον τοὺς Κρήτας νομικοὺς ὡς ἀρμοδιωτέρους ἄλλων, καθὼ

γνωρίζοντας ὅπωςδῆποτε τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῆς πατρίδος των. Οὐχί! Ὁ λόγος ἦτον ἄλλος καὶ ἔν ἔσπευσα ἀμέσως ν' ἀνακοινώσω τῷ κ. Μ. Ρενιέρη. Ἦτο δὲ οὗτος ὅτι οὐδέποτε ἠδύναμην νὰ πιστεύσω ὅτι ἡ Ὑψ. Πύλη θ' ἀνεγνώριζε τὰς ἐργασίας ἐπιτροπῆς συσταθείσης ἐν ξένῳ Κράτει καὶ συγχειμένης ἐξ ὑπηκόων ξένου ἐπίσης Κράτους.

Ἐπρεπε λοιπὸν ν' ἀποφύγωμεν περίπτωσιν δυναμένην νὰ δυσχεράνη ἔτι μᾶλλον τὴν ἀρκούντως δυσχερῆ θέσιν τῶν πραγμάτων. Κατ' ἐμὲ δὲ τοῦτο δὲν θὰ συνέβαινεν ἐὰν Κρῆτες νομικοὶ ἀνελάμβανον τὸ ἔργον, ἐν ἄκρῃ ἐπιφυλακτικότητι ἐργαζόμενοι, ὁπότε ἐκ περισσοῦ καὶ δὲν θ' ἀπῆτειτο ὕλική τις ἀμοιβή, περὶ ἧς δὲν εἶχε γίνεαι διόλου λόγος κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ προϋπολογισμοῦ, καθὸ κρινομένης ἐκ τῶν προτέρων ἀδυνατοῦ τῆς ἐπικυρώσεώς της.

Ἄλλ' ἐν τούτοις ἡ θύρα ἐκλείσθη εἰς ὅλους μας ἐκ τῶν ἐν Ἑλλάδι νομικῶν, ὀφείλαμεν δὲ κατ' ἄλλον τρόπον νὰ οἰκονομήσωμεν τὰ καθ' ἡμᾶς.

Μᾶς παρέπεμπον, ὡς εἶδομεν, εἰς τὴν Σαμιανὴν νομοθεσίαν, ἐπρομηθεύθημεν δὲ καὶ ἡμεῖς ταιαύτην, ἣν καὶ ἔχω εἰσέτι. Ἄλλ' αὕτη κατ' οὐδὲν ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ἡμῖν. Ἡ ἀρετὴ δι' ἣν μᾶς συνίστων αὕτην ἦτο μόνον φαινομενικὴ· ἐφαίνετο δηλονότι μὴ πολὺπλοκος, διότι ἦτο σύντομος· ἀλλ' ἀκριβῶς δι' αὐτό, διότι ἦτο σύντομος, δὲν ἐκανόνιζε καὶ μετὰ τῆς δεούσης σαφηνείας τὰ διάφορα ζητήματα καὶ ἰδίως τὰ δικαστικά, ἅτινα πρὸ πάντων χρῆζουσι τῆς μεγαλύτερας εὐκρινείας, καθὸ ὑποκείμενα εἰς τὰς ἀλλεπαλλήλους καὶ πολυειδεῖς ἐφόδους τῆς στρεψοδικίας, ἣν τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα ἐπιτρέπει.

Δυνατὸν νὰ ἦτο ἡ ἐν λόγῳ νομοθεσία κατάλληλος διὰ τοὺς Σαμίους, καὶ δυνατὸν νὰ μὴ προσέκρουσεν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν της· ἀλλ' ἡ Σάμος εἶναι μικρὰ νῆσος καὶ κατοικεῖται ὑπὸ μιᾶς, οὕτως εἰπεῖν, οἰκογενείας. Ἐντεῦθεν μάλιστα συνέβη ὥστε καὶ μετὰ τὴν ἰδρυσίν της εἰς ἡμιανεξάρτητον κρατίδιον νὰ διοικῆται ἐπὶ δεκάκας ὅλας ἐτῶν ἄνευ πολιτικῆς καὶ ποινικῆς δικονομίας παρὰ μόνον κατὰ τὰ ἀρχαῖα διοικητικὰ καὶ δικαστικά ἦθη καὶ ἔθιμά της.

Ἄλλ' ἡμεῖς οἱ Κρῆτες εὕρισκόμεθα καὶ διοικητικῶς καὶ δικαστικῶς εἰς ὅλως διαφορετικὴν θέσιν. Ἡμεῖς ἔπρεπε νὰ καταρτί-

σωμεν νόμους συμβιβάζοντας τὰ συμφέροντα καὶ τὰς βλέψεις τῶν ἐν τῇ νήσῳ οἰκούντων δύο ἀντιζήλων στοιχείων, νόμους μὴ προσκρούοντας εἰς τοὺς ὅρους τοῦ 4^{ου} ἄρθρου τῆς συμβάσεως, νόμους μὴ πολυπλόκους ὡς τοὺς ἑλληνικούς, οἵτινες τὸσαύτην δίδουσι λαβὴν τῇ στρεφοδικίᾳ πρὸς διαίωμισιν τῶν δικῶν. Εἶχα κατὰ τύχην ἀναγνώσει περὶ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἐν φυλλάδιον σπουδαίου δικηγόρου ἐκ Σπάρτης, διατραγωδοῦντος τὰ τῶν διαδικῶν δεινοπαθήματα καὶ φέροντος ὡς παράδειγμα δικῆν τινα ἐπὶ ἔτη διαρκέσασαν καὶ ἐφ' ἧς ἀπαρχῆς μέχρι τέλους εἶχον ἐκδοθῆ 17 ἀποφάσεις ἀναβλητικαί, αἱ πλεῖστα, καθ' ὅσον ἐνθυμοῦμαι, ἐρήμην, αἱ δὲ λοιπαὶ προδικαστικαί, πλήν, νοεῖται, τῆς ὀριστικῆς καὶ τελεσιδικίου. Λοιπὸν τοιούτων νόμων ἡ εἰσαγωγή παρ' ἡμῖν, θὰ ἦτο, κατὰ τὴν ἰδέαν μου, χειροτέρα τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως.

Ὅθεν δι' ἅπαντας τοὺς ἀνωτέρω λόγους ἔπρεπε νὰ καταρτίσωμεν νόμους πολὺ τὴν πρωτοτυπίαν φέροντας· νὰ κάμωμεν δηλονότι ἡμεῖς οἱ ἰδιῶται, οἱ μὴδὲν μέσον διαθέτοντες, ἔργα ἄτινα μόνον Κυβερνήσεις, αἱ πολλὰ τὰ μέσα διαθέτουσαι, δύνανται νὰ φέρουν εἰς αἴσιον πέρας· καὶ μάλιστα ἔργα ὑπέρτερα τῶν δυνάμεών μας, ἔργα δι' ἃ ἔστερούμεθα καὶ γνώσεων καὶ πείρας. Ἡμεῖς ἐν καὶ μόνον μέσον ἡδυνάμεθα νὰ διαθέσωμεν, τὸ ἀσθενὲς μέσον τῆς ἐκπληρώσεως τῆς συνδρομῆς τούτου καὶ ἐκεῖνου τοῦ νομομαθοῦς, καὶ τὸ ὁποῖον, ὡς εἶδομεν, ἐθέσαμεν μὲν εἰς ἐνεργεῖαν, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος.

Ἀπέναντι τοιούτου ναυαγίου τῶν ἐνεργειῶν μας πᾶσα πλέον νῆα ἀπόπειρα πρὸς ἐπιτέλεσιν τοῦ ἔργου, ἐφαίνετο καθαρὰ οὐτοπία. Καὶ ὄντως παρὰ πολλοῖς εἶχε σχηματισθῆ ἤδη ἡ ἰδέα τῆς ἐπ' ἀόριστον ἀναβολῆς τοῦ ἔργου. Ἀλλὰ τοῦτο ἰσοδυνάμει μὲ τὸ διὰ παντὸς ναυάγιον τῆς δικαστικῆς διοργανώσεως καθ' ὃν τρόπον ἐπεζητοῦμεν ἡμεῖς αὐτὴν ἦτοι ἐπὶ βάσεων καὶ θεσμῶν εὐρωπαϊκῶν. Διότι πλήν τῶν ἐκ τοῦ 4^{ου} ἄρθρου τῆς συμβάσεως κινδύνων, ἐπέκειτο καὶ ἡ ἀπώλεια μιᾶς εὐκαιρίας, εἰς τὸν ὕπατον βαθμὸν ἐπιβοηθητικῆς, πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ μας, εὐκαιρίας μηδέποτε πλέον πχρυσιασθησομένης.

Ἐξηγοῦμαι

Κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον διέκειντο ἔτι ὅλως ἐκχρεμῆ πλεῖστα

ἄσα ζητήματα συνταράσσοντα τὴν τε Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀνατολήν, ἥτοι τὰ περὶ ὁρίων μεταξὺ Τουρκίας ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν ἀνεξαρτήτων Κρατῶν Ἑλλάδος, Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου ὡς καὶ τῆς ἡμιανεξαρτήτου Βουλγαρίας ἀφ' ἑτέρου· πρὸς δὲ καὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι τὸ ἡμέτερον ζήτημα, ὅπερ ἐπίσης εἶχε προσλάβει διεθνή χαρακτῆρα διὰ τοῦ 23 ἄρθρου τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου, ἐφαίνετο λελυμένον διὰ τῆς συμβάσεως τῆς Χαλέπας· ἀλλ' ἡ λύσις αὕτη ἦτο μόνον κατ' ἀρχήν. Ἡ σύμβασις τῆς Χαλέπας μετὰ τοῦ ὀργανικοῦ νόμου, ἐφ' ὅσον, νοεῖται, δὲν ἐτροποποιήθη ὑπὸ ταύτης, ἐπέχουν παρ' ἡμῖν τόπον θεμελιώδους χάρτου· ἐπομένως ὅπως πάντες οἱ τοιοῦτοι χάρται οὕτω καὶ ὁ ἡμέτερος δὲν περιέλαβεν εἰμὴ τὰς γενικὰς ἀρχὰς περὶ συντάξεως τῆς πολιτείας. Ἡ ρύθμισις ἄρα ἐκάστης ἐξουσίας, ἐν αἷς καὶ τῆς περὶ ἧς πρόκειται δικαστικῆς, οὐσα συνέπεια ἢ προῖον αὐτῆς τῆς συμβάσεως, ὡς ἀναγραφεῖσα ρητῶς ἐν ἰδίῳ ἄρθρῳ αὐτῆς, παρεῖχεν ἡμῖν τὸ δικαίωμα τῆς ἐκκλήσεως πρὸς τὰς συμβληθείσας δυνάμεις ἐν τῇ συνθήκῃ τοῦ Βερολίνου. Ἀλλὰ νοεῖται ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦτο τότε μόνον θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐνασκήσωμεν ἀποτελεσματικῶς καὶ καρποφόρως, ἐάν, καθ' ὃν χρόνον ἡ Εὐρώπη εἰργάζετο πρὸς λύσιν πάντων τῶν ἐκκρεμῶν ζητημάτων τῆς Ἀνατολῆς, καταρθοῦμεν καὶ ἡμεῖς νὰ παρουσιάσωμεν σπουδαίας δικαστικὰς νομοθετικὰς ἐργασίας, συμφώνους πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ γράμμα τῆς συμβάσεως. Παρερχομένης δὲ τῆς εὐκαιρίας ταύτης ἐπὶ ματαιῷ, πᾶσα πλέον τοιαύτη ἐργασία θὰ ἀπέβαινεν ὄλως ἄσκοπος, διότι ἡ διπλωματία, ἣτις ἤδη εἰργάζετο πρὸς λύσιν ὅλων τῶν ἐκκρεμῶν ζητημάτων μικρῶν καὶ μεγάλων τῆς Ἀνατολῆς καὶ διαρκῆ εἰρήνευσιν αὐτῆς, δὲν θὰ ἐπανελάμβανε βεβαίως τὰς ἐργασίας τῆς, καὶ δὴ καθ' ὅμοιον τοῦ ἀνωτέρω τρόπον, ὅστις ἀπεδείχθη ἐκ τῶν πραγμάτων ὁ μόνος τελεσφόρος, χάριν τοῦ ἡμετέρου δικαστικοῦ ζητήματος. Ὅθεν καὶ ἐὰν ἀκόμη μὴ ἐνυπῆρχον οἱ κίνδυνοι τοῦ 4^{ου} ἄρθρου τῆς συμβάσεως, ἡ ἀνωτέρω καὶ μόνη λαμπρὰ καὶ μοναδικῆ εὐκαιρία ἔπρεπε νὰ κάμῃ πάντα ἐπιθυμοῦντα τὴν εὐνομίαν τῆς πατρίδος του τὰ πάντα νὰ μηχανευθῆ καὶ ἐνεργῆσῃ, ὅπως ἐν βραχεῖ διαστήματι οἱ χρι-

στιανοὶ πληρεξούσιοι ἐκπληρώσωσι τὸ πρὸς λύσιν τοῦ δικαστικοῦ τούτου ζητήματος ἐπιβαλλόμενον αὐτοῖς καθήκον.

Καὶ τοῦτο συνέβη.

Ἦδη κατὰ τὴν πρώτην σύνοδον τῆς Βουλῆς, τὴν τοῦ 1879, ἐπελήφθημεν τοῦ ἔργου συντάξαντες τὸν νόμον περὶ ὀργανισμοῦ τῶν δικαστηρίων καὶ τὸν Δημοτικὸν νόμον, περὶ οὗ, ὡς εἶδομεν, γίνεται ἐπίσης λόγος ἐν τῷ ἰδίῳ 4^ῳ ἄρθρῳ τῆς συμβάσεως, ἥτοι τοὺς εὐκολωτέρους δι' ἡμᾶς νόμους καὶ ἀκριβῶς ἐκείνους οἵτινες δὲν ἐγένοντο τὸ ἀντικείμενον σφοδρῶν συζητήσεων κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις, καθὼ μὴ χαρακτηρισθέντες ὡς ἀντιβαίοντες εἰς τὰς βάσεις τῆς καθόλου νομοθεσίας. Ὁ χαρακτηρισμὸς μάλιστα οὗτος ἐπιστεύθη ἔτι μᾶλλον καὶ ἐκ τούτου ὅτι οἱ μὲν θῶμανοὶ βουλευταὶ εὐκόλως ἐπεψήφισαν τοὺς νόμους τούτους, ἡ δὲ Ὑψηλὴ Πύλη ταχέως τοὺς ἐπεκύρωσε.

Ἐναπέμειναν ἄρα διὰ τὴν ἐπομένην σύνοδον τὰ δυσκολώτερα τῶν νομοθετημάτων καὶ ἅτινα ὑπῆρξαν καὶ ἡ πέτρα τοῦ σκανδάλου κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις, ἥτοι τὰ τῆς Πολιτικῆς καὶ Ποινικῆς Δικονομίας. Ἐν τούτοις περίπτωσις τις νέα ἐφαίνετο προσερχομένη ἐπίκουρος ἡμῖν, τὰ μάλα δυναμένη νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ μας. Κατὰ τὸν νέον περὶ ὀργανισμοῦ τῶν δικαστηρίων νόμον, ἀπεκτῶμεν τὸ δικαίωμα τοῦ διορισμοῦ Χριστιανοῦ Προέδρου τῶν Ἐφετῶν, ἀντὶ τοῦ πρότερον ὑπάρχοντος τοιοῦτου Καδῆ Ἐφέντη, ἐπὶ μηνιαία μισθοδοσία γροσίων πέντε χιλιάδων. Ἠλπίζομεν λοιπὸν ὅτι ἤδη θὰ ἠδυνάμεθα ν' ἀνεύρωμεν σπουδαῖον νομομαθὲς πρόσωπον διὰ τὴν θέσιν τοῦ Προέδρου τῶν Ἐφετῶν, εἰς τὸ ὅποιον ν' ἀνθῆσωμεν, μετὰ τῶν καθηκόντων τῆς ὑψηλῆς θέσεώς του καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν δικαστηρίων ὡς καὶ τὴν σύνταξιν τῶν ἐν λόγῳ νομοθετημάτων. Καὶ πάλιν δὲ τὸ δεύτερον ἀπετάθημὲν τινες πρὸς τοὺς ἐν Ἑλλάδι Κρῆτας νομομαθεῖς, τὴν φορὰν μάλιστα ταύτην καὶ πρὸς κατέχοντας ἀνωτάτας δικαστικὰς θέσεις· ἀλλὰ καὶ πάλιν εἰς μάτην. Ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον διεβίβαζον ἡμῖν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν, διαφόρους προφάσεις ἕκαστος προβαλλόμενος. Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων ἐκυκλοφόρησε καὶ τις ἀξία ἰδίως μνησίας, ὡς ἐνδεικνύουσαν ὑφισταμένην ἔτι τὴν πολιτικὴν ἐκείνην σχολήν, μεθ' ἧς ἄλλοτε ἔσχον

τὴν μακρὰν δημοσιογραφικὴν πάλην. Κατὰ τὴν ἰδέαν δὲ ταύτης ἢ εὐνομία τῆς Κρήτης θὰ ἦτο μέγα ἐθνικὸν δυστύχημα, διότι θέτουσα παγίας βάσεις εὐημερίας, δὲν θὰ καθίστα εἰς τὸ μέλλον τὸν λαὸν πρόθυμον εἰς ἐξεγέρσεις.

Διστέλουν ἤδη καὶ ἐγὼ ἐν ἀπορίᾳ περὶ τοῦ πρακτέου ὅτε αἴφνης λαμβάνω ἐπιστολὴν τοῦ τότε ἐφημερίου τῆς ἐν Λιβόρνῳ Ἑλληνικῆς κοινότητος Ἀρχιμανδρίτου Πάτερ Παρθενίου Κελαϊδῆ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 17 Μαρτίου 1879 ἀναπτερώσασαν τὰς ἐλπίδας μου. Ὁ Πάτερ Παρθένιος, πρὸς ὃν εἶχα ἀνακινῶσαι τὰς δυσχερείας, ἅς ἀπαντῶμεν πρὸς εὐρεσίαν νομομαθοῦς ἱκανοῦ διὰ τὴν δικαστικὴν διοργάνωσιν τῆς πατρίδος, ἔσπευσεν ἀπαντῶν νὰ μοι ὑποδείξῃ διὰ τῆς ἄνω ἐπιστολῆς του, ὡς λίαν κατάλληλον νομομαθῆ τὸν κ. Ἰωάν. Σκαλτσούνην, ὃν ἐκ τοῦ πλησίον εἶχα γνωρίσει κατὰ τὴν ἐπὶ ἔτη προτέραν διαμονὴν του ὡς ἐφημερίου τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος ἐν Τεργέστη, ἔνθα καὶ ἐκεῖνος διέμενε. Τὰς ἐλπίδας ὅμως δὲν ἀνεπτέρωσεν ἡ ἐπιστολὴ αὐτῆ, διότι καὶ αὐτῆ, ὡς τόσαι ἄλλαι προηγούμεναι ἄλλων φίλων, ὑπεδείκνυεν ἐν πρόσωπον ἀπλῶς χωρὶς προηγούμενως νὰ γνωρίζῃ τὴν γνώμην αὐτοῦ, ἐφ' ᾧ μάλιστα καὶ αὐτός ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ του συνίστα ἡμεῖς ἐντεῦθεν ν' ἀποταθῶμεν πρὸς αὐτὸν καὶ μάθωμεν τὴν γνώμην του, ἡ ἐπιστολὴ, λέγω, τοῦ Πάτερ Παρθενίου δὲν ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας μου, ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον γεγονός, τὸ ὁποῖον ἡ μνηστία τοῦ ὀνόματος τοῦ κ. Σκαλτσούνη μοι ὑπενθύμησεν.

Ὁ κ. Σκαλτσούνης μέλος ὢν τῆς Κεντρικῆς ἐπιτροπῆς ἥτις διηύθυνε τὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1866, ἀναμετρῶν μετὰ πολιτικῆς ἐμβριθείας τὸ Κρητικὸν ζήτημα ὑπὸ τὴν πραγματικὴν αὐτοῦ ἔποψιν, διέγνω ὅτι ἡ καταλληλοτέρα πρὸς λύσιν αὐτοῦ στιγμή ἦτο ὅτε κατήλθεν εἰς Κρήτην ἐπὶ σκοπῷ συμβιβασμοῦ μεθ' ἡμῶν τῶν Κρητῶν ὁ μέγας Βεζύρης Ἀαλῆ Πασσάς· ἐπέμενε λοιπὸν παρά τε τοῖς συναδέλφοις του καὶ παρ' ἄλλοις ἀρμοδίοις ὅπως συμβουλεύσῃ καὶ τοὺς Κρητας πρὸς συμβιβασμὸν· μὴ εἰσακουσθεῖς δὲ παρητήθη.

Τὸ γεγονός τοῦτο, συνδιαζόμενον μὲ τὰς πολλὰς συστάσεις τοῦ Πάτερ Παρθενίου, μ' ἔκαμαν νὰ ἐλπίσω ὅτι δυνατὸν ὁ κ. Σκαλτσούνης, μαθάνων τὰ καθ' ἡμᾶς, ν' ἀπεφάσιζε νὰ προσφέρῃ τὰς

πρὸς ἀναγέννησιν τῆς ἀγαπητῆς του Κρήτης πολυτίμους ὑπηρεσίας του.

Ἄλλως τε καὶ οὐδεμία ἄλλη δι' ἕτερον νομομαθῆ ὑπελείπετο πλέον ἐλπίς. Συνέβαινε μάλιστα τότε νὰ ἔχουν ὅλως διακεκομμένη πᾶσαν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐνέργειαν καὶ οἱ ὀλίγοι ὅσοι ἀπέδιδον οἶαν ἐγὼ σημασίαν εἰς τὴν δικαστικὴν ὀργάνωσιν τοῦ τόπου. Ἐθεωρεῖτο λοιπὸν πλέον ἢ βεβαία ἡ δικαστικὴ ἀφομοιώσις τῆς νήσου πρὸς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Αὐτοκρατορίας, τόσον μᾶλλον ὅσον δὲν ἠδυνάμεθα κατὰ τὴν δευτέραν σύνοδον τῆς Βουλῆς νὰ προτάξωμεν τὴν δικαιολογίαν, ἣν κατὰ τὴν πρώτην προτάξαντες ἐδικαιώθημεν ὑπὸ τῆς Ὑψ. Πύλης, εὐρούσης ὀρθὰ τὰ ἐπιχειρήματά μας· συνίσταντο δὲ ταῦτα εἰς τὸ ὅτι ἐπειδὴ ἡ σύνοδος ἐκείνη ἦτο ἡ πρώτη μετὰ τὴν εἰρήνευσιν τῶν πραγμάτων συνεκεντρώθη πολλὴ νομοθετικὴ ἐργασία, ἣν τὸ ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζόμενον βραχὺ διάστημα τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς, δὲν ἐπέτρεψεν ἡμῖν νὰ διεξαγάγωμεν, περιορισθέντες κατ' ἀνάγκην εἰς τὰ μᾶλλον ἐπείγοντα τῶν νομοθετημάτων, ἀλλὰ νοεῖται ἡ αὐτὴ δικαιολογία οὐδὲ πρόπον ἦτο νὰ ἐπαναληφθῆ, οὐδὲ ἐλπίς ὑπῆρχεν ἐπαναλαμβανομένη τυχὸν νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψει καὶ δεύτερον ὑπὸ τῆς Ὑψ. Πύλης.

Ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω καταδεικνύται ἀναντιλέκτως ὅτι ἡ τελευταία, ἡ μόνη ὑπολειπομένη ἄγκυρα ἐλπίδος εἰς ἐμέ, τὸν μόνον ἔτι ἐπιμένοντα εἰς τὴν ἰδέαν του, ὑπῆρξεν ὁ κ. Ι. Σκαλτσούνης. Ἐσπευσα λοιπὸν ν' ἀποταθῶ καὶ πρὸς αὐτόν, καίτοι μὴ γνωρίζων προσωπικῶς τὸν ἄνδρα, ἐκλιπαρῶν τὴν συνδρομὴν του, καὶ πρὸς τὸν Πάτερ Παρθένιον Κελαῖδῆν, συνιστῶν αὐτῷ ὅπως ὅλαις δυνάμεσιν ἐργασθῆ ἤδη διὰ νὰ καταπέσῃ αὐτὸν νὰ δεχθῆ τὴν πρότασίν μου. Ἐπειδὴ δ' ἐγνώριζον ἐκ τῶν προγενεστέρων ἐνεργειῶν μου τὰς καλλίστας περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διαθέσεις τοῦ Φωτιάδου Πασᾶ, δὲν ἔκρινα τὸ κατ' ἀρχὰς ἐπάναγκες νὰ ζητήσω τὴν συγκατάθεσίν του· ἀλλὰ σκεφθεὶς ὠριμότερον μετὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν ἐπιστολῶν ὅτι δὲν ἔπραξα καλῶς, καθόσον δὲν ἦτο ἀπίθανον ἔνεκα τῆς ἀναμίξεως τούτου εἰς τὰ Κρητικὰ πράγματα κατὰ τὸ 1866 νὰ μὴ ἦτο δεκτὸς ἐκ μέρους τῆς Ὑψ. Πύλης, ὁπότε θὰ ἐξετιθέμεν τὰ μέγιστα ἀπέναντι αὐτοῦ, ἔσπευσα

νά ἐπανορθώσω τὸ λάθος μου. Ζητήσας δὲ καὶ λαβὼν κατ' ἴδιαν συνέντευξιν μετὰ τῆς ἐξοχώτητός του ἀνεκοίνωσα αὐτῷ τὰς νεωτέρας ἐνεργείας μου, διαπυθνανόμενος καὶ περὶ τοῦ ἐὰν θὰ ἐγένετο δεκτὸς ὁ κ. Ι. Σκαλτσούνης ἐκ μέρους τῆς Ὑψ. Πύλης· ἀλλὰ περὶ τίνος Σκαλτσούνη μοι κάμνεις λόγον μὲ ἠρώτησεν ὁ μακαρίτης ; Τότε ἐγὼ ἤρχισα ἀπαριθμῶν τὰς ἰδιότητας καὶ πολλὰς προσθέτων συστάσεις περὶ αὐτοῦ, νομίζων ὅτι δὲν γνωρίζει τὸν κ. Ι. Σκαλτσούνην. Ἀλλὰ τὸν Σκαλτσούνην τοῦτον γνωρίζω ἐγὼ ἐκ τοῦ πλησίον, ἔχω δὲ πλὴν τούτου καὶ πολλὰς συστάσεις περὶ αὐτοῦ ἐκ μέρους τοῦ ἀδελφοῦ μου, τοῦ ὁποίου εἶναι στενὸς φίλος, ἀλλ' εἶναι ἀδύνατον ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ (εἶναι αἱ ἰδιαί του λέξεις) ν' ἀποφασίσῃ νὰ κατέλθῃ εἰς Κρήτην καὶ ἀναλάβῃ τόσον ἐπίπονον ἐργασίαν, ἀφοῦ μάλιστα τυγχάνῃ καὶ ἀρκετὰ πλοῦσιος. Ἐὰν ἔχη ἀδελφὸν καὶ πρόκειται περὶ ἐκείνου ἄλλος ὁ λόγος· τότε ἔλπισεν εἰ δ' ἄλλως μὴ ματαιοπονῆς· ἐπειδὴ δ' ἐγὼ ἐπανέλαβα τὴν ἐρώτησίν μου, ἐὰν τοῦτέστιν ἐν τῇ περιπτώσει ὁ κ. Ι. Σκαλτσούνης ἐδέχετο τὴν πρότασίν μου, ἡ ἰθαγένειά του ὄντος ὑπηκόου Ἑλληνος ἢ ἄλλος λόγος θὰ ἐγένετο ἐμπόδιον τοῦ διορισμοῦ του ὡς Προέδρου τῶν Ἐφετῶν ἐκ μέρους τῆς Ὑψ. Πύλης, ὁ μακαρίτης μοι ἀπήντησεν ὅτι προκειμένου περὶ τοιοῦτου ἀνδρὸς ἡ Α. Α. Μεγαλειότης ὁ Σουλτάνος μετ' εὐχαριστήσεως, σὲ διαβεβαίω, ὅτι θὰ τὸν δεχθῆ εἰς τὸ Κράτος του καὶ μετὰ προθυμίας θὰ ἐκδώσῃ τὸν διορισμὸν του. Τότε μοι δίδετε τὴν ἄδειαν, ἐξοχώτατε, νὰ τηλεγραφήσω ταῦτα συμπληρῶν οὕτω τὴν σπουδαίαν παράλειψιν τῶν ἐπιστολῶν μου ; Μάλιστα μοι ἀπήντησεν.

Εὐχαριστήσας θερμότατα τὸν Φωτιάδην Πασᾶν διὰ τὰς καλὰς ὑπὲρ τῆς Πατρίδος μου διαθέσεις του μετέβην κατ' εὐθειαν εἰς τὸ τηλεγραφεῖον ὑπὸ δύο διαφορῶν συναισθημάτων κατεχόμενος ἐλπίδος καὶ ἀπελπισίας. Ἐκτενὲς δὲ συντάξας τηλεγράφημα διεβίβασα αὐτὸ εἰς τὸν κ. Ι. Σκαλτσούνην μέσον τοῦ κ. Ἄλ. Σ. Βυζαντίου συντάκτου τῆς « Νέας Ἡμέρας. » Τοῦτο δὲ διότι παρὰ τοῦ κ. Παρθενίου Κελαϊδῆ εἶχον πληροφορηθῆ ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, οὔσαν καλοκαιρινήν, διέτριβεν ἐν ἐξοχῇ τινι πλησίον τῆς Τεργέστης, ἕτερον δὲ μέσον δὲν εἶχον, ἅτε τοῦ Πάτερ Π. Κελαϊδῆ διαμένοντος τότε ὡς ἐφημερίου ἐν Λιβόρνω.

Ἄλλ' ἰδοὺ ὁποίας ἔλαβον ἀπαντήσεις.

Τεργέστη 5 Ἰουνίου 1879.

Ἀξιότιμε κύριε καὶ φίλε,

«Χθὲς τὸ ἑσπέρας ἔλαβον τὸ ὑμέτερον τηλεγράφημα, διεβίβασα
»δ' αὐτὸ πάραυτα εἰς τὸν ἐν Adelsberg, τρεῖς ὥρας μακρὰν τῆς
»Τεργέστης διαμένοντα Κ. Σκαλτσούνην, οὗ ἑσωκλείω τὴν πρὸς
»με ἀπάντησιν. Δυστυχῶς καὶ ἐγὼ αὐτὸς ἐγίνωσκον ἐκ τοῦ προ-
»τέρου ὅτι ὁ κ. Σκαλτσούνης δὲν θά ἠδύνατο ν' ἀποδεχθῆ τὴν
»ἀνατεθεισάν αὐτῷ τιμητικὴν ἀποστολὴν, καίτοι ὁ ἀνὴρ ἦν εἴπερ
»τις καὶ ἄλλος ἀρμόδιος πρὸς ἐκπλήρωσιν αὐτῆς διὰ τὴν σπανίαν
»μάθησιν καὶ ἀρετὴν καὶ φιλογένειαν. Ἀληθῶς ἡ νῆσος ὑμῶν, ἢ
»ἠξεύρετε πόσον ἀγαπῶ, στερεῖται τῶν ὑπηρεσιῶν ἀνδρὸς πολυτι-
»μου. Ἐλπίζω ὅμως ὅτι θά εὑρητε κατάλληλον ἀντικαταστάτην».

Ἵμέτερος φίλος

Ἄλ. Σ. Βυζάντιος

Adelsberg 4 Ἰουνίου 1879.

Φίλτατέ μοι Βυζάντιε,

«Τὴν στιγμὴν ταύτην ἔλαβα τὴν χθεσινὴν ἐπιστολὴν σας μετὰ
»τοῦ ἑσωκλεισθέντος τηλεγραφήματος τοῦ κ. Σταυρούδη.

»Σεῖς γνωρίζετε πόσον μὲ ἐνδιαφέρει ἡ τύχη τῶν ἀναξιοπα-
»θούντων Κρητῶν. Ἐκτὸς τῶν ἀναμνήσεων τῆς συμπράξέως μου
»μετ' αὐτῶν κατὰ τὸ 1867, ἐθεώρησα πάντοτε τοὺς Κρήτας ὡς
»τὴν εὐγενεστέραν τοῦ ἔθνους μας μερίδα τιμῶσαν καὶ σήμερον
»τὰς παραδόσεις τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, τὰς ὁποίας ἡμεῖς οἱ λοι-
»ποὶ ἐγκατελείψαμεν καὶ ἐκηλιδώσαμεν. Εὐτυχῆς θά ἐλογιζόμεν
»εἰάν κατάλληλος μ' ἐπαρουσιάζετο περίστασις νὰ προσφέρω μι-
»κράν τινα ὑπηρεσίαν εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Κρήτης.
»Ἄλλ' ὑμεῖς γνωρίζετε συνάμα ὅτι ἡ εἰς μίαν γωνίαν τῆς Εὐρώ-
»πης διαμονή μου μοὶ ἐπεβλήθη ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ὡς ὄρος ἀπαραί-
»τητος τῆς διατηρήσεως τῆς ὑγείας μου. Ἀπέναντι τῆς ἀνάγκης
»ταύτης ἐδέησε νὰ ἐγκαταλείψω καὶ τὸ δικηγορικόν μου στάδιον
»καὶ πάντα τὰ ἐν Ἑλλάδι συμφέροντά μου, οὐδὲ θά μοι ἦτο δυ-

»νατὸν ν' ἀναλάβω ἐν Κρήτῃ μίαν τακτικὴν ὑπηρεσίαν, ἀπαιτοῦ-
»σαν τὴν ἐκεῖ παρεύρεσιν καὶ διαμονὴν μου.

»Ὡς ἐκ τούτου σὰς παρακαλῶ νὰ εὐχαριστήσητε ἐκ μέρους
»μου τοὺς ἐνεργήσαντας ὅπως μοι γίνῃ ἡ πρότασις περὶ ἀποδοχῆς
»τῆς σπουδαίας θέσεως τῆς προεδρείας παρὰ τῷ ἐφετείῳ Χανίων.
»Εἶπατε αὐτοῖς ὅτι ἡ πρότασις των εἶναι λίαν τιμητικὴ δι' ἐμὲ
»καὶ ἐξηγήσατε τοὺς λόγους τῆς μὴ ἀποδοχῆς μου».

Ὁ φίλος Σας

Ι. Σκαλτσούνης

Βλέπετε πῶς εἶχα δίκαιον συστήσας σοι νὰ μὴ ματαιοπονήσῃς,
μοὶ εἶπεν ὁ μακαρίτης Φωτιάδης Πασᾶς, ἅμα τῷ ἀνεκοίνοσα τὰς
ἐπιστολάς ταύτας; Καὶ ὅμως, Ἐξοχώτατε, τῷ ἀπήντησα, δὲν
ἀπελπίζομαι ἐγὼ ὀλοσχερῶς. Στηρίζω εἰσέτι ἐλπίδας τινὰς ἐπὶ
τῆς θερμῆς τοῦ κ. Σκαλτσούνῃ ἀγάπης πρὸς τὴν Κρήτην καὶ ἐπὶ
τῆς μεγάλης δραστηριότητος τοῦ Πάτερ Παρθενίου. Θὰ γράψω
καὶ πάλιν πρὸς ἀμφοτέρους ὅτι ἀφοῦ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἔλθῃ ὁ
κ. Σκαλτσούνῃς ὡς διαρκὴς Πρόεδρος τοῦ Ἐφετείου, ἄς ἔλθῃ τοῦ-
λάχιστον προσωρινῶς ἐφ' ὅσον χρόνον ἤθελε κρίνει ἀρκούντα διὰ
νὰ τακτοποιήσῃ τὰ δικαστήριά μας καὶ συντάξῃ τὰ τῆς πολιτι-
κῆς καὶ ποινικῆς δικονομίας νομοσχέδια. Ἐλπίζω ἡ ἐξοχότης Σας,
ἐξηκολούθησα λέγων, ν' ἀποδέχεται καὶ τὴν λύσιν ταύτην καὶ ὅτι
καὶ ἐπὶ ταύτης θὰ ἔχω τὴν ὑψηλὴν συνδρομὴν Σας. Ἔστω, μοὶ
ἀπεκρίθη, κάμε καὶ τὴν ἀπόπειραν ταύτην, ἐφ' ἧς ὅμως ἐγὼ δὲν
τρέφω τὰς ἰδικὰς σου ἐλπίδας· ὅσον δὲ διὰ τὴν συνδρομὴν μου θὰ
τὴν ἔχετε καὶ ἤδη.

Ἐπὶ τῷ ἀνωτέρῳ πνεύματι συντάξας δύο ἐπιστολάς, μίαν πρὸς
τὸν κ. Σκαλτσούνῃν καὶ ἑτέραν πρὸς τὸν Πάτερ Παρθένιον ἀπέ-
στειλα παραχρῆμα. Ἐν αὐταῖς καὶ ἰδίᾳ ἐν τῇ πρὸς τὸν κ. Σκαλ-
τσούνῃν ἀνέπτυξα μᾶλλον ἐκτεταμένως τοὺς λόγους ὧν ἕνεκα τὸ
ζήτημα εἶχομεν ἤδη ἀπωλεσμένον καὶ ὅτι μόνον ἐξ αὐτοῦ ἐξηρ-
τάτο πλέον ἢ ἐπὶ νέων βάσεων καὶ θεσμῶν δικαστικῆ διοργάνω-
σις, ἧς ἄνευ παρίστων τὰ λοιπὰ τῆς συμβάσεως ὠφελήματα θὰ
ἔμνον ἀκαρπα. Ἐν ἀμφοτέροις δ' ἔτι δὲν παρέλειψα νὰ γράψω

πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ συναρπάσῃ καὶ συγκινήσῃ τὴν εὐγενῆ καὶ πατριωτικὴν καρδίαν των.

Μικρὸν μετὰ ταῦτα ἔλαβον τὴν ἐπομένην ἀπάντησιν παρὰ τοῦ Πάτερ Παρθενίου.

Ἐν Διβόρνῳ τῇ 6/18 Ἰουλίου 1879.

Ἀγαπητέ μοι Στυλιανέ,

«Πρὶν λάβω τὴν τελευταίαν ἐπιστολήν σου ἔλαβον γνῶσιν τῆς ἀρνητικῆς ἀπαντήσεως τοῦ κ. Σκαλτσούνη· ἀμέσως ἔσπευσα νὰ τοῦ γράψω ὅσα ἰσχυρὰ ἐπιχειρήματα ἐνόμισα ὅτι δύνανται νὰ τὸν πείσωσι νὰ μεταβάλῃ τὴν ἀρνητικὴν ἀπάντησίν του· ὡς νὰ εἶχα δὲ ἀνὰ χεῖρας τὴν ἐπιστολήν σου τοῦ ἔγραψα· νὰ μοῦ εἴπῃ ἂν καὶ μετὰ δύο ἢ τρεῖς μῆνας ὅτε παρέρχεται ἡ ζέστη, δύναται νὰ ἔλθῃ ταῦτα ἔγραψα αὐτῷ τὴν 1/13 ἡδὴ ἀρξάμενου. Καὶ πρὶν λάβω ἀπάντησιν τῆς ἐπιστολῆς μου, ἅμα τὴν 4^{ην} δηλαδὴ πρὸ δύο ἡμερῶν ἔλαβα τὴν ἐπιστολήν σου, ἕτοιμος διὰ τὸ γεῦμα ἡμετὰ φίλων τινῶν, οἵτινες εἶχον τὴν καλωσύνην νὰ συντροφεύσωσι, ἀνέβαλον ἐπὶ δύο ὥρας τὸ γεῦμα διὰ νὰ προφθάσω τὸ ταχυδρομεῖον· ἀντέγραψα τὴν ἐπιστολήν σου καὶ ἐσωκλείσας αὐτὴν τοῦ ἐπανέλαβα καὶ αὖθις πολλὰ κτλ. Συγχρόνως ἔγραψα τοῦ φίλου μου Α. Βυζαντίου καὶ ἄλλου τινὸς λίαν ἠγαπημένου αὐτῷ ὅπως τῷ παραστήσωσι τὸ ἄδικον ὅπερ θέλει γίνεαι εἰς τὴν Κρήτην ἐκ τῆς ἀρνήσεώς του, καὶ ὅτι ἂν ἔλθῃ θὰ ἔχῃ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ ἐναρέτου Φωτιάδου Πασᾶ. Ἔως τώρα δὲν ἔλαβα ἀπάντησιν. Τοῦτο ὅμως δὲν με δυσαρεστεῖ διότι τὸ πρᾶγμα ὑποθέτω ὅτι τίθεται ὑπὸ σκέψιν. Ἔχω καιρὸν νὰ περιμένω ἀπάντησιν ἕως αὔριον εἰς τὰς ἐννέα. Ἐὰν δὲ δὲν λάβω ἐγκαίρως διὰ νὰ τὴν προσθέσω ἐν τῇ παρουσίᾳ καὶ λάβω μετὰ ταῦτα τοιαύτην, ἥτις νὰ ἔχῃ εὐχάριστον ἀπάντησιν, εἴτε νὰ παρέχῃ πιθανότητα παραδοχῆς, θέλω σοῦ τηλεγραφήσει.

»Πρόσφερε σὲ παρακαλῶ τὰ σεβάσματά μου τῇ Α. Ἐξοχότητι τῷ Φωτιάδῃ Πασᾶ καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην μου διὰ τὰς ἐνεργείας σου διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς προσφιλοῦς πατρίδος».

Σὲ ἀσπάζομαι μυριάκις

Παρθένιος Κελαῦδης.

Μετὰ τὰς ἐνεργείας ταύτας τὸ ζήτημα καὶ δι' ἐμὲ εὕρισκετο πλέον εἰς τὸ τελευταῖον στάδιον, διὸ καὶ ἐναγωνίως ἀνέμενον τὴν ἀπάντησιν, ἥτις θὰ ἔδιδε τὸ ὀριστικὸν πέρας. Εὐτυχῶς δὲν ἐβράδυνε νὰ ἔλθῃ διὰ τῶν ἐπομένων τηλεγραφημάτων, ἅτινα περιχαρῆς ἔσπευσα ν' ἀνακοινώσω τῷ Φωτιάδῃ Πασᾷ, καὶ ἅτινα ἐν μεταφράσει ἔχουν οὕτως.

Λιβόρνου 8/20 Ἰουλίου 1879

Σ. Σταυρούδην

« Εἶπατε εἰς τὴν Α. Ἐξοχότητα ὅτι Σκαλτσούνης μὲ ἐπιφοροῦν τίξει νὰ εἰδοποιήσω ὅτι προσφερομένην θέσιν δέχεται προσωρινῶς καθέκαστα ταχυδρομικῶς.

Κελαῖδῆς.

Λιβόρνου, Adelberg 13/25 Ἰουλίου 1879

Σ. Σταυρούδην

« Δέχομαι προσφερθεῖσαν θέσιν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἐργασθῶ ἐπὶ ἑξὶ μῆνας· ἐπιθυμῶ ἀπόλυτον ἐλευθερίαν ἐνεργείας εἰς τὴν ἐργασίαν μου ἐκ μέρους τοῦ Διοικητοῦ.

Σκαλτσούνης.

Ἡμέρας δὲ τινὰς βραδύτερον ἔλαβα παρὰ τοῦ Πάτερ Παρθενίου καὶ σχετικὴν ἐπιστολὴν ὑπὸ χρονολογίαν 14/26 Ἰουλίου 1879 γνωρίζουσάν μοι τὰ καθέκαστα καὶ τοὺς ὄρους ὑφ' οὓς ὁ φιλόπατρις ἀνὴρ ἀπεδέχετο τὴν ἀνατιθεμένην αὐτῷ ὑπηρεσίαν, εἰς τῶν ὁποίων ἦτο, ἢ ἐπὶ ἑξὶ μόνον μῆνας διαμονή του ἐν Κρήτῃ πρὸς ἐξάσκησιν τῶν καθηκόντων του· ἐν αὐτῇ δ' ἔτι παρηγγελλόμεν νὰ πέμψω ταχέως ἅπαντας τοὺς ἰσχύοντας τότε δικαστικούς νόμους καὶ κανονισμοὺς πρὸς μελέτην καὶ ἐναρξίν τοῦ ἔργου, ὅπερ ἡμεῖς ἐθεωρήσαμεν ὡς οἰωνὸν ἄριστον. Σπεύσας δὲ κατὰ καθήκον νὰ ἐκδηλώσω τὴν βραθεῖαν εὐγνωμοσύνην μου πρὸς τὸν κ. Σκαλτσούνην, ἔλαβα εἰς ἀπάντησιν κατὰ τὴν 2/14 Αὐγούστου (1879) ἐκτενῆ ἐπιστολὴν του, πλήρη συνετῶν καὶ πατριωτικῶν συμβουλῶν, ἣν μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ὁ Φωτιάδης Πασᾶς ἀπεκάλεσε « πολιτικὸν εὐαγγέλιον τῆς Κρήτης » καὶ ὅπερ, ἐὰν ἀληθῶς ἐτηροῦμεν,

ἐπίζηλον θὰ κατείχομεν σήμερον θέσιν μεταξύ τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης.

Σπανίως ἀνὴρ ἀνταπεκρίθη τόσον εἰς τὰς προσδοκίας ἐνὸς λαοῦ ὅσον ὁ κ. Σκαλτσούνης. Ἄντι τῆς παθητικῆς θέσεως τοῦ Προέδρου τῶν Ἐφετών, ἀναλαβὼν τὴν ἐνεργητικὴν τοῦ Εἰσαγγελέως τοῦ αὐτοῦ δικαστηρίου, ὡς καταλληλοτέραν διὰ τὴν τακτοποίησιν τῶν δικαστηρίων, εἰργάζετο κατὰ μὲν τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας εἰς τὰ τόσον σπουδαῖα καὶ τόσον κοπιώδη καθήκοντα τόσον τῆς τρεχούσης ὑπηρεσίας ὅσον καὶ τῆς δικαστικῆς διοργανώσεως· κατὰ δὲ τὸν ὑπολειπόμενον χρόνον τῆς αὐτῆς ἡμέρας καὶ κατὰ πολλὰς ὥρας τῆς νυκτὸς εἰς τὴν σύνταξιν τῶν ὧν εἶχομεν ἀνάγκην νομοθετημάτων. Οὕτω δὲ ἀνευδύτως ἐργαζόμενος ὁ ἀκάματος πρεσβύτες ἠδυνήθη μετὰ τέσσαρας μῶλις μῆνας ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς του, καὶ τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν νὰ ὀργανώσῃ καὶ τὰ νομοσχέδια τῆς πολιτικῆς καὶ ποινικῆς δικονομίας νὰ συντάξῃ· οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ τὰ δημογεροντιακὰ δικαστήρια νὰ ὀργανώσῃ καὶ εἰδικὴν δι' αὐτὰ δικονομίαν περὶ τῶν οἰκογενειακῶν καὶ κληρονομικῶν δικαίων τῶν Χριστιανῶν νὰ ἐκπονήσῃ ὡς καὶ νόμον περὶ ὑποθηκῶν.

Ἦδη λοιπὸν ἠδυνάμεθα πλέον ἐν πεποιθήσει νὰ θεωρῶμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ὡς ἀπαλλαγέντας τελείως τῶν κινδύνων, οὓς ἐνείχεν ὁ πρῶτος ὄρος τοῦ 4^{ου} ἄρθρου τῆς συμβάσεως, τῆς ἀμέσου δηλονότι συντάξεως τῆς πολιτικῆς καὶ ποινικῆς δικονομίας.

Μᾶς ἔμειναν οἱ τοῦ δευτέρου ὄρου κίνδυνοι, τοῦ νὰ μὴ ἀντίκεινται δηλονότι οἱ συνταχθησόμενοι νόμοι εἰς τὰ δικαιώματα τοῦ κράτους καὶ νὰ μὴ ἀντιβαίνωσιν εἰς τὰς βάσεις τῆς καθόλου νομοθεσίας· κίνδυνοι ὅμως οὓς ἐξετάζοντες θὰ ἴδωμεν κατὰ πολὺ ἐπιφοβωτέρους.

Ἐν πρώτοις ἐσκέφθημεν ὅτι οὐκ ὀλίγον θὰ ἐλιγύστευε τοὺς κινδύνους τούτους ἢ εἰς τὴν δημοσιότητα παράδοσις τῶν νομοσχεδίων καὶ μάλιστα ἐὰν ἐγένετο πολὺ πρὸ τῆς συγκλήσεως τῆς Βουλῆς καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ παρορμήσῃ τοὺς ἐνδικοφερομένους εἰς συζητήσεις ἐπ' αὐτῶν. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου καθιστῶντες γνωστὸν τοῖς πᾶσι τὸ σύμφωνον τῶν ἐκπονηθέντων νόμων πρὸς τὰς παραδεδεγμένας τὰ νῦν ἀρχὰς τοῦ δικαίου, ἐφρονοῦμεν, καὶ νομίζω πάνυ ὀρθῶς, ὅτι ἀπεκτιῶμεν δύο σπουδαῖα πλεονεκτήματα· ἐν ὅτι ἀφγ-

ροῦμεν πᾶν ἔλλογον ἐπιχείρημα, ὅπερ λόγῳ ἀγνοίας τῆς νομοθετικῆς ἐργασίας μας ἠδύνατο ν' ἀντιτάξῃ πᾶς ἔχων συμφέρον διὰ τὴν μὴ εἰσαγωγὴν τῶν τοιούτων νόμων· καὶ ἕτερον ὅτι ἐν ἀνάγκῃ ἠδυνάμεθα δεδικαιολογημένως νὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὴν ὑψηλὴν μεσολάβησιν τῶν φιλικῶν πρὸς τὴν Ὑψ. Πύλῃν δυνάμεων, καθὼ τῶν δικαστικῶν τούτων νόμων ὄντων τὸ σπουδαιότερον γνώρισμα τῶν πρὸς τὴν πρόοδον καὶ τὸν πολιτισμὸν τάσεων ἡμῶν.

Συνεπεία τῶν σκέψεων ἡμῶν τούτων ἠρξάμεθα τῆς δημοσιεύσεως τῶν νομοσχεδίων δύο περίπου μῆνας πρὸ τῆς συγκλήσεως τῆς Βουλῆς καὶ διὰ τὸ ἐπισημότερον ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἐφημερίδι τῆς Γεν. Διοικήσεως «ἡ Κρήτη» ἐν ἧ καὶ ἐγνωστοποιήθη συνάμα ὅτι πᾶς τις ἠδύνατο νὰ καταχωρίζῃ δωρεὰν τὰς παρατηρήσεις του.

Συγχρόνως δὲ μὲ τὰ ἀνωτέρω ἐσκέφθημεν ὅτι οὐχὶ μικρὸν θὰ συνεβάλλετο πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ ὁ σχηματισμὸς μικτῆς ἐπιτροπῆς ἐκ Χριστιανῶν καὶ Ὀθωμανῶν Βουλευτῶν, ἧτις πρὸ τῆς συγκλήσεως ἐπίσης τῆς Βουλῆς νὰ προβῇ εἰς προπαρασκευαστικὴν ἐπεξεργασίαν τῶν δημοσιευομένων νομοσχεδίων, ἀπὸ κοινῆς συνεδριάζουσα καὶ συνεργαζομένη μετὰ τοῦ κ. Σκαλτσούνη, προσφερομένου νὰ παρευρίσκεται κατὰ τὰς συζητήσεις τῆς καὶ νὰ κάμνη τὴν προσήκουσαν ἀνάπτυξιν ἐπὶ τοῦ πνεύματος καὶ γράμματος ἐκάστου ἄρθρου. Βεβαίως ὁ καταρτισμὸς τοιαύτης ἐπιτροπῆς ἔδει κατὰ τὰ κοινοβουλευτικὰ νόμιμα νὰ ἐγένετο ὑπὸ τῆς Βουλῆς μετὰ τὴν σύγκλησίν τῆς· ἀλλ' εἰς ἡμᾶς δὲν ἐπετρέπετο σήμερον ἢ καθ' ὅμοιον τρόπον ἐνάσκησις τοῦ νομίμου τούτου. Ἀφοῦ εἴμεθα ἠναγκασμένοι, ὡς ἐκ τῶν ἐκτεθέντων κινδύνων τοῦ 4^{ου} ἄρθρου τῆς συμβάσεως καὶ τῆς παρουσιαζομένης καταλλήλου πολιτικῆς εὐκαιρίας, νὰ ἐπιψηφίσωμεν τὰ ἐν λόγῳ νομοσχέδια κατὰ τὴν σύνοδον τῆς μετὰ μικρὸν συνερχομένης Βουλῆς τοῦ 1880, ἐναντίον βεβαίως τῆς λογικῆς θὰ ἦτο νὰ ἐπιχειρῶμεν, ἐντὸς τῶν 40 ἡμερῶν, ἐν αἷς ὁ θεμελιώδης ἡμῶν νόμος περιορίζει τὴν ἐνάσκησιν τῶν νομοθετικῶν μας ἐργασιῶν, καὶ νομικὴν προηγουμένως ἐπεξεργασίαν δι' ἐπιτροπῆς καὶ ἐπεψήφισιν ἀκολούθως ὑπὸ τῆς Βουλῆς 411 ἄρθρων τῆς πολιτικῆς δικονομίας καὶ 107 ὁμοίων τῆς ποινικῆς δικονομίας.

Ὅθεν κατ' ἄλλον τρόπον δὲν ἠδυνάμεθα νὰ ἐνεργήσωμεν ἐπί-

σημον ὑπὸ ἐπιτροπῆς βουλευτῶν προπαρασκευαστικὴν ἐπὶ τῶν νομοσχεδίων ἐργασίαν.

Ὁ κύριος δὲ σκοπὸς ἡμῶν, καταρτιζόντων τὴν ἐπιτροπὴν ταύτην, ἦτο ὅπως κάμωμεν ἐγκαίρως ἀρχὴν τῆς ἐπὶ τὸ εὐνοϊκώτερον προδιαθέσεως τῶν πνευμάτων τῶν Ὀθωμανῶν συμπατριωτῶν μας ἐπὶ τῇ μετὰ μικρὸν γενησομένη μεταπηδήσει ἀπὸ τοῦ ἐνὸς δικαστικοῦ συστήματος εἰς τὸ ἕτερον. Ἐφρονοῦμεν δὲ ὅτι τοῦτο ἡδυνάμεθα νὰ κατορθώσωμεν μόνον διὰ τῶν γενησομένων συζητήσεων καὶ τῶν δοθησομένων ἐπεξηγήσεων ἐπὶ τῆς ἐννοίας ἐκάστου ἄρθρου κατὰ τὰς συνεδριάσεις τῆς ἐπιτροπῆς. Ἄπαξ δὲ κατορθοῦντες νὰ ἐμπνεύσωμεν πεποιθήσιν εἰς τὰ ὀθωμανικὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς περὶ τοῦ ὅτι οἱ εἰσαχθησόμενοι νόμοι δὲν θὰ ἀπέβαινον αὐτοῖς ἐπιζήμιοι, ἀλλὰ τούναντίον ἐξ ἴσου καὶ αὐτοῖς ὅσον καὶ ἡμῖν ὀφέλιοι, ἅπαξ, λέγω, κατορθοῦντες τοῦτο ἡδυνάμεθα εὐλόγως τότε νὰ θεωρῶμεν τὰ μάλα ἠπλοποιημένον τὸ ἔργον ἡμῶν. Ἦδη οἱ ὀθωμανοὶ ἐκεῖνοι βουλευταί, οἱ χρηματίσαντες μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης, θὰ προσήρχοντο ἡμῖν σπάνιοι ἐπικουροὶ, μοναδικὰς καὶ κατὰ πολὺ ἀποτελεσματικώτερας τῶν ἰδικῶν μας δυνάμενοι νὰ καταβάλωσι προσπάθειάς εἰς τὸ νὰ πείσωσι τὴν ὀλομέλειαν τῶν Ὀθωμανῶν βουλευτῶν περὶ τῆς χρησιμότητος τῶν νέων νόμων εἰς ἅπαντας τοὺς Κρητας ἀνεξαίρετως. Ἄπαξ δὲ κατορθοῦντες καὶ τοῦτο διὰ τῆς ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν βουλευτῶν συνεργασίας κατὰ τε τὴν συζήτησιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν προκειμένων νομοσχεδίων, ἐξησφαλίζαμεν τότε ἐκ τῶν προτέρων καὶ τὴν ἐπικύρωσιν αὐτῶν ὑπὸ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης.

Ἐπὶ πᾶσιν ἐφρονοῦμεν ὅτι διὰ τῆς προσφυγῆς ἡμῶν εἰς τὸ μέτρον τοῦτο, τοῦ σχηματισμοῦ μικτῆς ἐπιτροπῆς, ἐνῶ ἐξεδηλοῦμεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὰς εὐκρινεστέρας διαθέσεις πρὸς συνεργασίαν μας μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν συμπατριωτῶν μας, ἐματαιοῦμεν συνάμα καὶ τὸν ἰσχυρισμὸν ὃν ἡ ὀλομέλεια τῶν Ὀθωμανῶν Βουλευτῶν συνεργομένης τῆς Βουλῆς ἡδύνατο νὰ προτάξῃ πρὸς αἰτιολογίαν τῆς μὴ συμμετοχῆς τῆς κατὰ τὴν συζήτησιν καὶ ἐπιψήφισιν αὐτῶν, λόγῳ δῆθεν τοῦ ὅτι πρὸ τούτου ἔδει νὰ προϋπάρξῃ σπουδαία προπαρασκευαστικὴ ἐργασία ὑπὸ ἐπιτροπῆς τινος, καθὼς ὄντος τοῦ ζητήματος λίαν σπουδαίου.

ὑπὸ τοιούτων ἰδεῶν ἐμφορούμενοι προεκαλέσαμεν ἐκ μέρους τοῦ Φωτιάδῃ Πασᾶ, ὅστις τὰ μάλα ἐπεδοκίμαζε τὰς ἰδέας μας ταύτας, τὸν σχηματισμὸν τῆς ἐν λόγῳ ἐπιτροπῆς πολὺ πρὸ τῆς συγκλήσεως τῆς Βουλῆς, ὅπως ἔχη τὸν ἀπαιτούμενον ὕλικὸν καιρὸν πρὸς ἐπιτέλειαν τοῦ ἔργου τῆς συνάμα δὲ ἐλήφθη φροντίς ὅπως τὰ Ὀθωμανικὰ μέλη ταύτης ἐκλεγῶσιν οὐ μόνον ἐκ τῶν ἐξασκούντων πολλὴν ἐπιρροὴν παρὰ τῷ Ὀθωμανικῷ πληθυσμῷ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν κατανοούντων τὸ πνεῦμα καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς σημερινῆς ἐποχῆς.

Ἐν τούτοις ἐπέπρωτο τὸ σχέδιόν μας τοῦτο, ἐφ' οὗ τόσας διαφορὰς ἐστηρίζαμεν ἐλπίδας, νὰ προσβληθῇ καὶ ναυαγήσῃ ἐξ ἐκείνων ἀκριβῶς παρ' ὧν ἠλπίζομεν πολλὴν τὴν ἐνίσχυσιν καὶ συνδρομὴν. Τὰ ἐκλεγέντα μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ἐκ τῶν Χριστιανῶν βουλευτῶν μεταξὺ τῶν ὁποίων εἴσθε καὶ ὑμεῖς, κ. Παπαδάκη, ἐκηρύχθησαν κατ' ἀρχὴν ἐνάντιοι τοῦ σχηματισμοῦ τοιαύτης Ἐπιτροπῆς, μηδὲν ἀποδεχθέντα τὸν διορισμὸν των, γενόμενα οὕτω παραίτια τοῦ ἐντελοῦς ναυαγίου. Καὶ ταῦτα, ἐνῷ τὰ ἐκλεγέντα Ὀθωμανικὰ μέλη καὶ εὐχαρίστως, ὀφείλομεν νὰ εἴπωμεν πρὸς τιμὴν των, ἀπεδέχθησαν τὸν διορισμὸν των καὶ προθύμως προσεφέρθησαν νὰ ἐργασθῶσι.

Καὶ διατί τοῦτο ;

Διότι καὶ ὑμεῖς, κ. Παπαδάκη, καὶ εἴ τι ἕτερον μέλος ἐκ τῶν ἐκλεγέντων Χριστ. Βουλευτῶν, ἀνήκετε τότε εἰς τὴν προμνησθεῖσαν πολιτικὴν σχολήν, ἣτις τὴν εὐνομίαν τῆς Κρήτης ἐθεώρη μέγα ἔθνικόν δυστύχημα, ἥτοι ἐφορεῖτε τὸν φρύγιον πῖλον ὅλως ἀνεστραμμένα. Συμφώνως δὲ πρὸς τὰς ἀρχὰς σας ταύτας ἠρηθήτε νὰ προσφέρητε καὶ ἐν τῇ κρίσει ἐκείνῃ περιστάσει τὴν τόσον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ μικρὰν ὑπηρεσίαν σας εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Κρήτης.

Τὸ κακὸν ὅμως ἦτο οὐχὶ διότι ἐστερούμεθα τῶν ὑπηρεσιῶν σας, λίαν ὅλως ἀμφιβόλου σπουδαιότητος, ἀλλὰ διότι γενόμενοι παραίτιοι τοῦ μὴ σχηματισμοῦ τῆς Ἐπιτροπῆς, παρεσκευάσετε ἐκ τούτου νέους κινδύνους, ἀπροόπτους ὅλως.

Οἱ Ὀθωμανοὶ πολιτευταί, οἵτινες φυσικῶς τῷ λόγῳ ἐπεθύμουν νὰ γνωρίσωσιν ὅσον τὸ δυνατόν ἐπακριβῶς τὸ πνεῦμα καὶ γράμμα

τῶν νέων νόμων πολὺ πρὸ τῆς συγκλήσεως τῆς Βουλῆς, διὰ τὰ ἔχωσι τὸν ἀπαιτούμενον ὕλικόν καιρὸν γὰ συνεννοηθῶσι μεταξὺ τῶν καὶ κανονίσωσι τὴν πορείαν τῶν κατὰ τὸν χρόνον τῶν νομοθετικῶν ἐργασιῶν, σφόδρα ἤδη ἐταράχθησαν ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν ἀπορρίψεως τοῦ μόνου μέτρου, δι' οὗ ἠδύναντο γὰ διαφωτισθῶσι περὶ τῆς λυσιτελείας ἢ μὴ καὶ διὰ τὴν φυλὴν τῶν τῶν ἐν λόγῳ νόμων. Ἐντεῦθεν διάφορα σχόλια καὶ ὑποψαίαι ἐκ μέρους τοῦ Ὀθωμανικοῦ πληθυσμοῦ ἀπολήγουσαι εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ νέοι νόμοι δὲν θὰ συνῆδον πρὸς τὰ δικαιώματα καὶ τὰ συμφέροντά του καὶ διὰ τοῦτο οἱ Χριστιανοί, συνειδότες τοῦτο, ἐματαίωσαν ἀπὸ σκοποῦ τὸν σχηματισμὸν τῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὰ κρατήσωσιν αὐτοὺς ἐν ἀγνοίᾳ μέχρι τῆς συγκλήσεως τῆς Βουλῆς πρὸς ἀποφυγὴν τῶν τυχόν ἀντενεργειῶν τῶν. Ὅσον δὲ διὰ τὴν κατὰ τὰς συνεδριάσεις τῆς Βουλῆς ἐξάσκησιν τῶν δικαιωμάτων τῶν, οἱ Ὀθωμανοὶ κάλλιστα ἐγνώριζον ὅτι πρὸς οὐδὲν θὰ τοὺς ὠφέλει οἰαδήποτε ἀντίδρασις, διότι διὰ τὴν ἐπιψήφισιν αὐτῶν δὲν ἀπητοῦντο οἱ ψῆφοι τῶν δύο τρίτων τῶν βουλευτῶν, ὡς συμβαίνει διὰ τοὺς μεταρρυθμιζομένους νόμους, ἀλλὰ μόνον οἱ τῆς ἀπλῆς πλειονοψηφίας, ἢ καὶ ἄνευ αὐτῶν εἶχον οἱ Χριστιανοὶ βουλευταί.

Συνεπεία τοῦ συμπεράσματος τούτου ἐφ' ὅσον προσήγγιζεν ὁ χρόνος τῆς συγκλήσεως τῆς Βουλῆς ἐπὶ τοσοῦτον ἐξεδηλοῦντο καὶ καταφανέστερον αἱ δυσμενεῖς τῶν Ὀθωμανῶν διαθέσεις περὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν νέων νόμων. Ἐπὶ τέλει δὲ κατωρθώσαντες γὰ ἐλκύσωσι πρὸς τὸ μέρος τῶν ἰσχυροῦς πολιτικῶν κύκλων ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀποτέλεσμα τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ἡ ἔνθερμος καὶ φανερά ὑποστήριξις τῶν παρὰ τοῦ ὑποδιοικητοῦ Κρήτης Χαλὶλ Βένι, ἐκηρύχθησαν ἀναφανδὸν πλέον ἐναντίοι, μὴδὲ κατ' ἀρχὴν παραδεχόμενοι τὴν εἰσαγωγὴν τῶν προκειμένων νόμων.

Ὅθεν ἤδη εἶχομεν γὰ παλαιώμεν κατ' ἀντιπάλων νέων λίαν ἰσχυρῶν, ἐπομένως ἔδει καὶ ἡμεῖς καλῶς γὰ παρασκευασθῶμεν εἰς τὴν πάλιν.

Ἐν τῇ κρίσει ταύτῃ τῶν πραγμάτων θέσει ὁ κ. Σκαλτσούνης ἀνέλαβε γὰ διεξαγάγῃ τὸν ἀγῶνα, ἀνεδείχθη δὲ ἀληθῶς κατὰ τοῦτον ὅτι δὲν ἦτο μόνον σοφὸς νομοθέτης, ἀλλὰ δεξιὸς διπλωμάτης. Διαγνώσας ὅτι τὸ πᾶν ἤδη ἐξηρτάτο ἔνθεν μὲν ἐκ τῆς συν-

δρομῆς καὶ ὑποστηρίξεως τῶν κ. κ. Προξένων, ἔνθεν δὲ ἐκ τῆς ἐπιμονῆς καὶ γενναιοψυχίας τοῦ Φωτιάδη Πασᾶ εἰργάσθη πρὸς ἐπιτυχίαν ἀμφοτέρων μετὰ σπανίας δεξιότητος. Λαμπρὸν τούτου μαρτύριον ὑπόκειται ἡ ἀπὸ 10 Ἰανουαρίου 1880 μακρὰ ἐκθεσίς του περὶ τῶν νομοθετικῶν ἐργασιῶν του πρὸς τὸν Φωτιάδην Πασᾶν. Λυποῦμαι ὅτι ἡ δημοσίευσίς δλοκλήρου τῆς ἐκθέσεως ταύτης, ἐξ ἧς θὰ κατενοεῖτο κατὰ βάθος ἡ σπουδαιότης αὐτῆς, δὲν ἀρμόζει ἐν ἔργῳ ἀφορῶντι εἰς προσωπικὰ ζητήματα· ὅθεν κατ' ἀνάγκην θὰ περιορισθῶ μόνον εἰς τὴν δημοσίευσιν τῶν μᾶλλον σχετικῶν πρὸς τὸ θέμα ὅπερ πραγματεύομαι.

Ἐν πρώτοις τὸ διέπον πνεῦμα τὴν ὅλην οἰκονομίαν τοῦ ἔργου ὁμοιάζει μᾶλλον πρὸς ἔγγραφο ἀπευθυνόμενον πρὸς τὴν Εὐρώπην διὰ τῶν ἐν Χανίοις κ. κ. Προξένων ἢ πρὸς ἐκθεσίαν ἀπευθυνομένην πρὸς τὸν Γεν. Διοικητὴν Φωτιάδην Πασᾶν. Καὶ τὸ κατ' ἀρχάς μὲν ἀναφέρων ἐν εἰδει εἰσαγωγῆς τὴν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀπόφασιν τῆς Συνελεύσεως πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας ἐπὶ νέων βύσεων καὶ θεσμῶν προσθέτει ὅτι ἐπειδὴ ἡ ἀπόφασίς ἐκείνη « ὥριζε μὲν τὴν σύστασιν δικαστικῶν ἀρχῶν, ἀλλ' οὐδ' ἐρρύθμιζε τὴν δικαιοδοσίαν των, οὐδὲ διετύπου τὴν διαδικασίαν τῶν ἐνεργειῶν των, οὐδὲ ὥριζε τὰ πρὸς ἐκτέλεσιν μέσα τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας διὰ ταῦτα προέκυψε μία κατάστασις πραγμάτων λίαν δυσχερῆς καὶ ἀκανθώδης διὰ τὴν διοίκησιν.

Ἐντεῦθεν λαμβάνων ἀφορμὴν ὁ κ. Σκαλτσούνης ἀφ' ἐνὸς μὲν γνωρίζει λεπτομερέστερον τὴν ἀνώμαλον κατάστασιν τῶν πραγμάτων καὶ τὰ διάφορα ἐμπόδια, ἅτινα πρὸς διόρθωσιν αὐτῆς πολλαχόθεν παρενεβάλλοντο, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκθέτει τὰς ἀξιεπαίνοους προσπάθειάς τὰς ὁποίας κατέβαλεν ὁ Φωτιάδης Πασᾶς, ὅπως κατισχύσῃ αὐτῶν καὶ ἐκπληρώσῃ οὕτως εὐδρόκως τὸ καθήκον του πρὸς τε τὴν Α. Α. Μεγαλειότητα τὸν Σουλτάνον καὶ πρὸς τὸν Κρητικὸν λαόν, ἐξ ἄλλου ἀναγγέλλει τὴν περαιοσιν τοῦ ἔργου ἥτοι τὴν σύστασιν τῶν νέων δικαστικῶν ἀρχῶν καὶ τὴν ὑπὸ τούτου (τοῦ κ. Σκαλτσούνη) σύνταξιν τῶν πρὸς ἐπιστέγασιν τοῦ ἔργου ἀπαιτουμένων νομοσχεδίων καὶ μάλιστα περαιοσιν προπαρασκευασθεῖσαν οὕτως, ὥστε νὰ μὴ παρουσιάζεται ἀνάγκη ἄλλης προεξεργασίας, καὶ ἐπομένως δυνατοῦ καθιστωμένου νὰ εἰσαχθῶσιν οἱ νέοι

νόμοι κατ' εὐθείαν πρὸς συζήτησιν ἐν τῇ Βουλῇ κατὰ τὴν ἐπὶ θύ-
ρας ἤδη σύνοδόν της, καὶ ἐπὶ τέλει κάμνει τὴν προσήκουσαν ἀνά-
λυσιν τῶν νομοθετικῶν ἐργασιῶν του, ἐκθέτων τὰς ἀρχὰς καὶ ἰδέας
αἰτινες ἐπεκράτησαν κατὰ τὴν σύνταξίν των.

Ἰδοῦ δὲ τὸ περὶ ὧν τούτων μέρος τῆς ἐκθέσεως·

«Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει πραγμάτων ἡ θέσις τῆς διοικήσεως
»τῆς νήσου ἦτο λίαν δυσχερὴς καὶ ἀκανθώδης. Ἄφ' ἐνὸς μὲν αὐ-
»στηρὰ νομιμότης ἐπέβαλλε τῇ Ὑμ. Ἐξοχότητι τὸ καθῆκον τῆς
»νάμεσου ἐκτελέσεως τῶν ἀποφασισθέντων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ διοί-
»κησις στερουμένη ὧν τῶν ἀναγκαιῶν νομοθετημάτων ὅσα ἐδύ-
»ναντο νὰ ἀσφαλίσωσι τὴν ἀκριβῆ τῶν ἀποφασισθέντων ἐκτέλεσιν,
»ὄφειλε νὰ σεβασθῆ καὶ τὰ προϋπάρχοντα ἔθιμα καὶ τοὺς κειμέ-
»νους νόμους, ὅσοι οὔτε ρητῶς οὔτε σιωπηλῶς κατηργήθησαν, ἀλλ'
»ῶν οἱ ὄρισμοὶ καὶ διατάξεις δὲν συνηρμολογοῦντο μὲ τὰς νέας
»νομοθεσίας.

«Ἡ Ὑμ. Ἐξοχότης πρὸς σεβασμὸν ἀποφάσεων ἐγκριθειῶν
»ὑπὸ τῆς Α. Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Τουρκίας, καὶ ἐν τῇ ζῳηρᾷ
»ἐπιθυμίᾳ τηρήσεως ἀπολύτου νομιμότητος καὶ χορηγήσεως πρα-
»κτικοῦ κύρους τῶν πρώτων νομοθετικῶν ἔργων τῆς Συνελεύ-
»σεως ἐπεβάλετο ἄνευ ἀναβολῆς τινος τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἀπο-
»φασισθέντων, μὴ ἀναλογισαμένη τὰς σπουδαίας μὲν ἀλλὰ προσω-
»ρινὰς δυσχερείας, αἵτινες ἔμελλον ἀναγκαιῶς ν' ἀναφυῶσι κατὰ
»τὴν ἴδρυσιν τῶν νέων ἀρχῶν ὑπὸ τοσοῦτον ἀνωμάλους περιστά-
»σεις τελουμένην.

«Ἄλλ' ἡ Ὑμ. Ἐξοχότης προβαίνουσα συγχρόνως εἰς τὴν ἐγ-
»καθίδρυσιν νέων διοικητικῶν καὶ δικαστικῶν ἀρχῶν, ἐσκέπτετο
»καὶ περὶ τῆς προπαρασκευῆς καὶ ἐπεξεργασίας τῶν ἀναγκαιῶν
»νομοσχεδίων ὅσα δύνανται νὰ διευκολύνωσι τὰ ἔργα τῆς Συνε-
»λεύσεως πρὸς συζήτησιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν νομοθετημάτων καὶ
»θεσμοθεσιῶν, ἄνευ τῶν ὁποίων ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐν Κρήτῃ γενο-
»μένης μεταβολῆς, ἤθελε σπουδαίως διακινδυνεύσει.

«Ἡ συνέλευσις συμφώνως πρὸς τὸ Αὐτοκρατορικὸν διάταγμα,
»ὄφειλε ἄνευ ἀναβολῆς τινος νὰ προβῆ εἰς τὸν καταρτισμὸν τῶν
»νομοθετημάτων ὅσα εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα πρὸς διοργά-
»νωσιν τῶν νέων δικαστικῶν ἀρχῶν. Ἄλλ' ἡ προσεχὴς τῆς

» Συνελεύσεως σύνοδος κατὰ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἐπιψηφι-
» σθῶσι τοιαῦτα νομοθετήματα θὰ διαρκέσῃ συμφώνως πρὸς τὸν
» θεμελιώδη νόμον τεσσαράκοντα μόνον ἡμέρας, καθ' ἃς ἡ Συνέ-
» λευσις ὀφείλει νὰ συζητήσῃ καὶ τὸν προϋπολογισμὸν τῆς νήσου
» ὡς καὶ πάντα τὰ λοιπὰ οἰκονομικὰ καὶ διοικητικὰ μέτρα ὅσα
» ὑπάρχουσι εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς. Σύνταξις, συζήτησις καὶ
» καταρτισμὸς τῆς πολιτικῆς καὶ ποινικῆς δικονομίας, ὡς καὶ τῶν
» λοιπῶν συμπληρωματικῶν νομοθετημάτων πρὸς ρύθμισιν καὶ κα-
» νονισμὸν τῶν νέων δικαστικῶν ἀρχῶν θὰ ἀπέβαινον ἀδύνατοι,
» ἐὰν μὴ προπαρασκευάζετο πᾶσα ἡ πρὸς συζήτησιν ὕλη καὶ προη-
» γεῖτο ἡ ἐπεξεργασία τῶν σχεδιασμάτων.

« Ἡ Ὑμ. Ἐξ. περὶ πολλοῦ ποιουμένη τὴν διατήρησιν τῶν δι-
» καιωμάτων τῆς Συνελεύσεως καὶ τὴν ἀπρόσκοπτον αὐτῶν ἐνά-
» σκησιν, ἀπεφάσισε, συμμορφουμένη πρὸς τὰ κοινοβουλευτικὰ
» ἔθιμα ἄλλων λαῶν, νὰ παρασκευάσῃ πάντα τὰ πρὸς συζήτησιν
» ἀναγκαῖα νομοσχέδια.

« Κατὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοιούτων σπουδαίων καθηκόντων ἡ ἐμ-
» πιστοσύνη τῆς Ὑμ. Ἐξ. μὲ ἐκάλεσεν εἰς τὴν προεδρείαν τοῦ
» Ἐφετείου, ἐτίμησέ με δὲ καὶ διὰ τῆς ἐντολῆς τῆς διευθύνσεως
» τῆς γενομένης δικαστικῆς καὶ τῆς συντάξεως τῶν ὑποβληθησο-
» μένων νομοσχεδίων κατὰ τὴν προσεχῆ τῆς Συνελεύσεως σύνοδον.

« Μὴ ἀναλογισάμενος τὸ ἀσθενὲς τῶν δυνάμεών μου ἀπέναντι
» τῆς σπουδαιότητος τοῦ ἔργου, ἀλλ' ὑπέικων ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὰ
» πρὸς τὴν Κρήτην αἰσθήματά μου ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὸ ἐπιβαλ-
» λόμενον ἐκάστω καθήκον τῆς συνδρομῆς καὶ ἐνισχύσεως τῶν
» προσπαθειῶν καὶ ἀγώνων τῆς Ὑμ. Ἐξ. ὑπὲρ τῆς προόδου καὶ
» εὐημερίας τῆς νήσου, εἰδέχθην τὴν ἐντολὴν καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου
» μηνὸς τοῦ παρελθόντος ἔτους μέχρι σήμερον ἐπεδόθην εἰς τὴν
» ἐκπλήρωσιν αὐτῆς.

« Ἀμα μεταβὰς ἐνταῦθα κρίνας ὅτι ἡ ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως
» ἀποφασισθεῖσα θέσις τοῦ Εἰσαγγελέως τῶν Ἐφετῶν ἦτο καταλ-
» πηλοτέρα πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς διδομένης μοι ἐντολῆς, ἀνέλαθον,
» τῇ ἐγκρίσει τῆς Ὑμ. Ἐξ. τὴν διεξαγωγὴν τῶν εἰσαγγελικῶν
» καθηκόντων ἀνὴρ δὲ ἐντιμὸς καὶ ἱκανὸς διεξάγει ἐκεῖνα τοῦ
» Προέδρου τῶν Ἐφετῶν.

« Ἡ ἐπιχειρηθεῖσα ὀργάνωσις τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας ὑπῆρξεν
 » ἀληθῶς δυσχερεστάτη. Δεσμευόμενοι ὑπὸ τῶν ἰσχυόντων νόμων
 » κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ προσωπικοῦ τῶν τε δικαστῶν καὶ εἰσαγ-
 » γελῶν—ἐγκαθιδρύνοντες νέας ἀρχὰς ἄνευ νόμων καὶ κανονισμῶν
 » ὀριζόντων τὴν ἀρμοδιότητα αὐτῶν καὶ τὸν τρόπον τῆς διεξαγω-
 » γῆς τῶν καθηκόντων των— παραλυομένης πάσης ἐνεργείας ἐκ
 » τοῦ προϋπάρχοντος καὶ μηκέτι καταργηθέντος συστήματος τῆς
 » ἐπεμβάσεως τῆς διοικητικῆς ἐξουσίας κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν
 » δικαστικῶν ἀποφάσεων, ἐκτιθέμενοι εἰς πᾶσας τὰς ἀντιπράξεις
 » ὄσαι φυσικῶς ἀνεφύοντο ὡς ἐκ τῆς μεταβάσεως ἀπὸ ἐνὸς διοι-
 » κητικοῦ καὶ δικαστικοῦ συστήματος εἰς ἕτερον ἐπὶ ἀντιθέτου βᾶ-
 » σεων ἐρειδόμενον, στερούμενοι τῶν νομίμων μέσων ὅπως ἐπιβάλλ-
 » ῶμεν τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνελεύσεως εἰς τοὺς παραγωνρίζοντας
 » τὸ κύρος αὐτῶν, καὶ ἐν τῇ ἀκραδάντῳ ἀποφάσει τηρήσεως αὐστη-
 » ρᾶς νομιμότητος ἐν μέσῳ τῆς ἀνωμαλίας καὶ τῶν δυσχερειῶν
 » αἰτίνας ἀναγκαιῶς ἀνεφύοντο κατὰ τὴν παραγκώνισιν καὶ κα-
 » τάργησιν πεπαλαιωμένων ἐθίμων καὶ ἀνίδρυσιν νέων θεσμῶν
 » ἠθέλαμεν βεβαίως ἀποθαρρυνθεὶ καὶ διακόψει τὸ ἀρξάμενον ἔργον
 » ἐὰν ἡ Ὑμ. Ἐξ. δὲν ἐνισχύετο ἐκ τῆς συναισθήσεως τῶν ὑψηλῶν
 » καθηκόντων, τὰ ὅποια ἀνέλαβεν ἀπέναντι τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς
 » Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῶν Χριστιανῶν καὶ Μουσουλ-
 » μάνων πολιτῶν Κρήτης καὶ ἐὰν αἱ ἐνεργειαίμου δὲν ὑπεστηρίζοντο
 » διὰ τῆς πρὸς με ἀπεριορίστου ἐμπιστοσύνης καὶ συνδρομῆς τῆς
 » Ὑμετέρας Ἐξοχότητος.

« Διὰ τῆς ἀκαταβλήτου δραστηριότητος τῆς Ὑμ. Ἐξ. διὰ τῆς
 » συμπράξεως τοῦ Ἐφετείου, διὰ τῆς συνεργασίας ὀλίγων νομομα-
 » θῶν, οὓς οἱ νόμοι μᾶς ἐπέτρεπον νὰ παραλάβωμεν εἰς τὴν δικα-
 » στικὴν ὑπηρεσίαν καὶ διὰ τῆς ἀδιαλείπτου ἐνεργείας τῶν εἰσαγ-
 » γελικῶν ἀρχῶν, ὧν ἔχω τὴν τιμὴν νὰ προΐσταμαι, ἐφθάσαμεν,
 » τῇ βοήθειᾳ τοῦ Ὑψίστου, εἰς σημεῖον ἀπὸ τοῦ ὁποίου δυνάμεθα
 » μετὰ θάρρους ν' ἀτενίσωμεν πρὸς τὴν ὁδὸν ἣν ὑπολείπεται νὰ
 » διανύσωμεν.

« Μόλις ὀλίγοι παρῆλθον μῆνες ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἀπο-
 » φάσεων τῆς Συνελεύσεως καὶ ἤδη ἐγένετο ἡ ἐγκαθίδρυσις 23 Εἰ-
 » ρηνοδικείων, πέντε Πρωτοδικείων, τριῶν ἐμποροδικείων καὶ τοῦ

» Ἐφετείου, αἱ δὲ ἀνακριτικαὶ ἀρχαὶ δραστηρίως ἐργάζονται πρὸς
 » ἀνακάλυψιν τῶν ἐνόχων. Αἱ εἰσαγγελικαὶ ἀρχαὶ ἐγκατασταθεῖσαι
 » πρὸς περιφρούρησιν τῆς ἐκτελέσεως τῶν νόμων, ἐργάζονται ἐφ'
 » ὅλης τῆς νήσου πρὸς ἐπικράτησιν τῆς νομιμότητος καὶ τῆς ἐπι-
 » τεύξεως πραγματικῆς τῶν πολιτῶν ἰσότητος ἔχουσαι πρὸς τοῦτο
 » τὴν ἀπεριόριστον ὑποστήριξιν τῆς Ἑμετέρας Ἐξοχότητος.

» Ἄλλ' οἱ ἄνθρωποι παρέρχονται καὶ οἱ θεσμοὶ μένουσιν. Ὅπως
 » ἢ ἐπελθοῦσα ἐν Κρήτῃ μεταβολὴ καταστῆ κτήμα τοῦ λαοῦ ἀνα-
 » φαίρετον, πηγὴ τάξεως πραγμάτων ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς ἰσότη-
 » τος πάντων ἐνώπιον τοῦ νόμου, καὶ ὅπως ἐν αὐτοῖς θεμελιωθῆ
 » ἢ εἰρήνευσις καὶ ἢ εἰλικρινὴς τῶν δύο κοινοτήτων συνεννόησις
 » ἀνάγκη οἱ ἐγκατασταθεῖσαι δικαστικαὶ ἀρχαὶ νὰ ἐνισχυθῶσι καὶ
 » λάβωσι χαρακτῆρα νομιμότητος διὰ τῶν ὀριζόντων τὴν ἐξουσίαν
 » καὶ τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν νομοθετημάτων, ἀνάγκη νὰ διαπιστευ-
 » θῶσιν αἱ λειτουργίαι αὐτῶν εἰς ἄνδρας ἐμπνέοντας πεποιθήσεις
 » διὰ τὴν κρίσιν των, σεβασμὸν καὶ πίστιν διὰ τὴν τιμιότητα καὶ
 » ἀμεροληψίαν των. Ὁ θεμέλιος λίθος ἐτέθη, ὁ σκελετὸς προπα-
 » ρεσκευάσθη καὶ ἡ ὕλη ἅπασα εἶναι ἐτοίμη· ἀπόκειται δὲ εἰς τὴν
 » μετ' ὀλίγας ἡμέρας συνερχομένην Συνέλευσιν ν' ἀνεγείρῃ τὸ στερ-
 » ρὸν τῆς δικαιοσύνης οἰκοδόμημα ἐπὶ τοῦ κλασικοῦ ἐδάφους τῆς
 » ἀναξιοπαθούσης νήσου.

» Συμμορφούμενος πρὸς τὸ κατεπεῖγον τῶν περιστάσεων καὶ
 » πρὸς τὴν δοθεῖσάν μοι ἐντολήν, ἐπιθυμῶν δὲ συγχρόνως ἵνα τὰ
 » προτεινόμενα νομοσχέδια μελετηθῶσιν ἐγκαίρως ὑπὸ τῶν μελλόν-
 » των νὰ δώσωσι ψῆφον περὶ αὐτῶν, κατήρτισα τὸ πρῶτον ἐν
 » γενικὸν σχέδιον τῆς ὅλης οἰκονομίας καὶ τῶν ἀρχῶν ἐφ' ὧν ἐπρό-
 » κειτο νὰ στηριχθῶσι. Προβαίνων δὲ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν περὶ τὰ
 » καθέκαστα σύνταξιν τῶν ἀρθρῶν, ἐδημοσίευσα διὰ τοῦ τύπου τὰ
 » συντασσόμενα, προκαλῶν τὴν περὶ αὐτῶν συζήτησιν καὶ συζη-
 » τῶν τὰς τῶν ἄλλων παρατηρήσεις. Ἐπὶ τέλους δὲ ἐπωφελοῦ-
 » μενος τῶν γενομένων συζητήσεων καὶ τῶν διαβιβάσθεισών μοι
 » παρατηρήσεων, προέβην εἰς τὴν ὀριστικὴν τῶν προβουλευμάτων
 » σύνταξιν.»

Φθὰς ἐνταῦθα, ἐνθα λήγει ἢ τε δικαστικὴ καὶ πολιτικὴ εἰσα-
 γωγὴ τοῦ ζητήματος δὲν δύναμαι ἢ νὰ κάμω μικράν τινα παρέκ-

εσιν ὅπως δώσω ἀφορμὴν νὰ κρίνη πᾶς δυνάμενος νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὰ πράγματα ὀπίσθης σπουδαιότητος σημασίας ἐπιχείρημα ἐστέρησαν ἡμᾶς οἱ ναυαγήσαντες τὸν σχηματισμὸν τῆς πρὸς ἐπεξεργασίαν τῶν νομοσχεδίων Ἐπιτροπῆς. Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο, τὸ οὐχὶ ὀλιγώτερον ἰσχυρὸν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν τοῦ ἀνωτέρω, τοῦ τῆς διὰ τοῦ τύπου δημοσιεύσεως τῶν νομοσχεδίων, καὶ ὅπερ, βεβαίως θὰ παρεθέτωμεν ἐν τῇ ἐκθέσει ἀμέσως μετ' ἐκεῖνο, μεγίστην ὡς εἰκὸς θὰ προσέδιδεν ἡμῖν πολιτικὴν δύναμιν κατὰ τὴν ἀρξαμένην ἤδη πάλιν.

Καὶ νῦν ἐπὶ τὸ προκείμενον.

«Τὰ οὕτω καταρτισθέντα νομοσχέδια λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλω ἐνώπιον τῆς Ὑμ. Ἐξ. εἶναι δὲ τὰ ἐπόμενα· 1) Πολιτικὴ Δικονομία. 2) Ποινικὴ Δικονομία. 3) Περί οἰκογενειακῶν καὶ κληρονομικῶν δικαίων 4) Περί ὑποθηκῶν.

«Ἐτερά τινα νομοσχέδια ἐπὶ εἰδικῶν ἀντικειμένων καταρτιζόμενα κατ' ἐντολὴν τῆς Ὑμ. Ἐξ. θὰ προπαρασκευασθῶσι πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως. Ὁ χρόνος δὲν μοι ἐπιτρέπει νὰ συντάξω αἰτιολογημένην ἐκθεσιν ἐφ' ὄλων τῶν λεπτομερειῶν τῶν ὑποβαλλομένων νομοσχεδίων, θέλω δὲ περιορισθῆν νὰ ὑποδείξω τὴν καθόλου αὐτῶν οἰκονομίαν καὶ τὰς γενικὰς ἀρχὰς αἵτινες ἐπεκράτησαν κατὰ τὴν σύνταξιν αὐτῶν.

« Πολιτικὴ Δικονομία.

«Τὸ νομοσχέδιον τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας συγκείμενον ἐξ ἄρθρων τετρακοσίων ἑνδεκα κατηρτίσθη ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν νεωτέρων νομοθεσιῶν, καθ' ὅσον ὄρα τὰ περὶ ἀποδείξεως τῶν δικαίων καὶ τῆς δικαιοδοσίας τῶν πολιτικῶν δικαστηρίων· ἀλλ' ἀπομακρύνεται ἐξ αὐτῶν περὶ τὴν διαδικασίαν κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν δικῶν καὶ κατὰ τὰ ὄρῳντα τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων. Μακροχρόνιος πείρα κατέδειξεν ὅτι πλείστοι τῶν καθιερωθεισῶν δικονομικῶν διατυπώσεων κατ' οὐδὲν συνέτεινον πρὸς ὀρθοτέραν τῶν ἐγειρομένων διενέξεων καὶ διαφορῶν λύσιν, ἀλλ' ἐχρησίμευσαν πολλάκις ὡς πρόφασις καὶ ὡς μέσον παρατάσεως τῆς διεξαγωγῆς τῶν δικῶν, πάντοτε δὲ κατέστησαν προφανῆ αἷτια ὑπερόγκων δικαστικῶν δαπανῶν. Πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης οἱ λαοὶ

»συναισθάνονται τὴν ἀνάγκην ριζικῆς τῶν δικονομικῶν νόμων με-
»ταβολῆς, διὸ εἰς σπουδαῖον ἠθέλαμεν ὑποπέσει λάθος εἰάν νομο-
»θετοῦντες διὰ τὴν Κρήτην παραδεχόμεθα ἀνεξετάστως τὴν αὐ-
»θεντιάν τῆς νομοθεσίας ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς χώρας.

«Ἐποφεληθεὶς τῆς ἐμῆς τριακονταετοῦς πείρας περὶ τὴν ἐφαρ-
»μογὴν τοιούτων νομοθετημάτων καὶ τῶν γενομένων ἐν Εὐρώπῃ
»συζητήσεων περὶ τῶν δικονομικῶν τύπων, ἀποβλέπων δὲ καὶ εἰς
»τὰς ἰδικιτέρας τῆς νήσου περιστάσεις, δὲν ἐδίστασα κατὰ τὴν
»ἐκπόνησιν τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας νὰ παραγκωνίσω πᾶσαν
»διατύπωσιν περιπλέκουσαν ἀνωφελῶς τὴν διαδικασίαν καὶ χρη-
»σιμεύουσαν πρὸς παράτασιν τῆς ἐκπεραιώσεως τῶν δικῶν καὶ
»ἐπίτασιν τῆς στρεψοδικίας.

«Οὕτω, διὰ τοῦ προκειμένου νομοσχεδίου εἰσάγονται αἱ ἐπόμει-
»ναι μεταβολαὶ ἐπὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν θεσμοθεσιῶν.

« 1) Ἡ ἀγωγή εἰσάγεται ἀπευθείας ἐνώπιον τοῦ ἀρμοδίου δι-
»καστηρίου πρὸς ἐκδίκασιν. Ἀπόπειραι συμβιβασμοῦ καὶ αἰτήσεις
»θεραπείας πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς δίκης κατεδείχθησαν διὰ τῆς
»πράξεως περιτταὶ διατυπώσεις.

« 2) Κινουμένης ἀγωγῆς ὀρίζεται ἐπακριβῶς ὑπὸ τοῦ δικαστη-
»ρίου καὶ ἡ ἡμέρα τῆς συζητήσεως αὐτῆς πρὶν ἢ κοινοποιηθῆ. Ὁ
»ἐναγόμενος λαμβάνων γνῶσιν τῆς ἀγωγῆς, δύναται ν' ἀπολογη-
»θῆ ἐγγράφως, ἀλλὰ συγχρόνως γινώσκει καὶ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν
»θέλει συζητηθῆ. Διὰ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ὀρίζεται ἡ ἐκπεραιώσις
»τῶν συζητήσεων καὶ διὰ τοῦ εἰσαγομένου βιβλίου τῶν συνεδριά-
»σεων, λαμβάνεται πρόνοια ὅπως μὴ γίνεται οὐδεμία ἀναβολὴ
»συζητήσεως, γινώσκεται δὲ ἡ πρὸς συζήτησιν ἡμέρα πολὺν χρό-
»νον πρὸ ταύτης καὶ ἀφ' ἧς εἰσέχθη ἡ ἀγωγή.

« 3) Εἰσάγεται ἐγγραφὸς διαδικασίᾳ ἀπλῆς ἀναφορᾶς καὶ ἀπο-
»λογίας ἐπὶ μὴ ἀμφισβητουμένων ἀντικειμένων καὶ ἐπὶ προδικα-
»στικῶν καὶ ἐκτελεστικῶν δικῶν. Φέρονται ἐπὶ ἀκροατηρίων καὶ
»προφορικῶς συζητοῦνται μόνον αἱ κύριαί τῆς οὐσίας δίκαι.

« 4) Ὁ νομίμως κλητευόμενος ὀφείλει νὰ ἐμφανισθῆ αὐτοπρο-
»σώπως ἢ διὰ πληρεξουσίου ἐπὶ δικαστηρίῳ. Ἐπὶ ἐρημοδικίᾳ ὁ
»δικαστὴς ἐπιλαμβάνεται τῆς δίκης καὶ ἐκδικάζει αὐτὴν μετὰ
»ἐξέτασιν τῶν ἐγγράφων καὶ τῶν ἀποδείξεων. Ἀνακοπαὶ ἐνώπιον

» τοῦ δικαστηρίου διπλασιάζουσαι ἀνωφελῶς τὰς ἐκδιδομένας ἀπο-
» φάσεις δὲν γίνονται ἀποδεκταί. Ὁ ἐκουσίως ἐρημοδικῶν δύναται
» νὰ κάμῃ χρήσιν κατὰ τῆς ἀποφάσεως τῶν συνήθων ἐκδίκων μέσων.

« 5) Παράλειψις ἀπαντήσεως ἐπὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἰσχυρισμῶν,
» ἢ παράλειψις θετικῆς καὶ ρητῆς ἐξηγήσεως ἐπὶ βεβαιωθέντος γε-
» γονότος ὑπὸ ἐνὸς τῶν διαδίκων, ἐν γένει δὲ πλημμελῆς ὑπερά-
» σπισις, δὲν συνεπάγεται ἀποδοχὴν τῆς ὀρθότητος τῶν ἰσχυρισμῶν,
» ἢ τῆς ἀληθείας τῶν γεγονότων. Ὁ δικαστὴς ὀφείλει νὰ πεισθῇ
» περὶ τῆς ἀληθείας τῶν πραγμάτων διὰ θετικῶν ἀποδείξεων, οὐχὶ
» δὲ καὶ διὰ τεκμηρίων ἐρειδομένων ἐπὶ ἀτελοῦς ὑπερασπίσεως
» ἐνὸς τῶν διαδίκων.

« 6) Τὰ δικαστήρια καλοῦν ἐνώπιόν των αὐτοπροσώπως τοὺς
» διαδίκους καὶ ὑποβάλλον εἰς ἐξέτασιν καὶ ἀνάκρισιν ἐφ' ὅλων
» τῶν γεγονότων τῆς δίκης, ὑποβάλλοντες αὐτοὺς, ὅταν τὸ κρίνωσι
» κατάλληλον καὶ εἰς ὄρκωμοσίαν. Τῆς ἐνόρκου ἐκθέσεως ἐνὸς τῶν
» διαδίκων καταδειχθείσης ψευδοῦς εἰσάγεται κατ' αὐτοῦ αὐτεπαγ-
» γέλτως ποινικὴ δίκη ἐπὶ ψευδορκίᾳ. Ἡ πείρα κατέδειξεν εἰς
» ἄλλην χώραν ὅτι τοιαύτη θεσμοθεσία συντείνει εἰς τὴν σπουδαίαν
» τῶν δικῶν ἐλάττωσιν καὶ ὁδηγεῖ τοὺς δικαστὰς ἀσφαλῶς εἰς τὴν
» ὀρθὴν τῆς διχοφροῶς λύσιν.

« 7) Ἀληθῆς τῶν δικαζομένων μάλιστα κατεδείχθη πολλαχοῦ
» τὸ χρηγοῦμενον εἰς τὸν δικαστὴν δικαίωμα τῆς ἐκδόσεως πολ-
» λῶν ἀναβλητικῶν ἀποφάσεων. Διὰ τοῦ προτεινομένου νομοσχεδίου
» ὁ δικαστὴς ὀφείλει νὰ ἐξετάσῃ πάσας τὰς αἰτήσεις καὶ πάσας
» τὰς ἐνστάσεις τοῦ ἐναγομένου, νὰ ἐπιληφθῇ δὲ συγχρόνως τῆς
» ἐξετάσεως καὶ αὐτῆς τῆς δίκης. Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἀποδεί-
» ξων τὸ δικαστήριον δύναται νὰ ἐκδώσῃ μίαν μόνην ἀναβλητικὴν
» ἀπόφασιν ἐπὶ ἐκάστης δίκης.

« 8) Ἐπὶ ἐφέσεων καὶ ἀποφάσεων Εἰρηνοδικεῖων τὰ Πρωτο-
» δικεῖα δικάζοντα ὡς Ἐφετεῖα, ἐπὶ ἐγγράφου διαδικασίας, προ-
» θαίνουσι εἰς αὐτεπαγγέλτους ἀνακριτικὰς πληροφορίας διὰ τῶν
» δικαστικῶν ἀρχῶν τοῦ τόπου ἔνθα διαμένουσι οἱ διάδικοι ἢ τὸ
» ἐκδώσαν τὴν ἐκκαλουμένην ἀπόφασιν εἰρηνοδικεῖον.

« 9) Ἐπὶ ἐφέσεων ἐνώπιον τοῦ Ἐφετείου ἢ συζήτησις γίνεται
» προφορικῶς, ἀλλ' ἐκάτερος τῶν διαδίκων δικαιούται νὰ ὑποβάλῃ

»βουλόμενος και ἔγγραφον ὑπεράσπισιν χωρὶς νὰ ἐμφανισθῆ αὐτο-
»προσώπως ἢ διὰ πληρεξουσίου.

«10) Οἱ διάδικοι διαβιβάζουν πάντα τὰ ἔγγραφα τῶν ἐφέσεων
»διὰ τῶν γραμματειῶν τῶν ἀπαγγειλλάντων τὰς ἐκκαλουμένας
»ἀποφάσεις δικαστηρίων. Καὶ ἂν μὴ ἐμφανισθῶσιν οἱ διάδικοι ἢ
»εἰς ἐξ αὐτῶν τὸ ἐφετεῖον ἀποφαίνεται ἐπὶ τῶν διαβιβασθέντων
»ἔγγράφων.

«11) Ἐπὶ ἐκτελέσεων αἱ διατυπώσεις περιορίζονται εἰς τὰς
»ἀπολύτως ἀναγκαίας. Πλήρης ἀφίεται ἐλευθερία ὑπερασπίσεως
»πρὸς τὸν καταδικασθέντα εἰς πληρωμὴν χρέους ἢ εἰς ἐκτέλεσιν
»πράξεως· ἀλλ' αἱ ἀνακοπαὶ καὶ ἐφέσεις δὲν ἀναστέλλουν τὴν
»πρόοδον τῶν ἐκτελεστικῶν πράξεων. Μόνον μετὰ τὸν πλειστη-
»ριασμὸν καὶ ὅταν πρόκειται ὁ ὑπερθεματίσας νὰ λάβῃ τὴν κα-
»τοχὴν τοῦ πωληθέντος κτήματος, αἱ εἰσαχθεῖσαι δίκαι πρέπει
»νὰ ὄσιν ἐκπεραιωμένοι· λαμβάνεται δὲ πρόνοια περὶ κατεπειγού-
»σης ἐκπεραιώσεως πάσης κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν εἰσαγομένης ἀνα-
»κοπῆς καὶ ἐνστάσεως.

«12) Ἀκυρώσεις δικαστικῶν πράξεων τότε μόνον ἀπαγγέλλ-
»νονται ὅτε ἡ γενομένη παρατυπία ἐδύνατο νὰ φέρῃ ζημίαν εἰς
»τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ἀντιδίκου. Ὁ δικαστὴς ὀρίζει τὸν τρόπον
»τῆς θεραπείας παρατύπων πράξεων ἀποβλέπων μᾶλλον εἰς τὰ
»πραγματικὰ τῶν διαδίκων συμφέροντα ἢ εἰς τὴν λεπτότητα τῶν
»διατυπώσεων.

«Ἐπὶ τοιούτων ἀντικειμένων τὸ νομοσχέδιον τῆς πολιτικῆς
»δικονομίας ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὰς λοιπὰς γνωστὰς νομοθεσίας,
»ἐπὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἰδιαιτέρα κατεβλήθη προσπάθεια ὅπως οἱ καθι-
»ρούμενοι ὀρισμοὶ καὶ διατάξεις καταστῶσιν εἰς πάντας καταλη-
»πτοὶ καὶ εὐκόλου ἐφαρμογῆς.

« Ποινικὴ Δικονομία ».

«Κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς Ποινικῆς Δικονομίας οὔτε τὰ ἐν τῇ
»νήσῳ ἐπικρατοῦντα ἔθιμα ἐδύνατο νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς βάσις
»καὶ ἀφετηρία τοῦ νομοσχεδίου, οὔτε τὰ νομοθετήματα τῶν εὐρω-
»παϊκῶν ἐπικρατειῶν ὡς ὑπογραμμοὶ καὶ ἀσφαλεῖς ὁδηγοί.

«Φυλακίσεις πολιτῶν ἄνευ δικαστικῆς διαταγῆς καὶ ἀποφά-
 »σεως—προφυλακίσεις ἐπὶ κατηγοριῶν ἀπλῶν πλημμελημάτων
 »καὶ πταισμάτων—οὐδεμία καταδίωξις αὐτεπάγγελτος ἐπὶ κα-
 »κουργημάτων καὶ κατάπαυσις πάσης διαδικασίας ἐπὶ συμβι-
 »βασμῷ τοῦ κακουργήσαντος καὶ τοῦ ἀδικηθέντος—ἀνακρίσεις
 »ὑπὸ ἀρχῶν πολλάκις ἀγνώστων, πάντοτε δὲ σημειουμένων δὲ
 »σφραγίδων ἀντὶ ὑπογραφῶν—ἐκδίκασις ὑπὸ τοῦ μικτοῦ ἀνω-
 »τέρου δικαστηρίου πάσης ἐπὶ κακουργήματι δίκης ἐπὶ τῆς ἄνευ
 »οὐδεμιᾶς ἐγγυήσεως περιβαλομένης ἀνακρίσεως, ἄνευ ἐξετάσεως
 »μαρτύρων, ἄνευ ἀκροάσεως τῶν κατηγορουμένων καὶ κατὰ μυ-
 »στικὴν τῶν δικαζόντων συνεδρίασιν, ἰδοὺ τίνα τὰ ἐπικρατή-
 »σαντα ἐν Κρήτῃ ἔθιμα κατὰ τὴν ἀπονομὴν τῆς ποινικῆς δι-
 »καιοσύνης».

Καὶ ἐνταῦθα ἅς μοι ἐπιτραπῆ μικρά τις παρέκβασις πρὸς ἀκριβῆ
 κατανόησιν τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀνωτέρω παραγράφου.

Ὁ κ. Σκαλτσούνης ἀφορμὴν λαμβάνων ἐκ τῆς ἐν Κρήτῃ ἀπο-
 νομῆς τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης, ἀνέρχεται οἰονεὶ ἐπὶ τοῦ βήματος
 τῆς ὑψηλῆς θέσεώς του ἔμπλεως τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου ζήλου καὶ τοῦ
 εὐγενοῦς ἐκείνου θάρρους, ἅτινα μόνῃ ἢ συναίσθησις τοῦ δικαίου
 ἐμπνέει. Ἐκεῖθεν δὲ ὡσεὶ ἀπευθυνόμενος πρὸς τὴν Α. Α. Μ. τὸν
 Σουλτάνον καὶ τὰς μεγάλας Δυνάμεις διὰ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἀμε-
 ρόληπτον κρίσιν καὶ τὴν ὑψηλὴν συνδρομὴν τῶν ἐπὶ τῆς ἀρξαιμέ-
 νης ἤδη πάλης μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν ἀντιπάλων μας, ἔνθεν μὲν
 συνηγορεῖ ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ζητούντων τὴν δικαστικὴν μεταρρύθμι-
 σιν, παριστῶν διὰ τῶν πρόσθεν λεχθέντων ἐν τῇ ἐκθέσει του ὅπό-
 σον καὶ ἡ τελεσθεῖσα νέα σύστασις τῶν δικαστηρίων, καὶ οἱ συν-
 ταχθέντες καὶ δημοσιευθέντες σχετικοὶ νόμοι εἶναι σύμφωνοι μὲ
 τὰς παραδεδεγμένας σήμερον ἀρχὰς τοῦ δικαίου, ἔνθεν δὲ ἐλέγχει
 τοὺς καθ' ἡμῶν, ἥτοι τοὺς ἐναντίους τῶν δικαστικῶν μεταρ-
 ρυθμίσεων, ὡς ὑποστηρίζοντας λίαν ἄδικον καθεστῶς, καθεστῶς
 οὐτινος καὶ τὸ σύνολον μὲν, ἀλλ' ἰδίᾳ τὸ ποινικὸν μέρος λειτουρ-
 γεῖ κατ' ἔθιμα ἀπρηχαιωμένα, ἅτινα καὶ ἀπαριθμεῖ, καὶ πρὸ
 πολλοῦ ἤδη καταδεδικασμένα σφόδρα ὑπὸ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς
 ἐπιστήμης τοῦ δικαίου. Κατόπι τούτου ὡσεὶ ἀπευθυνόμενος πρὸς
 μόνον τὴν Α. Α. Μεγαλειότητα τὸν Σουλτάνον προσβάλλει μὲ τὸν

εὐλαβέστερον ἅμα καὶ λεπτότερον τρόπον τὰς πολιτικὰς θεωρίας, ὑφ' ὧν ἐμφορούμενοι ὅ, τε ὑποδιοικητῆς Κρήτης Χαλὶλ Βέης καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ βουλευταὶ ἀντετάσσοντο κατὰ τῆς δικαστικῆς μεταρρυθμίσεως, ἀνατρέπων αὐτὰς ὡς ὅλως σαθρὰς διὰ τῶν παρατιθεμένων λαμπρῶν ἐκπολιτιστικῶν ἀρχῶν ἐν τῷ ἐπομένῳ παραγράφῳ.

«Δὲν λέγω ταῦτα, Ἐξοχώτατε, ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐπιρρίψω μομφὴν τινὰ εἰς τὴν πρὸ τῶν ἡμερῶν τούτων ἀπουσίῃ τῆς ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ δικαιοσύνης· ἀλλ' ὅπως ὑποδείξω τὴν ἀνάγκην τῆς τελουμένης δικαστικῆς ἀναμορφώσεως καὶ ἀναπλάσεως· οὐχὶ μομφὴ καὶ ὄνειδος ἀλλὰ δόξα καὶ τιμὴ περιάπτεται εἰς τοὺς διέποντας τὰ; τύχας τῶν λαῶν ὡς ἂν ἀναγνωρίζοντες τὰ ὑφιστάμενα κακὰ ἐπιτρέπουν τὴν ἐπανόρθωσιν αὐτῶν καὶ χορηγοῦσι πλήρη ἐλευθερίαν εἰς τοὺς ὑπηρετοῦντας τὰ δημόσια πρὸς διάγνωσιν καὶ θεραπείαν τῶν κακῶς κειμένων.

Μετὰ τοῦτο ἐξακολουθεῖ ἡ δικαστικὴ συνέχεια ὡς ἑξῆς·

«Ἡ εἰσαγγελικὴ ἀρχὴ ἅμα ἐγκαθιδρυθεῖσα εἰργάσθη καὶ ἐργάζεται πρὸς παραγκώνισιν τοιούτων δικαστικῶν ἐθίμων ἐφ' ὅσον ταῦτα δὲν ἐρείδονται ἐπὶ νομικῶν διατάξεων. Ἦδη ἀπὸ τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου τοῦ τελευταίου ἔτους εἰσῆχθη τάξις περὶ τὰς ἀνακρίσεις καὶ δημοσὶα συζήτησις κατὰ τὰς δικαζομένας ὑπὸ τοῦ κακουργοδικείου δίκας, φροντὶς δὲ ἐλήφθη ὑπὸ τῶν Εἰσαγγελέων πρὸς ἀποφυλάκισιν παντὸς πολίτου παρὰ τὸν νόμον φυλακισθέντος.

«Ἄλλ' ἐὰν τὰ ἐπικρατοῦντα ἔθιμα δὲν ἐδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς βάσις τῆς ποινικῆς δικονομίας, οὐδὲ τὰ εὐρωπαϊκὰ νομοθετήματα ἐδύναντο νὰ μεταφρασθῶσιν εἰς Κρήτην πρὶν ἢ τοῦλάχιστον καλλιεργηθῆ τὸ ἔδαφος. Πολύπλοκον σύμπλεγμα διατυπώσεων κατὰ τὰς προανακρίσεις, πλήρης καὶ αὐτοτελῆς δίκη περὶ τῆς εἰς δίκην παραπομπῆς ἐνώπιον τοῦ κακουργοδικείου, ἐφέσεις καὶ ἀνακοπαὶ κατὰ προβουλευμάτων διαρκούσης τῆς προδικασίας, χωρισμὸς τῆς ἐκδικάσεως τῶν πραγματικῶν καὶ νομικῶν ζητημάτων, θεσμοθεσίαι περὶ ὄρκωτικῶν συστημάτων καὶ ποινικοὶ ἐν γένει θεσμοὶ ἐρειδόμενοι ἐπὶ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ὄργανισμοῦ ὅλως διαφόρου ἐκείνου περὶ οὗ πρόκειται

»νά νομοθετήσωμεν, ἤθελον εἶσθαι ὅλως ἀνεφάρμοστοι, ἠθέλομεν
»δὲ κινδυνεύσει ἐξερχόμενοι μιᾶς ἀνωμάλου καταστάσεως νὰ
»εἰσέλθωμεν εἰς κυκεῶνα, καθ' ὃν οὔτε ἡ δημοσία ἀσφάλεια
»οὔτε ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία ἐδύνατο νὰ ἔχωσιν ἀσφαλῆ προ-
»στασίαν.

«Θεωρητικὰ νομοθεσίας δημιουργήματα ἢ νομοθετήματα λαμ-
»βανόμενα ἐκ τῶν πρὸ πολλῶν αἰῶνων εἰσαχθέντων θεσμῶν
»εἰς ἄλλας χώρας, δύναται διὰ τοῦ τύπου δημοσιευόμενα νὰ
»θαμβώσωσιν ἐπὶ μικρὸν τοὺς ἀναγινώσκοντας· ἀλλὰ παρερ-
»χόμενα, ὡς τὰ ἀκαριαῖα τῆς ἀτμοσφαιρας μετέωρα, δὲν ἀφί-
»νουςιν ἴχνος εἰς τὸν λαὸν δι' ὃν ἐγένοντο, ἐὰν ἡ ἐφαρμογὴ τῶν
»δὲν εἶναι ἐφικτὴ, καὶ ἂν ἡ κοινωνικὴ αὐτοῦ κατάστασις εἶναι
»εἰς ἀντίθεσιν ἐκείνης τῶν λαῶν ἐξ ὧν παρήχθησαν.

«Ἐκ τοιούτων ἰδεῶν ὀρμώμενος ἐξεπόνθησα τὸ νομοσχέδιον τῆς
»ποινικῆς δικονομίας ἐξ ἄρθρων 177.

«Διὰ τοῦ νομοσχεδίου τούτου αἱ ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ὀρισθεῖσαι
»ποινικαὶ ἀρχαὶ περιβάλλονται τὴν ἐξουσίαν καὶ τὰ δικαιώματα
»ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς ἀνακάλυψιν καὶ τιμωρίαν τῶν κακούρ-
»γων· ἀλλὰ συγχρόνως γίνονται ἀποδεκταὶ καὶ πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ
»καὶ ἐγγυήσεις πλήρους καὶ ἀπολύτου περὶ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν
»κατηγορουμένων ἐλευθερίας. Καθισταμένης τῆς εἰσαγγελίας κέν-
»τρου πάσης περὶ τὴν προδικασίαν ἐνεργείας, ὀριζομένων ἀκριβῶς
»τῶν καθηκόντων ἑνὸς ἐκάστου τῶν ἀνακριτικῶν ὑπαλλήλων καὶ
»τῶν σχέσεων αὐτῶν μετὰ τῶν εἰσαγγελέων, κανονίζονται οἱ τρό-
»ποι τῆς ἐκδικάσεως πάσης ποινικῆς δίκης, τὰ κατὰ τῶν ἀποφά-
»σεων ἔνδικοι μέσα καὶ τὰ περὶ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν.

«Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ προτεινομένου νομοσχεδίου, ἐὰν γίνῃ δεκτὸν
»ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως, οὐδεμίαν θ' ἀπαντήσῃ δυσχέρειαν κατὰ
»τὴν ἐφαρμογὴν καὶ ἐκτέλεσιν αὐτῶν, ὡς γενομένων ἤδη δεκτῶν
»ἐν τῇ πράξει πολλῶν τῶν ἐν αὐτῷ ὀρισμῶν καὶ διατάξεων, ἐφ'
»ὅσον τοῦτο ἐπέτρεψαν αἱ περιστάσεις καὶ ἐφ' ὅσον ἐκουσίως συνε-
»μορφώθησαν αἱ διάφοροι ἀρχαὶ καὶ οἱ πολῖται πρὸς τὰς δοθείσας
»δι' ἐγκυκλίων ὁδηγίας, μηδεμιᾶς περιβαλλομένων ὑποχρεωτικῆς
»ἰσχύος».

Ἐνταῦθα κρίνω ἐπάναγκες νὰ σημειώσω ὅτι σὺν ταῖς ἄλλαις

είχε ληφθῆ καὶ τὸ μέτρον ὡς ἀναγραφῶσιν ἐν διαφόροις ἄρθροις τῆς πολιτικῆς καὶ ποινικῆς δικονομίας, τῆδε κακεῖσε ὁμως διεσπαρμέναις δι' εὐνοήτους λόγους, πολλαὶ τῶν ὑψηλῶν ἀρχῶν τῶν δικαιομάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου, αἵτινες ἀλλαγῆ εἶναι ἀναγεγραμμέναι ἐν ταῖς συνταγματικαῖς χάρτοις. Καὶ αὗται εἶναι, πλὴν τῆς ἰσότητος ἐνώπιον τῶν νόμων, τὸ ἀπαραβίαστον τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας, τὸ ἄσυλον τῆς κατοικίας, τὸ ἀπρόσβλητον τῆς ἰδιοκτησίας, ἡ δημοσιότης τῶν δικαστικῶν συνεδριάσεων καὶ τὸ ἠτιολογημένον τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων. Παρασημειωτέον δὲ ὅτι μετὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν ὑψηλῶν τούτων ἀρχῶν, τὸ ἡμέτερον πολίτευμα εἶχε καταστῆ ὁλοσχερῶς συνταγματικόν, καθὼ τῶν λοιπῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τῶν τοιούτων χαρτῶν ἀνευρισκομένων ἐν τοῖς προνομίοις τοῦ 1858, τοῦ 1868 καὶ 1878. Ἡ τοῖς τῆς μὲν ἀναλογικῆς διανομῆς τῶν φόρων, τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως, τοῦ δικαιώματος τοῦ συνέρχεσθαι καὶ ἀναφέρεσθαι πρὸς τὰς ἀρχάς καὶ τῆς ἀπαγορεύσεως τῶν βασάνων, ἀνευρισκομένων ἐν τοῖς προνομίοις τοῦ 1858, τῆς δὲ συντάξεως τῆς πολιτείας ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς διακρίσεως τῶν τριῶν μεγάλων ἐξουσιῶν, τῆς νομοθετικῆς, τῆς ἐκτελεστικῆς καὶ τῆς δικαστικῆς καὶ τοῦ ὄρισμοῦ τοῦ κύκλου τῆς ἐνεργείας καὶ τῶν δικαιωμάτων ἐκάστης αὐτῶν, ἀνευρισκομένης ἐν τῷ ὀργανικῷ νόμῳ καὶ τῇ συμβάσει τῆς Χαλέπας.

Ἄλλὰ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, τοῦ ἴδιον κεφάλαιον ἀποτελοῦντος τῆς νεωτέρας ἱστορίας τοῦ τόπου, ἐς ἄλλοτε τὰ εἰκότα.

Καὶ ἤδη ἐπὶ τὸ προκείμενον.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω—τὰ εἰς τὴν ποινικὴν δικονομίαν ἀφορῶντα—ἔπεται ἐκτενὴς ἀνάλυσις τῆς τε εἰδικῆς δικονομίας περὶ τῶν οἰκογενειακῶν καὶ κληρονομικῶν δικαίων τῶν Χριστιανῶν καὶ τοῦ νόμου περὶ ὑποθηκῶν. Ἄξιον δὲ σημειώτεως εἶναι ὅτι καὶ ἐν τῷ νόμῳ τούτῳ ἐλήφθη τὸ μέτρον ὡς ἀναμιχθῶσι καὶ ἄρθρα τινὰ τοῦ νόμου περὶ μεταγραφῆς, ὅπως διὰ τοῦ τρόπου τούτου κατωρθωθῆ ὡς ἀγνωρισθῆ κατ' ἀρχὴν τοῦλάχιστον ὁ νόμος οὗτος ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, οἵτινες κατὰ τὴν προηγουμένην σύνοδον, ἐμοῦ μάλιστα εἰσηγουμένου, εἶχον ἀποκρούσει αὐτόν.

Ἡ λαμπρὰ αὐτῆ ἐκθεσις τοῦ κ. Σκαλτσούνη μεταφρασθεῖσα

γαλλιστί ἐπεδόθη μὲν εἰς τοὺς κ. κ. Προξένους, ἐδημοσιεύθη δὲ καὶ ἐν πολλαῖς σπουδαίαις ἐφημερίσι τῆς τε Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Εὐρώπης.

Οὕτως ἤρχισαμεν προπαρασκευάζοντες τὴν κοινὴν γνώμην ὑπὲρ ἡμῶν.

Συνελθούσης μετ' ὀλίγον τῆς Βουλῆς, ἡ θέσις τῶν πραγμάτων διευκρινίσθη καθαρώτερον. Ἦδη οἱ Ὀθωμανοὶ βουλευταὶ φανερὰ πλέον διεκήρυξαν ὅτι οὐδὲ κατ' ἀρχὴν παρεδέχοντο τοὺς νέους νόμους, ἀπέσχον δὲ καὶ νὰ προσέρχωνται εἰς τὰς συνεδριάσεις. Οἱ Χριστιανοὶ ὅμως βουλευταὶ, οὐδόλως ἐκ τῶν διαβημάτων τούτων τῶν Ὀθωμανῶν συναδέλφων τῶν ἐπηρεασθέντες, ἐξηκολούθησαν μόνοι ἐργαζόμενοι, ἦτοι συζητοῦντες καὶ ψηφίζοντες ἄρθρον πρὸς ἄρθρον τοὺς νόμους τούτους, παρισταμένου πάντοτε κατὰ τὰς συνεδριάσεις τοῦ κ. Σκαλτσούνη καὶ ἐπεξηγοῦντος τὸ πνεῦμα καὶ γράμμα ἐκάστου ἄρθρου.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἐκρίθη ἀπολύτως ἀναγκαῖον ὅπως τὰ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διατρέχοντα καταστήσωμεν διὰ τοῦ τύπου γνωστὰ εἰς ἅπαντα τὸν πεπολιτισμένον κόσμον. Τὸ ἔργον δὲ τοῦτο ἀνέλαβον ἐγὼ μετὰ πλείστης ὀψης, νοεῖται, προθυμίας. Ἦδη ἀπὸ τῆς φανεράς πλέον ἐχθρικῆς στάσεως τῶν Ὀθωμανῶν βουλευτῶν καὶ τοῦ ὑποδιοικητοῦ Κρήτης Χαλὶλ βέη, ἄρθρα ἐπὶ ἄρθρων κατέκλιζον τὸν σπουδαῖον εὐρωπαϊκὸν τύπον, τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὸν Ἑλληνικόν, ἐν τῷ ὁποίῳ παριστώμεν ὁποίας ὀπισθοδρομικὰς ἰδέας εἶχον οἱ ἀντίπαλοι ἡμῶν, ἀντιτασσόμενοι μετὰ τόσης ἐπιμονῆς κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς νόμων ἐκπολιτιστικῶν, νόμων ἐν χρήσει ἤδη πρὸ πολλοῦ εἰς πάντα τὰ πεπολιτισμένα Κράτη, νόμων ταττόντων πάντας τοὺς Κρήτας ἀνεξαρτήτως φυλῆς καὶ θρησκείας ἐν ἴσῃ μοίρᾳ καὶ ὑπεράνω τοῦ συμφέροντος, ἐπικαλούμενοι πρὸς τοῦτο τὴν προηγουμένως δημοσιευθεῖσαν νομικὴν ἔκθεσιν τοῦ κ. Σκαλτσούνη. Ἐπὶ πᾶσι δὲ σχολιάζοντες τὴν διαγωγὴν τοῦ ὑποδιοικητοῦ Χαλὶλ βέη, ὡς ὑποδηλοῦσαν δυσμενεῖς διαθέσεις ἰσχυρῶν πολιτικῶν κύκλων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐποιοῦμεν ἐκκλησίαν πρὸς τὰς συμβληθείσας ἐν Βερολίνῳ μεγάλας Δυνάμεις, ὅπως παρέξωσιν ἡμῖν τὴν Ὑψηλὴν συνδρομὴν τῶν ἐπὶ τῷ τόσῳ ἐκπολιτιστικῷ διαβήματι ἡμῶν, τῷ

ἀπορρέοντι ἄλλως τε ἐκ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν 23 ἄρθρου τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου.

Τὰ ἄρθρα δὲ ταῦτα γραφόμενα ὑπ' ἐμοῦ ἑλληνιστὶ μετεφράζοντο εἰς ἄλλας γλώσσας διὰ τὸν εἰς ὃν ἐδημοσιεύοντο εὐρωπαϊκὸν τύπον παρὰ γλωσσομαθῶν πατριωτῶν, καὶ οὐδὲ ἐβοήθησέ μοι ἄλλός τις εἰ μὴ μικρὸν διὰ τὸν ἑλληνικὸν τύπον ὁ τότε ἐνταῦθα δικηγόρος κ. Εὐστρ. Ἰωαννίδης.

Ἐν τοσούτῳ οἱ νέοι νόμοι εἶχον ψηφισθῆ καὶ ὑποβληθῆ πρὸς ἔγκρισιν εἰς τὴν Ἑψηλὴν Πύλην ἀνεμένετο δὲ ἐναγωνίως τὸ ἀποτέλεσμα. Τὰ πνεύματα τοῦ Χριστιανικοῦ λαοῦ κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον, ὄντα καὶ πρότερον ἐν ἀναβρασμῷ, ἕνεκα τῆς ἐκκρεμότητος τοῦ περὶ ὀρίων ἑλληνοτουρκικοῦ ζητήματος καὶ τῶν ἐκ ταύτης διαδιδόμενων φημῶν εἶχον ἐξηρηθισθῆ εἰς τόσον ἐπικίνδυνον σημῆον, ἕνεκα τῆς στάσεως τοῦ τε Ὄθωμανοῦ ὑποδιοικητοῦ καὶ τῶν Ὄθωμανῶν βουλευτῶν, ὥστε οὐδεὶς πλέον ἠδύνατο νὰ ἐγγυηθῆ περὶ τῆς δημοσίας τάξεως ἐν περιπτώσει μὴ ἐπικυρώσεως τῶν νόμων μας ὑπὸ τῆς Ἑψηλῆς Πύλης.

Καὶ ὅμως ἀρνητικὴ ὄλως ἦλθεν ἀπάντησις μικρὸν μετὰ τὴν ὑποβολὴν τῶν νομοσχεδίων. Εὐτυχῶς ὅμως ὁ Φωτιάδης Πασᾶς προέλαβε τὸ κακόν, μὴ κοινοποιήσας μὲν τὴν ἀπάντησιν ταύτην, σπεύσας δὲ νὰ παραστήσῃ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ νὰ ὑποδείξῃ ἢ τὴν ἐπικύρωσιν τῶν νομοσχεδίων ἢ τὴν ἑαυτοῦ ἀπαλλαγὴν ἐκ τῶν καθηκόντων τοῦ Γεν. Διοικητοῦ. Ἐν ταύτῳ δὲ καὶ τὸ Προξενικὸν σῶμα ἀνήγγειλε πρὸς τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρεσβείας τὸ ὄλως ἀκροσφαλὲς τῆς θέσεως τῶν πραγμάτων, συνιστῶν καὶ αὐτὸ ὡς τὸν μόνον τρόπον πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ κινδύνου τὴν ταχεῖαν ἐπικύρωσιν τῶν νομοσχεδίων.

Αἱ παραστάσεις αὗται τοῦ τε Φωτιάδου Πασᾶ καὶ τοῦ Προξενικοῦ σώματος ἔσχον εὐτυχῶς τὴν φορὰν ταύτην εὐχάριστα ἀποτελέσματα. Ἦδη ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἡ Ἑψ. Πύλη ἀνήγγειλε τῷ Φωτιάδῃ Πασᾶ τὴν ἐπικύρωσιν τῶν νομοσχεδίων ὡς εἶχον ὑποβληθῆ, ὑπὲρ ἐπήνεγκε παραχρῆμα τὴν γαλήνην εἰς τὰ πνεύματα συνάμα δὲ καὶ τὴν ἀπὸ κοινοῦ συνεργασίαν τῶν τε Χριστιανῶν καὶ Ὄθωμανῶν βουλευτῶν ἐπὶ τῶν ἐκκρεμῶν μεϊνασῶν νομοθετι-

κῶν ἐργασιῶν των. Ἐν ταύτῳ δὲ ἡ Ὑψ. Πύλη ἀνεκάλεσε μετὰ μικρὸν καὶ τὸν ὑποδιοικητὴν Χαλὶλ βέην, ὅστις ἐγένετο ἡ κυρία πέτρα τοῦ σκανδάλου.

Τοιαῦτα καὶ τηλικαῦτα ὑπῆρξαν τὰ γεγονότα, ἅτινα ἔλαβον χώραν κατὰ τὴν δικαστικὴν διοργάνωσιν τῆς Κρήτης ἐπὶ τῶν νέων βάσεων καὶ θεσμῶν τῆς Σκαλτσουνείου νομοθεσίας, καὶ ἅτινα συνάμα καθιστοῦν γνωστὰ καὶ τὰ εἰς τὴν ἐπιτέλειαν τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ἔργου συντελέσαντα πρόσωπα, ἦτοι τὸν Φωτιάδην Πασᾶν τὸν κ. Σκαλτσούνην καὶ ἐμέ. Καὶ μὴ τις νομίση ὅτι ἐν αὐτῷ ὑπεβοήθησαν ἡμᾶς κατὰ τι τὰ τότε ἰσχύοντα πολιτικὰ πρόσωπα καὶ οἱ ἀνώτεροι Χριστιανοὶ ὑπάλληλοι, καθ' ὃ εἶχον καθῆκον· καὶ νοῦτὰ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ, τὰ Χανία, διαμένοντα, τὰ ἐγγὺς τῶν πραγμάτων ὄντα. Δυστυχῶς οὐχί· οὐ μόνον δὲ ἀλλ' ἀντὶ βοήθειάς τινὸς ἔσχομεν ἐπεισόδια ὄλως διαφόρου κατηγορίας. Πλὴν τοῦ ἐπεισοδίου ἐκείνου, περὶ οὗ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἔκαμα ἐκτενῆ λόγον, ἦτοι τοῦ ν' ἀρνηθῶσι νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὴν πρὸς ἐπεξεργασίαν τῶν νομοσχεδίων ἐπιτροπὴν οἱ μέλη ταύτης ἐκλεγέντες Χριστιανοὶ βουλευταί, ἔλαβον χώραν καὶ τὰ ἐξῆς καθ' ἑνὸς ἐκάστου τῶν ἐργατῶν τοῦ νομικοῦ τούτου καθεστῶτος.

Καὶ πρῶτον κατὰ τοῦ Φωτιάδου Πασᾶ.

Ἐντὶ τῆς μεγίστης εὐγνωμοσύνης, ἣτις ὠφείλετο εἰς αὐτὸν ἐκ μέρους τοῦ Χριστιανικοῦ λαοῦ, οἱ βουλευταὶ τοῦ τουναντίον προέβησαν εἰς διάβημά τι τὰ μάλα προσβάλλον αὐτόν, θὰ ἐνθυμείσθε δὲ βέβαια, κ. Παπαδάκη, διότι ὑμεῖς ὑπῆρξατε ὁ εἰσηγητὴς τῆς προτάσεως, ὅτι ἡ Βουλὴ ἐκφράσασα δυσπιστίαν διὰ τὴν οικονομικὴν διαχείρησιν αὐτοῦ, ἀπήτησε τὴν αἴφνης σφράγισιν τῶν Ταμείων καὶ τὴν ἐξέλεγεξιν τῶν λογαριασμῶν. Καὶ ἠδύνατο μὲν ὁ Φωτιάδης Πασᾶς ν' ἀρνηθῆ τὴν ἐκτέλεσιν τοιαύτης παραλόγου ἀπαιτήσεως, καθὼ μὴ στηριζομένη εἰς τὸν νόμον, οὐδὲ κἂν εἰς προηγούμενον κοινοβουλευτικὸν ἄλλου τόπου, ἀλλ' ἐν τούτοις οὗτος ἐπέτρεψεν αὐτήν, ἣτις καὶ ἐγένετο νύκτωρ καὶ ἐξηκολούθησεν ὑφισταμένη μέχρι προχείρου ἐξελέγεξως καὶ ἀντιβολῆς τῶν λογιστικῶν βιβλίων πρὸς τὰ εὕρισκόμενα ἐν τοῖς ταμείοις χρήματα.

Καὶ σημειωτέον ὅτι τοῦτο ἐγένετο ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν

ἐπικύρωσιν τῶν νομοσχεδίων, ὑπὲρ ἧς καὶ τὴν ἑαυτοῦ παραίτησιν εἶχεν ὑποβάλλει ὁ μακαρίτης.

Δεύτερον κατὰ τοῦ κ. I. Σκαλτσούνη.

Ἐντὶ τῆς μεγίστης εὐγνωμοσύνης, ἧτις καὶ εἰς αὐτὸν ὤφειλετο ἐκ μέρους πρὸ πάντων τῶν ἀνεπτυγμένων καὶ ἰσχυουσῶν τάξεων, συνέβη τούναντιόν νὰ προβῶσι πρόσωπά τινα μέγα ἰσχύοντα παρὰ τῷ Φωτιάδῃ Πασᾷ, εἰς διάβημα καταβιβάζον αὐτὸν μέχρις ἐνὸς ἀποβλήτου τῆς ἐντίμου οἰκογενείας τῶν Καλοκαιρινῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον μικροῦ δεῖν νὰ γίνῃ παραίτιον τῆς διακοπῆς καὶ μεταιώσεως τῆς νομοθετικῆς ἐργασίας τοῦ ἀνδρός. Εὐτυχῶς ὅμως τὸν κ. Σκαλτσούνην οὐ μόνον οἱ ἐγκριτότεροι πολῖται, οὐ μόνον ὁ Φωτιάδης Πασᾶς, οὐ μόνον οἱ πλείστοι τῶν βουλευτῶν ἱκανοποίησαν, ἀλλὰ καὶ ἡ Α. Α. Μεγαλειότης ὁ Σουλτάνος, ὅστις ἐκτιμήσας τὴν τε συνετὴν πορείαν καὶ τὴν νομοθετικὴν ἐργασίαν του προέτεινεν αὐτῷ τὸ μὲν πρῶτον νὰ παραμείνῃ ἐν Κρήτῃ ὡς ἀνώτατος ἐπόπτης τῆς δικαιοσύνης μὲ μηνιαίαν ἀντιμισθίαν 10 χιλιάδων γροσίων, ἀκολούθως δέ, ἐπὶ τῇ ἀποποίησει του ν' ἀποδεχθῇ τὴν θέσιν ταύτην, νὰ μεταβῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς νομοθετικὰς ἐργασίας. Ἄλλ' οὐδὲ καὶ τὴν σπουδαιοτάτην καὶ ἐντιμοτάτην ταύτην ὑπηρεσίαν ἀπεδέχθη ὁ κ. Σκαλτσούνης, ὅστις, ἀφοῦ ὑπέβαλε τὴν βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην του πρὸς τὴν Α. Α. Μεγαλειότητα, ἀπεσύρθη οἴκαδε, ἅμα τῇ λήξει τῆς ἑξαμήνου ἐν Κρήτῃ διαμονῆς του, ἢν ἀρχικῶς ἔθετο ὡς πρῶτον ὄρον, ὅπως οὕτω ἐπιδοθῇ ἀπερισπάστως εἰς τὸν μέγα καὶ εὐγενῆ κατὰ τῶν ὑλιστικῶν δοξασιῶν ἀγῶνα, ἢν τοσοῦτο δεξιῶς διεξήγαγε διὰ τῶν σοφῶν ἐπιστημονικῶν καὶ θρησκευτικῶν συγγραφῶν του καὶ διαλέξεών του, αἵτινες τοσοῦτον ἐκλείσαν τὸ ὄνομά του ἀνά τὴν Εὐρώπην καὶ Ἑλλάδα.

Καὶ τελευταῖον κατ' ἐμοῦ.

Τὰ αὐτὰ ἀκριβῶς πρόσωπα, ἅτινα δὲν ἀπεδέχθησαν τὸν διορισμόν των ὡς μελῶν τῆς πρὸς ἐπεξεργασίαν τῶν νομοσχεδίων ἐπιτροπῆς, καὶ ἄλλὰ τινα ἐκ τῶν ἀναμιχθέντων εἰς τὴν κατὰ τοῦ κ. Σκαλτσούνη σκευωρίαν, ἀντὶ συγχαρητηρίων μ' ἔκριναν τούναντιόν ἄξιον τιμωρίας καὶ μάλιστα τιμωρίας ἀπομακρυνούσης με τῆς ἐνεργοῦ πολιτικῆς. Κατὰ τὰ μέχρι τότε κρατοῦντα ἠδυνάμην νὰ ἐκλέγωμαι καὶ βουλευτὴς τηρῶν τὴν θέσιν τοῦ συμβολαιογράφου,

ἦν ὁ νόμος ἐξομοίου μὲ τὴν τοῦ δικηγόρου διὰ τὸ ἄμισθον αὐτῆς. Τὰ εἰρημένα δὲ πρόσωπα γνωρίζοντα ὅτι νόμος ἕτερος ἐξομοίων τὴν συμβολαιογραφικὴν ὑπηρεσίαν μὲ τὴν τοῦ ἐμμίσθου ὑπαλλήλου, ἰσοδυνάμει δι' ἐμέ, τὸν μὴ εὐποροῦντα καὶ ἐπομένως ἀνάγκην ἔχοντα ὑπηρεσίας τινὸς πρὸς συντήρησίν του, γνωρίζοντα, λέγω, ὅτι τοῦτο ἰσοδυνάμει μὲ τὴν στέρησιν τοῦ δικαιώματος τῆς ἐκλογῆς μου ὡς βουλευτοῦ, ἤρξαντο πρὸ τῆς συγκλήσεως ἔτι τῆς Βουλῆς ἐπισείοντα τὸ φόβητρον τῆς μεταβολῆς τοῦ νόμου. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐν τῷ τύπῳ, ἀκολούθως δ' ἐν τῷ κοινοβουλίῳ πραγματοποιθέντα τὸ ζήτημα κατώρθωσαν νὰ λυθῇ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν των.

Ἴδού τινες εἰσὶν αἱ πολιτικαὶ πράξεις μου, ὧν ἕνεκα ἐφρόνου ὅτι προκειμένου περὶ ἐκλογῆς μου ὡς διοικητικοῦ Συμβούλου, ἰστάμην ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ σημείου ἐκείνου, ἐφ' οὗ ἴσταται ὁ ἐπὶ ἔτη εὐδοκίμως ὑπηρετήσας δημόσιος ὑπάλληλος, προκειμένου περὶ ἀναδιορισμοῦ του. Πιθανὸν ἄλλοι νὰ ἔχουν διάφορον ἰδέαν, ἀλλ' ἐγὼ ἐξακολουθῶ φρονῶν ὅτι οὐδὲ μακρότερος πολιτικός βίος, οὐδὲ πλειότεραι πολιτικαὶ πράξεις ἀπαιτοῦνται ὅπως ἐμπνεύσῃ τις πεποιθήσιν εἰς τὸ κοινὸν περὶ τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῆς πολιτικῆς πείρας του.

Ὅπως ποτ' ἂν ἦ ἐγὼ ὑπὸ τοιούτων κατειχόμεν ἅπαντοτε ἰδεῶν διὸ καὶ δὲν ἔκρινα ἴδιον ἐμοῦ νὰ τρέχω καὶ ἐκλιπαρῶ τὴν συνδρομὴν οὐδενός.

Ἄλλως τε ὅταν διὰ παρακλήσεων καὶ ἰκεσιῶν, ὅπερ κατ' ἐμὲ εἶναι ταῦτοσήμαντον πρὸς ὑποχρεώσεις καὶ ὑποσχέσεις ἀλληλοβοηθείας, καταλαμβάνει τις ὑψηλὴν ἐνεργητικὴν θέσιν, ἐξαρτωμένην ἐκ τῆς ψήφου πολλῶν, ὡς ἡ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβούλου, ἐπόμενον εἶναι νὰ καθίσταται αὐτῶν ὑπηρετῆς μᾶλλον ἢ τοῦ νόμου. Ἄν μὴ πάντοτε κατὰ τὸ πλείστον ὅμως εἶναι ἠναγκασμένος ὁ διοικητικὸς ἐκεῖνος σύμβουλος νὰ θέτῃ τὸ συμφέρον τῶν πολιτικῶν φίλων του ὑπεράνω τοῦ δικαίου. Ἄλλως πράττων κάμνει τότε, ἂν μὴ πάντας, τοὺς πλείστους ὅμως πολιτικούς φίλους του ἐχθροὺς καὶ ἐκ τούτων πάλιν τοὺς μᾶλλον ἀδιακρίτους καὶ ἀπαιτητικούς ἐχθροὺς ἀσπόνδους, παρ' ὧν πρέπει νὰ περιμένῃ σκαιὰς ὕβρεις δυναμένας νὰ

συνοψισθῶσιν ὡς ἐξῆς «ἐγὼ σ' ἔκαμα σύμβουλον, ἐγὼ σ' ἔκαμα
» ἄνθρωπον, ἐγὼ σοῦ ἔδωκα ψωμί και τρώγεις ὅπου ἐβόσφας τῆς
» πεινῆς, ὅσα δηλαδὴ κατ' ἐπανάληψιν μοῦ ψάλλει τώρα και ἡ
» ἀφεντεία σου, κ. Παπαδάκη και σὺ ἀχάριστε ἄνθρωπε δὲν ἐνήρ-
» γησες νὰ ἐπικυρωθοῦν αἱ ἐκλογαὶ τῶν παρέδρων, τῶν δημογε-
» ρόντων, τῶν ἐκλεκτόρων τοῦ κόμματος, ἀφῆκες και ἐφυλακίσθη-
» σαν οἱ μουκαταγασίδες τοῦ κόμματος δὲν ἐνήργησες ν' ἀθωωθοῦν
» οἱ φυγόδικοι τοῦ κόμματος, δὲν ἐνήργησες νὰ ἔλθῃ αὐτοκρατορικὴ
» χάρις εἰς τοὺς καταδικασθέντας ἐκ τοῦ κόμματος, δὲν ἐνήργησες
» νὰ παυθῇ ὁ δεῖνα ὑπάλληλος ὅστις δὲν ἦτο τοῦ κόμματος και νὰ
» διορισθῇ ὁ τάδες ὅστις ἦτο τοῦ κόμματος κτλ. κτλ. κτλ. »

Ἄλλ' ἐὰν διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους δὲν ἔτρεχον νὰ ἐκλιπαρῶ
τὴν συνδρομὴν οὐδενός, δὲν ἔκρινα ὅμως ἀφ' ἐτέρου και πατριωτι-
κὸν ν' ἀρνοῦμαι τὸ ν' ἀποδεχθῶ τὴν θέσιν ταύτην, προτεινομένην
μοι παρὰ φίλων βουλευτῶν. Τοιαύτη ἄρνησις ἐκ μέρους πολιτευσ-
μένου ἀνδρὸς συναισθανομένου ὅτι δύναται κάπως νὰ φανῇ χρήσι-
μος εἰς τὴν πατρίδα του, ἀποτελεῖ κατ' ἐμὲ ἔγκλημα καθοσιώσεως.
Και δίδω τὴν σημασίαν ταύτην, διότι τὸ προσφορώτερον ἔδαφος
διὰ νὰ καλλιεργήσῃ και χρησιμοποιήσῃ τις τὰς γνώσεις του δὲν
ἔγκειται ἀλλαχοῦ ὅσον εἰς τὴν θέσιν ταύτην.

Ὁ θεσμὸς τῶν Διοικητικῶν συμβουλιῶν, ὃν καθιέρωσεν ὁ ὄργα-
νικὸς νόμος τοῦ 1868, εἶναι μὲν πρωτότυπος ὅλως, μὴ ἀπαντῶν
ἐν τοῖς διοικητικοῖς θεσμοῖς οὐδενός ἄλλου κράτους, ἀλλ' εἶναι και
ἄριστος, ἔργον δὲ σοφοῦ ἀληθῶς νομοθέτου. Κατ' ἐμὲ ὁ νομοθέτης
κύριον σκοπὸν εἶχε συντάττων αὐτὸν τὴν κατάπαυσιν ἐπαναστά-
σεων και ταραχῶν, ἥτοι τὴν διαρκῆ εἰρήνευσιν τοῦ τόπου, και
τοῦτο πρωτίστως ὑπηγόρευεν ἡ ἐποχὴ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας
συνετάχθη, ἥτοι ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1866. Ἐν τῇ
μελέτῃ τῶν κυρίων αἰτίων τῆς μεγάλης ἐκείνης ἐπαναστάσεως ὁ νο-
μοθέτης δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ διίδη ὅτι τὴν πρωτίστην κατεῖχε
θέσιν ἡ τῶν Γεν. Διοικητῶν ὀλισθηρὰ πορεία, ἥτοι ἔνθεν μὲν τὸ
αὐθαίρετον αὐτῶν, ἔνθεν δὲ ἡ περὶ τὰ πρόσωπα και πράγματα
ἀπειρία και ἄγνοιά των. Ἐσκέφθη λοιπὸν ὅτι τὸ συντελεστικώτε-
ρον πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ μέτρον ἦτο τὸ νὰ παραχωρήσῃ εἰς

τὸν λαὸν τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγῃ καὶ αὐτός, ἄνευ οἰασθήποτε συμμετοχῆς τῆς Κυβερνήσεως, συμβουλευτικὰ σωματεία, ἅτινα νὰ συνεργάζωνται διαρκῶς μετὰ τῆς ἐκτελεστικῆς ἀρχῆς ἐπὶ πάντων τῶν ἀντικειμένων ὅσα ἐνάγονται εἰς τὴν διοικητικὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἅτινα διὰ τῶν φώτων καὶ τῆς πείρας των περὶ τῆς καταστάσεως καὶ τῶν ἀναγκῶν τοῦ τόπου, νὰ συντελῶσιν εἰς τὴν εὐρυθμον διοίκησιν αὐτοῦ. Πρὸς παραγωγὴν μάλιστα καρποφορωτέρων ἀποτελεσμάτων ὁ νομοθέτης ἔταξεν ὅμοια συμβουλευτικὰ σωματεία καὶ παρὰ ταῖς ὑποδεστέρας διοικητικαῖς ἀρχαῖς, ἧτοι ἐκτὸς τοῦ παρὰ τῇ Γεν. Διοικήσει Γεν. Διοικητικοῦ Συμβουλίου καὶ ἕτερα ὑποδεέστερα μετ' ἀναλόγων δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων παρὰ ταῖς Διοικήσεις καὶ Ἐπαρχεῖαις.

Ὁ λαὸς λοιπὸν ἐκτήσατο ἕν μὲγξ δικαίωμα, ὅμοιον τοῦ ὁποίου δὲν γνωρίζω νὰ κέκτηται ἕτερος λαός, τὰ μᾶλα συντελοῦν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν του. Ἐκλέγων ὁ λαὸς Διοικητικούς συμβούλους δεδωκιμασμένου πατριωτισμοῦ πεπαιδευμένους καὶ ἱκανὴν τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων τῆς πατρίδος των πείραν κεκτημένους, δύναται νὰ εἶναι βέβηκος ὅτι θὰ διοικῆται σύμφωνα μὲ τὰ προνόμια του καὶ θὰ θεραπεύωνται προσηκόντως αἱ πολυεῖδεις ἀνάγκαι του. Διοικητικοὶ σύμβουλοι μὲ προσόντα τοιαῦτα, πολλὰ καὶ μεγάλα δύνανται νὰ κατορθῶσι, καθὼ δικαιούμενοι καὶ τὴν κενονικὴν λειτουργίαν παντὸς κλάδου τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας ν' ἀπαιτῶσι, καὶ τὴν οἰκονομικὴν διαχείρησιν νὰ ἐξελέγχωσι καὶ τὰ πρὸς βελτίωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων νομοσχέδια νὰ προπαρασκευάζωσι. Οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ τὸν μᾶλλον αὐθαίρετον Γεν. Διοικητὴν νὰ θέτωσιν εἰς τὴν ὑπὸ τῶν προνομίων τοῦ τόπου ὀριζομένην αὐτῷ θέσιν, διαμαρτυρόμενοι καὶ ἐνεργοῦντες τὰ προσήκοντα διὰ τὴν μὴ καταπάτησιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ. Ἀρκεῖ νοεῖται, συναισθανόμενοι τὸ ἀνεξάρτητον αὐτῶν, ὡς ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ λαοῦ, νὰ μὴ πτύσσωσι πρὸ αὐτοῦ δίκην ὑποδεστέρων ὑπαλλήλων, καὶ ἀρκεῖ νὰ γνωρίζωσι πῶς πρέπει νὰ ἐνεργήσωσι καὶ παρὰ τῇ Ὑψ. Πύλῃ καὶ παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ τοῦ τόπου καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἡ σύμβασις μάλιστα τῆς Χαλέπας, ἀπομακρύνασα τῶν Διοικητικῶν συμβουλίων τοὺς πνευματικούς ἀρχηγούς καὶ τοὺς ἀνωτέρους δημοσίους ὑπαλλήλους, οὗς ὁ ὀργανικὸς νόμος κατέταττεν αὐτοδικαίως

μέλη αὐτῶν, κατέστησεν ὅλως εὐχερῆ τὴν ἐνάσκησιν τῶν δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων τῶν ἕκτοτε συγχροτούντων αὐτά. Διότι ἤδη ταῦτα, ἕκτος τοῦ ὅτι εἶναι ἀνεξάρτητα, ὡς ἐλευθέρως ὑπὸ τοῦ λαοῦ μόνον ἐκλεγόμενα, καὶ πάλιν εἶναι ἀπηλλαγμένα καὶ τῆς γνωμοδοτήσεως καὶ τῆς ψήφου καὶ διαφόρων ἄλλων προσκομμάτων, ἅτινα ἠδύναντο νὰ παρεμβάλωσιν οἱ συνάδελφοὶ τῶν ἐκείνοι καὶ πρὸ πάντων οἱ ὑπάλληλοι, οἵτινες ὡς ἐκ τῆς θέσεώς των δὲν ἠδύναντο ἢ νὰ ὑπείκωσι τυφλῶς εἰς τὰ νεύματα τῶν προϋσταμένων των· ἀλλὰ νοεῖται ὅτι καὶ ἕκτοτε οἱ Διοικητικοὶ σύμβουλοι μεγάλην ὑπέχουσιν εὐθύνην ἀπέναντι τοῦ τόπου των καὶ ἀπέναντι τῆς ἱστορίας ἐπὶ τῇ τυχόν δειλῶς καὶ κακῶς, ἔνεκεν ἀμαθείας καὶ ἀπειρίας ἐκπληρώσει τῶν καθηκόντων των.

Ἐν ἄλλοις λόγοις δὲν ἤθελον μὲν νὰ κατηγορηθῶ ποτε ὡς ἀρνούμενος νὰ προσφέρω τὰς ταπεινὰς ὑπηρεσίας μου τῇ πατρίδι καὶ ἐν τῇ θέσει ταύτῃ, διὸ καὶ δὲν ἀντέτεινα ποτὲ εἰς τοὺς προτεινοντάς μοι τοῦτο, ἀλλὰ καὶ δὲν ἤθελον ν' ἀναλάβω τοιαύτην ὑψηλὴν ὑπηρεσίαν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ὑποχρεώσεων, αἵτινες πηγάζουσι ἐκ τῆς ἐκλιπαρήσεως τῆς ψήφου τούτου καὶ ἐκείνου τοῦ κομματάρχου, ὡς δεσμεύουσαι τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐνεργείας καὶ τὴν εὐορκον ἐκπληρώσει τῶν καθηκόντων.

Ἄλλοις δέδοται νὰ ἐκλιπαρῶσι τὴν ὑποστήριξιν τῶν Γεν. Διοικητῶν, ὑποσχομένοις αὐτοῖς πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν, ὡς καὶ τὴν τῶν ἰσχυρῶν κομματάρχων Χριστιανῶν καὶ Ὀθωμανῶν, ὑποσχομένοις αὐτοῖς τὴν ἐκτέλεσιν πάσης κομματικῆς καὶ ἀτομικῆς ὑποθέσεως. Οἱ τοιοῦτοι, κατ' ἐμέ, ἐπιζητοῦσι τὴν ὑψηλὴν ταύτην θέσιν πρὸς ἄπλοῦν ψωμισμὸν καὶ πρὸς ἐξάσκησιν ἀτομικῶν συμφερόντων, ἀδιαφοροῦντες ἂν στεροῦνται παιδείας καὶ πολιτικῆς ἱκανότητος πρὸς ἀποτελεσματικὴν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐκπλήρωσιν τῶν ὑψηλῶν καθηκόντων των.

Ἡξεύρετε, κ. Παπαδάκη, τί ἰδέαν εἶχεν ὁ λόρδος Πάλμερστον περὶ τῶν τοιούτων θέσεων; Ἀκούσατε. "Ὅπως, λέγει, τὴν διεύθυνσιν τοῦ πλοίου δὲν ἀναθέτομεν οὐδὲ εἰς τὸν μᾶλλον ἰσχυρὸν οὐδὲ εἰς τὸν μᾶλλον ἐγγράμματον οὐδὲ εἰς τὸν μᾶλλον πλούσιον, οὐδὲ εἰς τὸν μᾶλλον εὐγενῆ τὴν καταγωγὴν τοῦ πληρώματος, ἀλλ' εἰς τὸν μᾶλλον εἰδικὸν καὶ πεπειραμένον περὶ τὰ ναυτικά, οὕτω

πρέπει νά πράττωμεν καί διὰ τήν διεύθυνσιν τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων, ἐάν δέν θέλωμεν νά ναυαγήσωμεν τὸ πολιτικὸν σκάφος. Ἐν τούτοις ἡμεῖς οἱ Κρήτες ἠκολουθήσαμεν ἕτερον σύστημα, ἀλλ' ἐκ τῶν ὑστέρων κρίνοντες δέν φρονεῖτε ὅτι εἶχε δίκαιον ὁ λόρδος Πάλμερστον :

Ἄλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ἄς ἀφήσωμεν, κ. Παπαδάκη, ἕως ἐδῶ ἐπὶ τοῦ παρόντος, διὰ νά ἐξακολουθήσωμεν τὸν λογαριασμὸν τῶν ἰδικῶν μας ληφοδοσιῶν

Καί λοιπόν. Ἐμεῖς ἐν τῷ 3 § τοῦ ὑπὸ στοιχείου Β'. φυλλαδίου σας γράφετε τὰ ἐξῆς: «ἐν τῇ προόδῳ τῶν πραγμάτων τῆς πατρίδος δέν ἔλειψαν νά τὸν ἀμείψωσι προσηκόντως καί ὡς τοῦ ἔπρεπε «καί διὰ τοῦτο ἔμεινεν ὁ αἰωνίως ὑποψήφιος Γεν. Διοικητικὸς «Σύμβουλος.»

Ἡ λέξις βέβαια αἰωνίως ἐτέθη ὑφ' ὑμῶν μόνον καὶ μόνον ὅπως μὴ διαψεύσετε τὸν πρῶτον ὄρον τοῦ συμβούλου τῆς πολιτικῆς σχολῆς σας. Ἐν τούτοις τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι τρεῖς ἐγένετο λόγος περὶ τῆς ὑποψηφιότητός μου κατὰ διαφόρους βουλευτικὰς περιόδους.

Τὸ πρῶτον κατὰ τὴν τοῦ 1882.

Κατὰ ταύτην δύο βουλευταὶ τοῦ Ἀποκορώνου οἱ κ. Ἐμμ. Κακουράκης καὶ Ἀναγ. Παμπιολῆς καὶ εἰς τῶν Σφακίων ὁ μακαρίτης Παῦλος Χριστοδουλάκης, μοι ἐπρότεινον τὴν κενουμένην τότε θέσιν τοῦ Διοικητικοῦ συμβούλου τοῦ τμήματός μας. Τοῖς ἀπήντησα ὅτι δέχομαι μὲν τὴν θέσιν ταύτην καὶ θὰ προσπαθήσω ὅσον δύναμαι πατριωτικώτερον νά ὑπηρετήσω τὸν τόπον, ἀλλ' οὐδεμίαν θὰ κάμω ἐνέργειαν περὶ τῆς ἐκλογῆς μου παρὰ τοῖς ἐν τῇ βουλῇ κομματάρχαις. Οἱ ἀξιότιμοι ὅμως βουλευταὶ εἶχον τὴν καλωσύνην ν' ἀναλάβωσι μόνον τὸν ἀγῶνα καὶ καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα νά διεξαγάγωσι μετ' ἐπιτυχίας, μέχρις οὔ θέσας καὶ ὁ κ. Χ. Πολογεωργάκης ἑαυτὸν ὑποψήφιον ἐσταμάτησε κάπως τὸν ροῦν τῶν ἐνεργειῶν τῶν. Ἐκπληκτος ἔμεινα ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τούτῳ, διότι ὁ κ. Χ. Πολογεωργάκης ἦτο μὲν βουλευτής, ἀλλὰ πολὺ νέος καὶ μὴδὲ τὰς σπουδὰς του περατώσας ἔτι, τὸ δεύτερον ἢ τὸ τρίτον ἔτος διανύων τῆς ἐν τῇ νομικῇ σχολῇ φοιτήσεως του, διὸ καὶ ἔσπευσα νά ἐνταμώσω αὐτὸν καὶ ζητήσω ἐξηγήσεις. Ὁ κ. Χ. Πολογεωργάκης δέν ἠρνήθη τοῦτο ὡς καὶ τὸ ὅτι ἐπεζήτησε τὴν θέσιν

ταύτην ὅπως διὰ τῆς ἀντιμισθίας τοῦ Γεν. Διοικητικοῦ Συμβούλου ἐξακολουθήσῃ ἀνετώτερον τὰς σπουδὰς του, φρονῶν ὅτι ἠδύνατο νὰ μελετᾷ ἅμα δὲ καὶ νὰ ἐνασκή τὰ ὑψηλὰ τῆς θέσεως ταύτης καθήκοντα. Ἐν τούτοις οὐδὲν κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην ἐγένετο, τῆς βουλῆς ἐγχειράσης ζητήματα διάφορα καὶ ἐπὶ τῇ ἀρνητικῇ ἀπαντήσει τῆς Ὑψ. Πύλης, μὴ προβάσης εἰς ἐκλογὴν τῶν Γεν. Διοικητικῶν Συμβούλων.

Τὸ δεύτερον κατὰ τὴν τοῦ 1885.

Κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην μόνος ὁ κ. Χ. Πολογεωργάκης ἐπρότεινε μοι τὴν θέσιν ταύτην καὶ μόνος ἀνέλαβε νὰ διεξαγάγῃ τὰ τῆς ἐκλογῆς. Κατὰ τὸ λέγειν του δὲ τὰ πάντα ἔβαινον καλῶς μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς, ὅτε οἱ πολιτικοὶ φίλοι του μεταβαλόντες αἴφνης ἰδέαν παρεκάλεσαν αὐτὸν μετ' ἐπιμονῆς, πάντοτε, νοεῖται, κατὰ τὸ λέγειν του, νὰ δεχθῇ τὴν θέσιν ταύτην, οὗτος δὲ μὴ θελήσας νὰ δυσαρεστήσῃ αὐτοὺς ἀπεδέχθη αὐτήν.

Καὶ τρίτον κατὰ τὴν τοῦ 1887.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὑμεῖς μόνος, κ. Παπαδάκη, μοι ἐκάμετε τὴν πρότασιν, μόνος δὲ καὶ ὑμεῖς ἀνελάβατε τὸν τῆς ἐκλογῆς μου ἀγῶνα, ὑποστηρίζοντες με ἀπέναντι τοῦ συνυποψηφίου καὶ συνεπαρχιώτου μου κ. Στυλ. Χιονουδάκη. Καὶ ἐνταῦθα δὲ σὰς παρατηρῶ ὅτι τὴν ἐκλογὴν μου δὲν κατεπολέμησαν ὅλοι οἱ βουλευταὶ τῆς ἐπαρχίας μου ἤτοι καὶ οἱ τέσσαρες, ὡς γράφετε, ἀλλὰ μόνον ὁ κ. Γεώργιος Ἀνδρουλάκης, ὅστις, μετὰ τῆς πολιτικῆς μερίδος εἰς ἣν πρὸ μικροῦ εἶχε καταταχθῆ, ἐθεώρησεν ἱκανώτερον ἐμοῦ τὸν κ. Στυλ. Χιονουδάκην, ὃν καὶ ἡ βουλή ἐψήφισεν. Οἱ ἕτεροι δύο βουλευταὶ τῆς ἐπαρχίας μου, τοῦ τρίτου ὄντος τοῦ ὑποψηφίου Γεν. Διοικητικοῦ Συμβούλου, ἦσαν ὑπὲρ ἐμοῦ.

Ἐν ἐνὶ λόγῳ, κ. Παπαδάκη, ἡ βουλή καὶ κατὰ τὰς ἀνωτέρω τρεῖς περιόδους δὲν μ' ἔκρινε κατάλληλον διὰ τὴν ὑψηλὴν ταύτην θέσιν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἦτο δικαίωμά της καὶ διὰ τὸ ὁποῖον τὸ ἐλάχιστον δὲν δικαιῶμαι νὰ ἐκφέρω παράπονον. Τὸ ἄτομον, οἷας δῆποτε πολιτικῆς ἀξίας καὶ οἷας δῆποτε κοινωνικῆς τάξεως καὶ ἂν ἦναι ὀφείλει νὰ ὑπακούῃ καὶ νὰ θεωρῇ σεβαστὰς τὰς ἀποφάσεις τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ τόπου του. Πρὸς τὸ ἀξίωμα δὲ τοῦτο καὶ ἐγὼ πάντοτε συνεμορφώθην, μηδὲν ἐξενεγκῶν παράπονον, εἴτε

προφορικῶς εἴτε γραπτῶς κατὰ τῆς βουλῆς διὰ τὴν μὴ ἐκλογὴν μου. Πλὴν τούτου ὑπάρχει καὶ ἕν ἕτερον γεγονός καταδεικνύον ἔτι χαρακτηριστικώτερον τὸν σεβασμὸν μου πρὸς τὴν ἀντιπροσωπείαν τοῦ τόπου. Κατὰ τὸ 1882 αὕτη μ' ἐξέλεξε β'. ἀναπληρωματικὸν μέλος τοῦ ἐφέτου κ. Π. Γαζεδάκη (ὄρα πρακτικὰ Γεν. Συνελεύσεως εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 633 τοῦ 1882 φύλ. τῆς ἐπισήμου Ἐφημερίδος «Κρήτη»). Τὸν διορισμὸν τοῦτον ἀπεδέχθη, ἂν καὶ βεβαίως οὐχὶ τόσον ἀξιοπρεπῆ, σπεύδων συνάμα νὰ ἐκπληρῶ προθύμως τὸ ἀνατεθέν μοι ἔργον, ὡσάκις ὑπὸ τοῦ ἐφετείου προσεκαλούμην.

Κατόπιν τῶν ἐκτεθέντων ἐγείρεται βεβαίως τὸ ζήτημα πῶς ἀφοῦ ἐγὼ δὲν σὰς ἰκέτευσά καὶ παρεκάλεσα, ὑμεῖς ἀνελάβετε δεῖνόν ὑπὲρ ἐμοῦ ἀγῶνα, ὡς γράφετε, διὰ νὰ με ἐκλέξετε Γεν. Διοικητικὸν Σύμβουλον;

Ἐγὼ σὰς δίδω τὴν λύσιν.

Κατὰ τὸν δεκαπενταετῆ πολιτικὸν βίον σας δύο ὅπως ἰδιαίτερας περιόδους μᾶς παρασιάζετε πολὺ ἀλλήλων διαφερούσας, ὡς αὖσας ἀπόρροια τῶν πολιτικῶν ἀποτελεσμάτων ἐκάστης. Ἡ μία ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ 1878 λήγει τὴν 30 Νοεμβρίου τοῦ 1891, ἡ δὲ ἑτέρα ἀρχομένη ἀπὸ τῆς 1 Δεκεμβρίου 1891 ἐξακολουθεῖ χωρὶς ἔτι νὰ λήξῃ. Ἡ μία ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῆς μεταβολῆς, ἥτις ἐπῆλθεν ἕνεκα τῆς συμβάσεως τῆς Χαλέπας καὶ ἥτις σὰς ἔκαμε νὰ φορῆτε τὸν φρύγιον σκουφον, ἡ δὲ ἄλλη ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῆς μεταβολῆς, ἥτις ἐπῆλθεν ἕνεκα τῶν γεγονότων τοῦ 1889 καὶ ἥτις σὰς ἔκαμε νὰ φορῆτε τὴν κίδηριν. Τώρα ὁποῖος ὁ κ. Ἰωάν. Γ. Παπαδάκης τῆς μιᾶς περιόδου, καὶ ὁποῖος ὁ κ. Ἰωάν. Γ. Παπαδάκης τῆς ἄλλης καὶ ὁποῖαι αἱ πολιτικαὶ ἀρχαὶ τοῦ πρώτου καὶ ὁποῖαι αἱ τοῦ δευτέρου, ἀποδεικνύουν πολλὰ γεγονότα, ὧν ὅμως τὸ χαρακτηριστικώτερον εἶναι ἡ δημοσιογραφικὴ πορεία σας, ἥτις πιστῶς διερμηνεύει τὰ πολιτικὰ φρονήματα ἐκατέρου Ἰωάν. Γ. Παπαδάκη καὶ ἧς δὲν δύνασθε ν' ἀρνηθῆτε τὴν ὑπαρξίν, ὡς ἀποτετυπωμένης γραπτῶς καὶ δημοσίᾳ ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὰς Ἐφημερίδας «Ἄπτερα» «Λευκὰ Ὅρη» «Ἀμυναν» καὶ «Ἀλήθειαν» ἅς τινὰς συνετάττετε κατὰ τὴν πρώτην περίοδον, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν «Μεσόγειον» ἣν συντάττετε κατὰ τὴν δευτέραν. Ἡ διαφορὰ

δὲ ἥτις χωρίζει τὴν μίαν ἀπὸ τῆς ἄλλης, εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε χωρὶς ὑπερβολὴν δύναται νὰ παρασταθῇ ἐν ὀλίγοις εἰς τὸ ὅτι, ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον ἐκθειάζετε κατὰ τὴν πρώτην περίοδον, κατονειδίξετε κατὰ τὴν δευτέραν καὶ ὅτι τὴν σημαίαν ἣν προσκυνατε κατὰ τὴν πρώτην σύρετε εἰς τὸν βόρβορον κατὰ τὴν δευτέραν. Καὶ τὸ παράδοξον εἶναι ὅτι νομίζετε τοῦτο ἐπιτετραμμένον ὑμῖν, δι' ὃν λόγον νομίζετε ὅτι σᾶς εἶναι ἐπιτετραμμένον καὶ τὸ νὰ ἐξυβρίζετε καὶ καταγγέλλετε προδύτας τῆς πατρίδος τοὺς ὅσους κρίνετε πρωτοουργοὺς τῶν ἀνωμαλιῶν τοῦ 1889, ὡς γενομένουσ παραιτίους τῆς καταργήσεως τοῦ ἐκ τῆς συμβάσεως τῆς Χαλέπας δημιουργηθέντος καθεστώτος· ἀλλ' ἐνῶ φέρεσθε οὕτω πρὸς αὐτοὺς σπεύδετε συγχρόνως νὰ ἐξυμνήτε οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξυπηρετῆτε μετὰ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ τὸ καθεστῶς, ὕπερ ἐδημιούργησαν αἱ ἀνωμαλίαι ἐκεῖναι· καὶ νὰ τὸ ἐξυπηρετῆτε οὐχὶ ἐκ πεποιθήσεωσ, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ἀλλὰ διὰ νὰ καρποῦσθε ἐξ αὐτοῦ, ἥτοι ἐκ τῶν ἐρείπιων τοῦ ἐκ τῆς συμβάσεως τῆς Χαλέπας καθεστώτος, πλοῦσια ὅσον οἶόν τε κέρδη· καὶ τοῦτο βεβαίως πρὸς θεραπείαν γαστρὸς ἀργῆς, καθὰ ἐπιτρέπει ὑμῖν τὸ γ' ἄρθρον ποῦ συμβούλου τοῦ πολιτικοῦ πιστεύω σας. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο νομίζετε ἐπιτετραμμένον ὑμῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ συμπράξετε καὶ συνδυσασθῆτε ἀκόμη ἐν ταῖς βουλευτικαῖς ἐκλογαῖς μετὰ τοῦ κ. Ἀνδρέου Κακούρη, ὃν ἐν τοῖς τόσοις ἄρθροισι σας μὲ τόσα ἐστολίζετε ἐπίθετα κοσμητικά, ὡς ὄντα ἕνα τῶν κορυφαίων πρωτοεργατῶν τῶν ἀνωμαλιῶν τοῦ 1889.

Ἄλλὰ δὲν σᾶς φαίνεται ἡ τακτικὴ αὕτη ὁμοίαι τῆς τῶν Σπαρτιατῶν ἐπὶ τῇ καταλήψει τῆς Καδμείας τῶν Θηβῶν ὑπὸ τοῦ Φοιβίδου, οἵτινες τοῦ μὲν στρατηγοῦ τούτου ἐπέβαλον βαρύτερον πρόστιμον διὰ τὴν ἄτοπον πράξιν, τὴν Καδμείαν ὅμως ἐκράτησαν πρὸς ἴδιον ὄφελος;

Ἡ διαφορὰ δὲ αὕτη ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ἐπέδρασεν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, καὶ ἐπὶ τῶν προσώπων.

Καὶ ἤδη ὅπως τὰς πολιτικὰς ἀρχάς, οὕτω καὶ τοὺς πολιτικοὺς φίλους τῆς πρώτης περιόδου, ἠρνήθητε καὶ ἀπεπτύσατε κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον. Ἐπόμενον λοιπὸν ἦτο νὰ συμπεριληφθῶ καὶ ἐγὼ εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην, ὡς χρηματίας πολιτικὸς φίλος

σας ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1881, ἤτοι ἀπὸ τῆς ἐκ τῆς φυλακῆς λυτρώσεώς σας παρὰ τοῦ Φωτιάδη Πασᾶ μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1889.

Καὶ λοιπὸν κατὰ τὴν πρώτην περίοδον ἐκρίνετε ἱπποτικὸν καὶ πολιτικὸν ἅμα ἔργον τὴν δημοσιογραφικὴν πάλην, ἣν συνῆψα μετὰ πολλῶν καὶ ἰσχυρῶν πολιτικῶν προσώπων ἐν Ἑλλάδι πρὸς ὑποστήριξιν τῆς πολιτικῆς πορείας, ἣν ἄλλοι τε καὶ ἐγὼ ἠκολουθήσαμεν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866· κατὰ τὴν δευτέραν ὅμως περίοδον κρίνετε τὸναντίον τὸ αὐτὸ ἔργον δονκισωτικὸν καὶ ἴδιον πολιτικοῦ σαλτιμπάγκου! Κατὰ τὴν πρώτην ἔτι περίοδον μ' ἐκρίνετε μεγαλοψύχου χαρακτήρος καὶ ἄξιον τῆς εὐγνωμοσύνης σας, διότι καίπερ ἐχθρικῶς διακείμενοι πρὸς ἀλλήλους, ἐν τούτοις μετὰ τὴν καταδίωξιν καὶ φυλάκισίν σας παρὰ τοῦ Φωτιάδη Πασᾶ ἐφέρθη, ὡσανεὶ νὰ διακείμεθα φιλίως, ὑπερασπισθεὶς ὑμᾶς θερμῶς καὶ συντελέσας μετὰ τοῦ τότε ὑποπροξένου γραμματέως τῆς Ἑλλάδος κ. Γεωργίου Ζυγομαλᾶ εἰς τὴν σωτηρίαν σας. Κατὰ τὴν δευτέραν ὅμως περίοδον οὐ μόνον ἀρνείσθε τὸν πρὸς ὑμᾶς τρόπον μου τοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἐκθέτετε ὅτι τὸναντίον ἐνήργουν παντὶ σθένει τὴν εἰς βαρυτάτην ποινὴν καταδικην σας, ὅπως δῆθεν χορτάσω τὸ καθ' ὑμῶν πάθος μου. Καὶ λέγετε καὶ γράφετε ταῦτα χωρὶς παντάπασιν νὰ σᾶς κοστιζῇ ἂν τὰ πράγματα σᾶς διαψεύδουν πανηγυρικῶς, διότι τὸ γεγονός γνωρίζουν πάντες οἱ τότε ἀνώτεροι διοικητικοὶ καὶ δικαστικοὶ ὑπάλληλοι καὶ πάντα τὰ τότε πολιτευόμενα πρόσωπα, διότι τὸ γνωρίζουν οἱ τότε μεθ' ὑμῶν φυλακισθέντες, ἤτοι ὁ ἀδελφός σας κ. Δημ. Γ. Παπαδάκης, ὁ κ. Λεωνίδας Λαμπράκης, ὁ κ. Ἰωάν. Ἀλιφχεράκης, ὁ Ἄναγν. Προεστάκης καὶ ὁ Γεώργιος Πετρακάκης, καὶ οἵτινες δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ ἐνθυμούνται καὶ τὰς τόσας ἐν τῇ φυλακῇ ἐπισκέψεις μου, καὶ τέλος, διότι τὸ γνωρίζει καὶ ὁ κ. Γεώργιος Ζυγομαλᾶς, μεθ' οὗ, ὡς εἶπον καὶ ἀνωτέρω, συνειργάσθη πρὸς σωτηρίαν σας καὶ ὅστις συνάμα ἐνήργησε καὶ τὴν συμφιλίωσίν μας.

Κατὰ τὴν πρώτην ἐπίσης περίοδον εὐρίσκετε ὅτι δὲν ὑπῆρξά ποτε ἐκμεταλλευτῆς πολιτικῶν περιστάσεων πρὸς ἀργυρολογίαν, ἠξέυρετε δὲ καὶ γεγονότα ἀποδεικνύοντα τοῦτο· κατὰ τὴν δευτέραν ὅμως εὐρίσκετε τὸναντίον ὅτι ὑπῆρξα τοιοῦτος, μνημονεύον-

τες και ενός παραδόξου κατασκευής ὄσον και λογικῆς γεγονότος και κατά τὸ ὅποιον οὐδὲ τῆς θέσεώς μου, οὐδὲ τῆς ζωῆς μου αὐτῆς ἐφείσθη, διότι τοῦτο θά εἶπη τὸ νὰ προβαίνω εἰς συνομοσίας κατά τοῦ καθεστώτος μετὰ τοῦ πάτερ Παρθενίου Κελαϊδῆ, χάριν ἀπλῆς ἀργυρολογίας!

Ἄλλὰ και αὐτὸν τὸν ἰδιωτικὸν βίον μου ἐκρίνατε ἄλλως κατά τὴν μίαν και ἄλλως κατά τὴν ἄλλην περίοδον. Κατά τὴν πρώτην, παρ. χάριν, με εὗρίσκετε με πολὺ αὐστηρὰ ἦθη, ἅτινα και ηὐτύχησα ν' ἀποκτήσω και τηρήσω διὰ τοὺς ἐπομένους λογους.

Γεννηθεὶς και μεγαλώσας ἐν τῇ ὀρεινῇ χώρᾳ τῶν Σφακίων, ἔνθα, ὡς γνωστόν, τὰ ἦθη εἶναι λίαν αὐστηρὰ, ἀνατραφεὶς δὲ ὑπὸ πατρός, ὅστις συνεδιάζεε τὰ αὐστηρὰ ἦθη τῆς ἐπαρχίας του με μεγάλην πείραν τοῦ κόσμου, ὡς ἐξασκήσας ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν τὸ ναυτικὸν ἐπάγγελμα, πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἄστρα ἰδὼν και νόον γνοὺς και ἐφ' ἱκανὰ ἔτη ἐν Ὀδησῶ παραμείνας ἐμπορευόμενος, ἔτι δὲ σὺν τῇ πείρᾳ ταύτῃ τῶν τοῦ κόσμου, και τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα εἰς μέγαν βαθμὸν ἔχων ἀνεπτυγμένον, οὐ ἔνεκα και ἐθεώρησεν ἱερὸν καθήκον του νὰ μεταβῆ και μονάσῃ ἐν τῇ ἱερᾷ Μονῇ τῆς Ἁγίας Τριάδος τῶν Τζογκαρόλων πρὸς ἐκπλήρωσιν ταξίματος δοθέντος ἐν ὥρᾳ καταποντισμοῦ τοῦ πλοίου του και κινδύνου νὰ πνιγῆ και ὁ ἴδιος, ἀνατραφεὶς, λέγω, ὑπὸ τοιοῦτου πατρός και παρ' αὐτῷ παραμένων μέχρι τοῦ 1858, ηὐτύχησα νὰ δυνηθῶ ν' ἀποφύγω πᾶσαν νεανικὴν παρεκτροπὴν ἀντικειμένην πρὸς τὰ χρηστὰ ἦθη και τὰ τῆς θρησκείας μας παραγγέλματα. Μεταβῆτε, κ. Παπαδάκη, ἐν τῇ ἱερᾷ Μονῇ τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἔνθα ἐπὶ δεκαπενταετίαν ἔζησεν ὁ ἀείμνηστος πατήρ μου ὡς μοναχός, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀνθιμος, και ἐρωτήσατε οἰοῦνδηποτε ἀδελφὸν τῆς Μονῆς θέλετε διὰ νὰ μάθετε ὅτι δὲν ὑπῆρξε δημοτικώτερος και ἀγαπητότερος τοῖς πᾶσιν ἀδελφός ὡς ἐκ τοῦ ἐναρέτου βίου του, τῶν εὐγενῶν τρόπων του και τῶν πολυειδῶν γνώσεών του. Συναμα ἐρωτήσατε νὰ μάθετε και περὶ ἐμοῦ ὅπως ὑπῆρξα ἀκριβῆς τηρητῆς τῶν συμβουλῶν τοῦ πατρός μου, διότι ἐπὶ τετραετίαν ἔμενον ἐκεῖ, δικουὼν και Ἑλληνικὰ μαθήματα παρὰ τοῦ Ἱεροδικόνου Ζαχαρίου Φυντικᾶκη, τοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς με ὑμᾶς κώμης τῶν Κεφαλάδων ὀρωμμένου, και ὅστις ὡς χρηματίας μαθη-

τῆς τοῦ Κούμα καὶ ἐπὶ ἔτη ἐξασκήσας τὸ τοῦ διδασκάλου τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐπάγγελμα ἐν τε Ζακύνθῳ καὶ ἀλλαχοῦ, εἶχε καταστῆ δόκιμος Ἑλληνιστής. Ἐμμενον λοιπὸν καὶ ἐγὼ ἐκεῖ παρὰ τῷ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ μέχρι τοῦ 1858, ὅτε ἐκραγέντος τοῦ κινήματος ἐκείνου ὁ ἀειμνηστὴς πατήρ μου ἐφοδιάσας με διὰ πατριωτικῶν συμβουλῶν, διὰ χρημάτων τινῶν καὶ δι' ἄλλων χρειῶν ἐπεμψέ με νὰ λάβω μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα ἐκείνον τῆς πατρίδος, ὑπὲρ ἧς καὶ αὐτὸς εἶχεν ἀγωνισθῆ κατὰ τὸ 1821 ἐν τε τῇ Βλαχίᾳ ὑπὸ τοὺς Δαιμονάκιδες καὶ ἀκολούθως ἐν Κρήτῃ.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐγεννήθη καὶ ἐμεγάλωσα ἐν Σφακίσις, ἀνετρέφην δὲ ὑπὸ τόσοῦ ἐναρέτου καὶ θεοσεβοῦς πατρὸς καὶ ἔμεινα συγχρόνως παρ' αὐτῷ μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐρρίφθη εἰς τὴν παλαίστραν τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων τῆς πατρίδος, διὰ ταῦτα καὶ ἡδυνήθη νὰ συμμορφωθῶ καὶ κανονίσω ὅλον τὸν ἰδιωτικὸν βίον μου πρὸς τὰ αὐστηρὰ ἦθη τῆς ἐπαρχίας μου καὶ πρὸς τὴν ἀνατροφήν, ἣν ἔλαβα παρὰ τοῦ πατρὸς μου.

Καὶ ὑμεῖς δὲ, κ. Παπαδάκη, μ' εὐρίσκετε μὲ πολὺ αὐστηρὰ ἦθη κατὰ τὴν πρώτην περίοδον, διότι δὲν εἶχετε μάθει, οὐδὲ νεανικὴν τινα παρεκτροπὴν μου, οὐδὲ ὅτι εἶχα γίνεαι ποτὲ ἀφορμὴ σκανδάλων οἰκογενείας τινος, μικρᾶς ἢ μεγάλης τάξεως, πλουσίας ἢ πτωχῆς, καὶ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς φυλῆς καὶ θρησκείας, πράγμα ὅπερ εἶναι κακοηθέστατον· ὡς καὶ ὅτι εἶχα δώσει ὑπόσχεσιν πρὸς νεάνιδα ἢ χήραν καὶ εἶτα ἠθέτησα αὐτήν, ὅπερ εἶναι λίαν ἀνανδρὸν καὶ ἀγενές. Δὲν εἶχατε λοιπὸν μάθει τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτά, καὶ δὲν εἶχατε μάθει, διότι δὲν εἶχον συμβῆ· ἐνῶ ἐὰν εἶχον συμβῆ, ἐὰν εἶχον ὑποπέσει εἰς ταῦτα ἢ ἄλλα παραπλήσια ἠθικὰ παραπτώματα, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μείνουν ἀγνωστα ὑμῖν καὶ πολλοῖς ἄλλοις, διότι ἐν κοινωνίᾳ μικρᾷ, οἷα ἡ ἡμετέρα, τὰ πάντα γίνονται γνωστά.

Ἐν τούτοις κατὰ τὴν δευτέρα περίοδον μ' εὐρίσκετε λίαν κακοήθη, πολλὰ δὲ μυστήρια τοῦ ἐκλύτου δῆθεν βίου μου εἰδότες, διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τῶν ὁποίων μὲ ἀπειλεῖτε!

Τώρα θέλετε νὰ πεισθῆτε καὶ ὑμεῖς αὐτὸς κατὰ τρόπον μὴ ἐπιδεχόμενον ἀμφισβήτησιν ὅποσα ἀναληθῆ καὶ ἀβάσιμα ἔγραψεν

αίσχρολογήματα ὁ δεύτερος κ. Ἰωάν. Γ. Παπαδάκης ; Ἰδοῦ ὁ τρόπος.

Νὰ σχηματίσωμεν ἐπιτροπὴν ἐκ δύο ἢ τριῶν ἕκαστος φίλων εἰς χεῖρας τῆς ὁποίας νὰ καταθέσῃ ἕκαστος ὑμῶν τριάκοντα τὸ ὀλιγώτερον λίρας, πλειοτέρας δὲ ὅσας ὑμεῖς θέλετε, καὶ ἐνώπιον τῆς ὁποίας ἐὰν ὑποδείξετε ἐνοχὴν μου τινά, εἴτε εἰς ὅσα ἀνωτέρω ἐμνημόνευσα ἠθικὰ παραπτώματα, εἴτε εἰς ὅσα ὑπαινίττεσθε, τότε νὰ λαμβάνετε τὰς 30 λίρας μου μετὰ τῶν ἰδικῶν σας· ἐὰν δὲ τοῦναντίον δὲν δυνηθῆτε τίποτε ἐξ ὅλων αὐτῶν ν' ἀποδείξετε τότε νὰ λαμβάνω ἐγὼ τὰς 30 ἰδικὰς σας μετὰ τῶν ἰδικῶν μου.

Ἰδοῦ, κ. Παπαδάκη, τρόπος ἀρμόδιος ν' ἀποδείξετε τὰ γραφόμενά σας καὶ τὰς κακοηθείας, ὧν τὰ πειστήρια ἰσχυρίζεσθε ὅτι ἔχετε εἰς χεῖράς σας καὶ διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τῶν ὁποίων μὲ ἀπειλεῖτε καὶ νὰ λάβετε συνάμα καὶ ἀρκετὰ γενναῖον ποσὸν χρηματικόν.

Τί λέτε τὸ ἀποφασίζετε διὰ ν' ἀποφύγωμεν καὶ τὰ δικαστήρια;

Κατὰ τὴν πρώτην ἔτι περίοδον μ' ἔθεωρεῖτε ὡς τὸν καλλήτερον πολιτικὸν φίλον σας καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ἐπὶ ὀκταετηρίαν διατρεξάντων σοβαρῶν γεγονότων τὴν ἰδικὴν μου πρὸ παντὸς γνώμην καὶ σύμπραξιν ἐπιδιώκετε. Κατὰ τὴν δευτέραν ὅμως περίοδον ἀρνεῖσθε ἀπολύτως ὅτι ὑπῆρξαμεν ποτε πολιτικοὶ φίλοι ὅτι συνειργάσθημεν ἀπὸ κοινοῦ ἐπὶ γεγονότος τινὸς σπουδαίου, ὅτι ἀνεγνωρίσατέ ποτε ἐν ἐμοὶ ἰκανότητά τινα ἢ πείραν πολιτικὴν καὶ ἐπὶ τέλει ὅτι ἐκρίνετέ ποτε τὸν πολιτικὸν βίον μου ὡς ἱστορικῆς τινος σημασίας. Καὶ λέγετε καὶ γράφετε ταῦτα χωρὶς οὐδὲ ὅπως νὰ σας κοστίζῃ ἂν τὰ πράγματα σὰς διαψεύδουν, ἂν πάντα τὰ πολιτευόμενα πρόσωπα καὶ ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὡς καὶ πλείστοι ὅσοι ἔγκριτοι τῶν ἐπαρχιῶν μας Σφακίων καὶ Ἀποκορώνου γνωρίζουν ὅτι λίαν στενωῶς εἴμεθα πολιτικῶς συνδεδεμένοι· καὶ οὐ μόνον ταῦτα οὐδὲ ὅπως νὰ σας κοστίζουν ἀλλ' ἀκόμη καὶ τὸ ὅτι ὑμεῖς αὐτὸς κατὰ τὴν πρώτην περίοδον, λίαν εὐφρόμως ὑπὲρ ἐμοῦ ἐγράφετε, διδομένης καταλλήλου περιστάσεως. Καὶ διὰ νὰ μὴ τολμήσετε ν' ἀμφισβητήσετε καὶ τοῦτο, σὰς παραπέμπω εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 47 τῆς 23 Αὐγούστου 1886 φύλλον τῆς Ἐφημερίδος α" Ἀμυναῶς διευθυντῆς καὶ συντάκτῆς εἴσθε τότε ὑμεῖς. Ἐν αὐτῷ πραγμα-

τευόμενοι τὰ τοῦ ἐν Κουτσουναρίοις πολιτικοῦ συμποσίου τῶν βουλευτῶν τῆς ἀντιτολιτεύσεως, πρὸς οὓς εἶχα πέμψει πολιτικὴν τινα ἐπιστολὴν, γράφετε περὶ ἐμοῦ τάδε. «Ἐκεῖ ἀνεγνώσθη ἡ παρὰ πόδας δημοσιευομένη ἐπιστολὴ ΕΝΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟῦ ΦΙΛΟΥ, ΛΑΜΠΡΑΝ ΕΝ ΤῆΙ ΝΕΩΤΕΡΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΣΕΛΙΔΑ ΚΑΤΕΧΟΝΤΟΣ.

Καταλαμβάνετε τώρα, κ. Παπαδάκη, διατὶ ἐνῶ ἐγὼ δὲν σὰς ἰκέτευσα καὶ παρεκάλεσα νὰ ἐνεργήσετέ τι περὶ τῆς ἐκλογῆς μου ὡς Γεν. Διοικητικοῦ Συμβούλου, ὑμεῖς ἐν τούτοις ἀνελάβετε νὰ τὴν προτείνετε καὶ τὴν ὑποστηρίζετε οἴκοθεν; Εἶναι ἄρὰ γε ἀνάγκη νὰ σὰς εἶπω ὅτι τοῦτο ἐπράξατε, διότι, κατ' αὐτὴν τὴν ἰδίαν ὁμολογίαν σας, μ' ἔθεωρεῖτε πολιτικὸν φίλον σας καὶ λαμπρὸν ἔχοντα πολιτικὸν παρελθόν; Ναί, κ. Παπαδάκη, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο τὸ 1887, ὅπερ συμπεριλαμβάνεται εἰς τὰ ἔτη τῆς πρώτης περιόδου, ὑμεῖς πᾶσαν προσπάθειαν προθύμως θὰ κατεβάλλετε οἴκοθεν πρὸς ἐκλογὴν ἢ διορισμὸν μου εἰς οἰανδήποτε ὑψηλὴν θέσιν, διότι ἔνεκα τῆς πολυχρονίου πολιτικῆς φιλίας μας καὶ τῆς ἀπὸ κοινού συνεργασίας μας κατὰ τὴν διάρκειαν ταύτης ἐπὶ πολλῶν γεγονότων, ἅτινα ἀπαριθμῶ εἰς τὸ πρῶτον φυλλάδιον, εἶχετε πολλὴν ὑπόληψιν εἰς τὸν χαρακτῆρά μου καὶ πεποίθησιν εἰς τὴν μικρὰν πολιτικὴν ἱκανότητά μου.

Τώρα θέλετε νὰ σὰς ὑπενθυμίσω καὶ τί ἔγραψεν ὁ κ. Ἰωάν. Γ. Παπαδάκης τῆς δευτέρας περιόδου σχετικῶς ὡς πρὸς τὴν θέσιν τοῦ Γεν. Διοικητικοῦ Συμβούλου καὶ ὡς πρὸς ἐκείνην ἣν κατέχω ἤδη, τοῦ ὑποτελώνου Κρήτης; Ἰδοῦ.

Καὶ διὰ μὲν τὴν πρώτην τὰ ἐξῆς, ἅτινα καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐμνημονεύσαμεν. «Ἀνελάβαμεν κτλ. διὰ νὰ τὸν ὑποστηρίξωμεν Γεν. Διοικητικὸν Σύμβουλον. Ἀπετύχαμεν διότι οἱ τότε βουλευταὶ καὶ πρὸ πάντων οἱ συνεπαρχιωταὶ του γνωρίζοντες τὸ ποιὸν του καὶ δὲν τὸν ἤθελον. «Εἶχον δίκαιον». Διὰ δὲ τὴν νῦν θέσιν μου τὰ ἐξῆς ἐν τῷ ἑκτῷ παραγράφῳ τοῦ ὑπὸ στοιχ. Β. φυλλαδίου σας «ἅμα ἀνερριχθήθῃ ὁ Σταυρούδης εἰς τὸ ἀξίωμα τὸ ὁποῖον ἀναξίως ἔλαβε καὶ ἀναξίως μέχρι σήμερον κατέχει» κτλ.

Τώρα κατόπι ὅλων τούτων δὲν προσῆκει ἄρὰ γε ν' ἀναφωνήσῃ τις ὦ καιροί! ὦ ἦθη!

Γ'.

Προκειμένου ἔτι περὶ ἐκλογῆς μου καὶ ὡς βουλευτοῦ ἐφρόνησα ἐπίσης ὅτι ἴσταμαι ἐφ' οὗ σημείου καὶ ὁσάκις ἐπρόκειτο περὶ ἐκλογῆς μου ὡς Γεν. Διοικητικοῦ Συμβούλου. Ὁ ἀπὸ τοῦ 1858 καὶ ἐντεῦθεν πολιτικὸς βίος μου, περὶ οὗ τὰ εἰκότα ἐξέθεσα ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἔκρινον ὅτι παρῆχεν ὅλα τὰ ἐχέγγυα περὶ τῆς εὐσυνειδήτου ἅμα καὶ εὐδοκίμου ἐκπληρώσεως τῶν καθηκόντων καὶ τῆς ὑψηλῆς ταύτης θέσεως τοῦ βουλευτοῦ. Τούτου ἕνεκα δὲ καὶ ἀντὶ τῆς συνήθους καὶ πεπατημένης τρίβου ἐχάραξα ἰδίαν ἐγὼ καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι. Οὐδέποτε ἠθέλησα νὰ σχηματίσω ἰδίαν πολιτικὴν μερίδα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ μου, διότι ἀπεστρεφόμενη τὰ μέσα, δι' ὧν συνήθως αἱ τοιαῦται μερίδες σχηματίζονται καὶ διατηροῦνται. Ὑποσχέσεις καὶ παροχαὶ θέσεων ἐν ἐπιτυχίᾳ τοῦ κόμματος, ἀπαλλαγὴ τούτου καὶ ἐκείνου ἐξ ὑλικῶν ὑποχρεώσεων πρὸς τὸ δημόσιον, πρὸς τοὺς δήμους, πρὸς τὰ ἄτομα, προσπάθειαι πρὸς ἀθώωσιν ἐγκληματιῶν καὶ πρὸς ἀποφυλάκισιν ὑποδίκων ἢ καὶ καταδίκων, καταδίωξις τούτου ὡς πολιτικοῦ ἀντιπάλου καὶ ὑπεράσπισις ἐκείνου ὡς πολιτικοῦ φίλου ὅσον καὶ ἂν ἔχη ὁ μὲν πρῶτος δίκαιον, ὁ δὲ δεύτερος ἄδικον, ἔκρινα πάντοτε μέτρα μολύνοντα τὴν πολιτικὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ τόπου. Τεχνάσματα δὲ πρὸς νοθεῖαν τῶν ἐκλογικῶν καταλόγων καὶ πρὸς ἀποκλεισμὸν νομίμων ψηφορῶν διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι εἰσὶ τοῦ ἀντιθέτου κόμματος, ἐξαγορὰ δὲ διὰ χρημάτων ἢ καὶ θέσεων τῆς ψήφου τῶν ἐκλογέων, ἔκρινα ἔτι χειρόνα μέτρα ὡς ἐξαχρησιούντα τὸν λαὸν καὶ ὑποκάπτοντα τὰ θεμέλια τοῦ πολιτεύματος. Ὅθεν καὶ ἀπέφυγα πάντοτε καὶ τὰ μὲν καὶ τὰ δέ.

Ἡ ἀντὶ δὲ τῶν μέτρων τούτων τακτικὴ, ἣν ἐγὼ ἐχάραξα, ἦτο τὸ ν' ἀπευθύνωμαι πρὸς τὸν λαὸν γενικῶς τῆς ἐπαρχίας μου μετὰ προγράμματος πολιτικοῦ καὶ νὰ κάθημαι οἴκοι, ἀναμένων τὴν ἐτυμηγορίαν του. Τοῦτο ἔπραξα καὶ κατὰ τὸ 1879, ὅτε τὸ πρῶτον ἐξετέθην ὡς βουλευτῆς καὶ ἐπέτυχα διὰ παρψηφίας· τοῦτο καὶ κατὰ τὸ 1883, ὅτε ἐξετέθην τὸ δεύτερον καὶ ἀπέτυχα ἐντελῶς, δι' ἱστορικοὺς λόγους ἔχοντας περίπου ὡς ἐξῆς.

Ὁ Φωτιάδης Πασᾶς ἐκ τῆς ἰδέας ὀρμώμενος ὅτι συμφέρον ἑαυτοῦ

θά ἦτο ἡ κατασύντριψις τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἣτις πολλά καὶ ἔδη-
μοσίευσεν καὶ ἐνήργει, οὐκ ὀλίγα μὲν τὰ ὀρθὰ τὰ πλείονα ὅμως πα-
ράλογα, εἶχε προβῆ πρὸ τριετίας ἤδη εἰς τὸν καταρτισμὸν ἰδίου
κόμματος, πρὸς αὐξήσιν καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ ὁποίου πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ
ἦσαν ἐντεταλμέναι νὰ προσφέρωσιν ἐνθερμον ὑποστήριξιν. Τὸ κατ'
ἐμέ, ὅστις μετ' εὐγνωμοσύνης πάντοτε ἀνεπόλουν κατὰ νοῦν
τὴν πατριωτικὴν πορείαν του ἐν τῷ ζητήματι τῆς δικαστικῆς
διοργανώσεως τοῦ τόπου, δὲν ἔλειψα νὰ τῷ παραστήσω πολλάκις
τὸ ὀλισθηρὸν τοῦ συστήματος τούτου καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ μέλλοντα
νὰ προκύψωσι δεινὰ ἀποτελέσματα καὶ δι' αὐτὸν τὸν ἴδιον καὶ
διὰ τὴν Κρήτην.

Γενικὸς Διοικητὴς ἐν Τουρκίᾳ καταντᾷ νὰ εἶναι εἶδος ὑποτελοῦς
Ἡγεμόνος, διότι πᾶσαι αἱ θέσεις ἐξαρτῶνται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως
παρ' αὐτοῦ, διότι ὁ τρόπος καὶ τὰ μέσα τοῦ διοικεῖν ἀφίενται εἰς
τὴν ἑαυτοῦ κρίσιν καὶ θέλησιν καὶ διότι ἡ δημοσία δύναμις ὑπό-
κειται ἀνεξετάστως εἰς τὰ νεύματά του. Ἐντεῦθεν συμβαίνει ὥστε
ὁ Γεν. Διοικητὴς νὰ καθίσταται παντοδύναμος ἐν τῷ νομῷ του,
ἐξ οὗ τεκμαίρεται ὅποσα φατριάζων δύναται νὰ διαπράξῃ. Ὅταν
δὲ μάλιστα ὁ φατριασμὸς ἔχει σκοπὸν τὸν καταρτισμὸν ἰδίου κόμ-
ματος, ὡς ἐπὶ τοῦ προκειμένου συνέβαινε, τότε τὰ πράγματα βαί-
νουν εὐθὺ κατὰ κρημῶν, τὸ δὲ ναυάγιον τάχιον ἢ βράδυον ἐπί-
κεται πλήρες. Διότι διὰ τὸν καταρτισμὸν κόμματος τοιοῦτου δέον
νὰ στρατολογηθῶσι πολλοὶ καὶ διάφοροι, οἵτινες σὺν τῇ ὑποσχέσει
τῆς ἑαυτῶν πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως εἰς τὸ κόμμα, πρέπει νὰ λά-
βωσι καὶ αὐτοὶ ὡς ἀντιστάθμισμα πολλὰς καὶ διαφόρους παροχὰς
πρὸς ζημίαν πάντοτε τρίτων. Ἄλλ' ὡς ἐκ τούτου ἐνισχύεται καὶ
τὸ ἀντίθετον κόμμα, τὸ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, διότι ὡς ἀδικούμε-
νοι, εἴτε διὰ τῆς παύσεώς των ἐκ τινος θέσεως, εἴτε διὰ τοῦ ἀπο-
κλεισμοῦ των ἐκ τινος ἀξιώματος εἴτε διὰ τῆς ζημίας των
ἐκ τινος ἀποφάσεως τῶν ἀρχῶν προσέρχονται καὶ κατα-
τάσσονται ἀθρόοι εἰς τὰς τάξεις τῆς ἐντεῦθεν διχοτομεῖται
ὁ λαὸς εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα, πολλὰ κατ' ἀλλήλων
ἐνεργοῦντα καὶ πράττοντα. Διότι τὸ μὲν διοικητικόν, πεποιθὸς
ἐπὶ τῇ εὐνοίᾳ καὶ συνδρομῇ τῆς ἐξουσίας εἰς πολλὰς προβαίνει
καταπιέσεις κατὰ τοῦ ἀντιπάλου, τοῦτο δὲ πάλιν, μὴ εὐρίσκων

δίκαιον παρά ταῖς ἀρχαίς, προβαίνει εἰς αὐτοδικίας. Οὕτω δὲ ὁ Γεν. Διοικητὴς ἀποκτᾶ μὲν ἐν κόμμα ἀφωσιωμένον εἰς τὸ πρόσωπόν του, ἀλλὰ συνάμα σχηματίζει λεληθότως, καὶ ἐν ἑτερον εἰς μέγαν βαθμὸν πολέμιον αὐτῷ.

Ἄλλὰ συμφέρει εἰς ἓνα Γεν. Διοικητὴν νὰ ἔχη ἐχθροὺς ἀσπόνδους μερίδα τινα πολιτευομένων καὶ ἐν μέρος τοῦ λαοῦ; Καὶ πρὸς τίνα λόγον ὁ Γεν. Διοικητὴς νὰ σχηματίζῃ ἴδιον κόμμα καὶ νὰ ἐναγκαλιζέται τὸ ἐν καὶ νὰ καταδιώκῃ τὸ ἄλλο πολιτικὸν πρόσωπον; Μήπως ἡ θέσις του ἐξαρτᾶται ἐκ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἐντοπίου κόμματος ἢ ἐκ τούτου καὶ ἐκείνου τοῦ πολιτευομένου προσώπου; Μήπως εἶναι κυβερνήτης συνταγματικῆς κράτους, μὴ δυνάμενος νὰ διοικήσῃ ἄνευ σχηματισμοῦ ἰδίου κόμματος καὶ πλειοψηφίας ἐν τῇ Βουλῇ Οὐχί!

Τὸ πολίτευμα τῆς Κρήτης ἦτο ἀληθῶς συνταγματικόν, ἀλλὰ τὸν Γεν. Διοικητὴν ἔταξεν ὑπεράνω τῶν πολιτικῶν κομμάτων καὶ πάσης πρὸς ταῦτα ὑποχρέωσης. Ὁ λαὸς καὶ ἡ Βουλὴ οὐδὲν εἶχον δικαίωμα ἐπὶ τοῦ διορισμοῦ καὶ τῆς παύσεώς του, ἀπόλυτον ἔχοντας τὸ δικαίωμα τοῦτο τῆς Α. Α. Μεγαλειότητος τοῦ Σουλτάνου. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ὀρισμὸς τοῦ πολιτεύματος τῆς ἐπὶ πενταετίαν διαρκείας τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Γεν. Διοικητοῦ, ἀντὶ νὰ ὑπονοῆ δεσμὸν τινα ὑποχρέωσός του πρὸς τὴν Βουλὴν, ἔτεινε τὸναντίον πρὸς χορήγησιν πλειοτέρας ἐλευθερίας ἐνεργείας περὶ τὴν ἐνάσκησιν τῶν καθηκόντων του.

Ὑπὸ τοιοῦτο πνεῦμα παρέστησα τῷ Φωτιάδῃ Πασᾷ τὸ ἐπιβλαβὲς τοῦ σχηματισμοῦ Διοικητικοῦ κόμματος, δὲν ἔλειψα δὲ καὶ ἐν τῷ τύπῳ νὰ κατηγορῶ πράξεις τινῶν αὐτοῦ φατριαστικοῦ χαρακτῆρος. Τὰ δημοσιεύματά μου δὲ ταῦτα εὑρήνται ἐν τοῖς ἄρθροις ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐνεστῶτα» καταχωρισθέντα εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 39, 40 42 καὶ 43 τοῦ 1881 τῶν «Ἀπτέρων» καὶ «Ὁ Ἐξοστρακισμὸς» καταχωρισθέντα εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 12, 13, 14 καὶ 15 τοῦ 1881 τῶν «Λευκῶν Ὁρέων»· οὐχὶ δὲ σπανίως τὸ αὐτὸ ἔπραττον καὶ παρά τῷ Ἑλληνικῷ τύπῳ.

Ἐν τούτοις ὁ Φωτιάδης Πασᾶς πρὸς οὐδὲν ἐλογίζετο πάντα ταῦτα, ἀλλ' ἐβάδιζεν ἀπαρεγκλήτως ἐπὶ τῷ ἐκτεθέντι σχεδίῳ του.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ εἶχε γεννηθῆ παρα τῇ κοινῇ γνώμῃ ἡ

ιδέα ὅτι οἱ κυρίως παραίτιοι τοῦ κακοῦ ἦσαν ἀνώτεροί τινες ὑπάλ-
ληλοι καὶ οἱ Γεν. Διοικητικοὶ Σύμβουλοι. Οἱ πάντες ἐφρόνουν ὅτι
καὶ ἐὰν ἔτι ὁ Γεν. Διοικητὴς ἦτο ἀπὸ φύσεως καὶ χαρακτηῆρος φα-
τριστῆς, αὐτὰ τὰ πρόσωπα, καθὼ ἐντόπια, ὄφειλον νὰ μὴ γίνων-
ται τυφλὰ ὄργανά του, ἢ τοῦλάχιστον νὰ μὴ ὑπερβαίνωσι τὰ ἐ-
σκαμμένα, ὑπ' ὄψει λαμβάνοντα τὸ μὲν ὅτι τὰς θέσεις των ἐκείνας
ἐχρεώστουν εἰς τὸν λαόν, οὐ οἱ μεγάλοι ἀγῶνες καὶ θυσίαι ἐδη-
μιούργησαν καὶ ὑπὲρ οὗ πρόωιστα καὶ μάλιστα ὄφειλον νὰ τὰς
χρησιμοποιοῦσι, τὸ δὲ ὅτι θὰ ἔζων ἐν τόπῳ ἔνθα «οὐδεὶς ὀρθο-
πόδης».

Τὸ κατ' ἐμὲ ἠσπαζόμενη τὴν ιδέαν ταύτην διὰ καὶ κυρίως κατὰ
τῶν προσώπων τούτων διήθυνα τὰς ἐνεργείας μου, αὐτὰ κυρίως
καὶ ἐν τοῖς δημοσιεύμασί μου αἰτιώμενος καὶ κακίζων ἐπὶ ταῖς
τελουμέναις πικρανομίαις. Ἐφρόνουν δ' ἔτι ὅτι διὰ τοῦ τρόπου
τούτου θὰ κατωρθοῦτο ὥστε νὰ χωρίσῃ τὴν τύχην του ὁ Φωτιά-
δης Πασᾶς ἀπὸ τὴν τῶν προσώπων ἐκείνων. Πρὸς τὸν Φωτιάδην
Πασᾶν μ' ἐκράτει πολὺ ἡ εὐγνωμοσύνη διὰ τὴν πορείαν του ἐν τῷ
ζητήματι τῆς δικαστικῆς διοργανώσεως, ἀνεγνώριζον δὲ συνάμα
παρ' αὐτῷ πολλὰς κοινωνικὰς ἀρετὰς καὶ ἰδιάζουσαν πρὸς τὴν
Κρήτην ἀγάπην. Ὁφείλω δ' ἔτι νὰ ὁμολογήσω ὅτι καὶ οὗτος, ἂν
καὶ κατ' ἴδιαν καὶ δημοσίᾳ ἐπέκρινα τὴν πρὸς τὸ διοικεῖν πορείαν
του, ἐξηκολούθει ἐν τούτοις νὰ με τιμᾷ διὰ τῆς προσωπικῆς φιλίας
του, πολλάκις προσκαλὼν με παρ' αὐτῷ καὶ ζητῶν τὴν ταπεινὴν
γνώμην μου. Ἐντεῦθεν μάλιστα συνέβαινε τὸ παράδοξον ὅτι μετὰ
μὲν τοῦ Φωτιάδῃ Πασᾶ νὰ διατηρῶ φιλικὰς σχέσεις, μετὰ δὲ τῶν
ἀνωτέρων ὑπαλλήλων του καὶ τῶν Γεν. Διοικητικῶν Συμβούλων,
οὐδ' ἀπλοῦν ν' ἀνταλλάσσω χαιρετισμόν.

Ἰδοῦ, κ. Παπαδάκη, μία πτυχὴ τοῦ αἰνίγματος, περὶ οὗ τόσον
κάμνετε λόγον ἐν τοῖς φυλλαδίοις σας, ἤτοι περὶ τῶν μετὰ τοῦ
Φωτιάδῃ Πασᾶ σχέσέων μου· αἱ λοιπαὶ πτυχαὶ θὰ ἐκτυλισθῶσι
παρακατιῶν ἐν οἰκειοτέρῳ τόπῳ.

Οὕτω διακειμένων τῶν πραγμάτων, διάφοροι ἐγένοντο σκέψεις
περὶ ἐπαναφορᾶς εἰς τὸν εὐθὴν δρόμον τῆς ἐκτροχιασθείσης διοικη-
τικῆς μηχανῆς, ἐπικρατεστέρα τῶν ὁποίων ὑπῆρξε τὸ νὰ κατέλ-
θωσι συνησπισμένα εἰς τὸν προσεχῆ βουλευτικὸν ἀγῶνα, πάντα τὰ

πολιτεύόμενα πρόσωπα ὅσα ἐθεώρουν ὀλισθηρὰν τὴν διοικητικὴν πορείαν. Ἐξωδίκως δὲ τὸ πρῶτον μοι ἐγένετο τότε πρότασις ὅπως ἀποδυθῶ καὶ ἐγὼ εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον, ἀκολούθως δὲ ἐπανελήφθη αὕτη καὶ ἐν κοινῇ τῶν πρωτευόντων τῆς ἀντιπολιτεύσεως μελῶν συνεδρία, συγκροτηθεῖσα περὶ τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου 1883 ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ κ. Ἡρακλέους Ἱερωνυμάκη, μεταξὺ τῶν ὁποίων μάλιστα μελῶν ἐπρώτεον τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα, ἅτινα ἐνήργησαν καὶ κατάρθωσαν νὰ μὲ ἀποκλείσωσι τοῦ βουλευτικοῦ περιβάλου. Ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν καὶ παραιτηθεὶς τῆς θέσεώς μου κατῆλθον εἰς τὸν βουλευτικὸν ἀγῶνα.

Ἐν τούτοις πολλὰ ἀπὸ τῆς παραιτήσεώς μου δὲν παρῆλθον ἡμέραι καὶ εὑρέθη πρὸ ἐπεισοδίου, μελανὸν παρουσιάζοντος τὸν πολιτικὸν ὀρίζοντα. Ὁ Φωτιάδης Πασᾶς δις καλέσας με παρ' αὐτῷ ἐζήτησε νὰ μάθῃ τοὺς λόγους ὧν ἕνεκα ἀπεφάσισα ν' ἀποδυθῶ εἰς τὴν βουλευτικὴν πάλην καὶ ὁποῖον τὸ πρόγραμμα τῆς ἀντιπολιτεύσεως. Τῷ ἀπήντησα διὰ νὰ ἐργασθῶ τὸ κατὰ δύναμιν πρὸς διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων, καὶ ὅτι τὸ πρόγραμμα τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ὅπερ ἀσπάζομαι καὶ ἐγὼ, εἶναι ν' ἀπομακρυνθῶσι μὲν ἀπὸ τῆς ἐν τῷ κέντρῳ ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας ἀνώτεροί τινες ὑπάλληλοι, ν' ἀντικατασταθῶσι δὲ δι' ἄλλων οἱ Διοικητικοὶ Σύμβουλοι, διότι καὶ τοὺς μὲν καὶ τοὺς δὲ ὁ λαὸς θεωρεῖ παραιτίους τῆς δυσαρέστου θέσεως τῶν πραγμάτων· δὲν ἔλειψα δὲ συγχρόνως νὰ διαβεβαιώσω αὐτὸν ὅτι ἡ ἀντιπολίτευσις οὐδόλως σκοπεῖ νὰ προσῆλθῃ εἰς διάβημά τι κατὰ τῆς ἐξοχότητος του. Ἐν τρίτῃ ὅμως συνεντεύξει ὁ Φωτιάδης Πασᾶς μοι ἐδήλωσεν ἀπροκαλύπτως ὅτι θὰ ἐπέμβῃ εἰς τὰς ἐκλογὰς καὶ θὰ καταπολεμήσῃ δι' ὅλων τῶν ὧν διαθέτει μέσων τὴν ἀντιπολίτευσιν. Διὰ μακρῶν παρέστησα αὐτῷ τὸ κινδυνῶδες τοῦ ἐγχειρήματος, ἐπικαλεσάμενος σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ γεγονός τῆς ἐξώσεως τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος, ἧτις κυρίως προῆλθεν ἕνεκα τῆς ἐπεμβάσεώς του ἐν ταῖς ἐκλογαῖς, ἀλλ' εἰς μάτην. Ὁ Φωτιάδης Πασᾶς ἔμεινεν ἀμετάπειστος. Περίλυπος ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς συνεντεύξεως ταύτης, ἀπεχαιρέτησα τὸ ὕστατον τὸν Φωτιάδην Πασᾶν, μὴ ἐπισκεφθεὶς πλέον αὐτόν.

Πρόδηλον καθίστατο ἐκ τῆς συνεντεύξεως ταύτης, ὅτι ἀφοῦ δὲν συνεταττόμην τῷ διοικητικῷ κόμματι, θὰ κατεπολεμοῦμην καὶ

ἔγώ μὲθ' ὅσου φανατισμοῦ καὶ πάντα τὰ ἀντιπολιτευόμενα μέλη.
Καὶ ἀληθῶς τοῦτο συνέβη.

Τὸ στάδιον ἀφῆκα πάντῃ ἐλεύθερον εἰς τὸ ἀντίπαλον κόμμα,
μηδεμίαν ἐγὼ καταβάλλων συστηματικὴν ἐνέργειαν ἐκ τῶν ἐθιζο-
μένων πρὸς καταπολέμησιν τῶν πολυειδῶν κατηγοριῶν καὶ τεχνα-
σμάτων, δι' ὧν αὐτὸ διήγειρε τὸν λαὸν κατ' ἐμοῦ· ἀλλ' οὐδὲ εἰς
περιοδεῖαν ἐξῆλθον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ μου πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ἐκ-
λογέων.

Ἐπόμενος τῷ ἐκτεθέντι συστήματί μου ἀπέσχον νὰ προβῶ εἰς
οἰονδήποτε διάβημα τείνον ἢ πρὸς ἐξχγορὰν ψήφων καὶ διαφθορὰν
τῶν συνειδήσεων τῶν δημογερόντων ἐκλογέων ἢ πρὸς ἐπηρθεασμὸν
δι' οἰωνδήποτε ὑποσχέσεων τῆς ἐλευθέρως θελήσεως αὐτῶν· ἀντὶ
ὅλων τούτων ἐξέδωκα τὸ κατωτέρω πολιτικὸν πρόγραμμά μου,
ἐκθέτων καθαρὰ τὰς σκέψεις καὶ τοὺς φόβους μου περὶ τε τοῦ πα-
ρόντος καὶ μέλλοντος τῆς πατρίδος, ὅπερ διένειμα κατὰ ἑκατον-
τάδας εἰς τὸν λαόν, οὔτινος τὴν συνδρομὴν μόνον ἐζήτουν καὶ οὔ-
τινος τὴν ἐτυμηγορίαν ἀνέμενον οἴκοι καθήμενος.

«Πρὸς τοὺς κ. κ. Δημογέροντας καὶ κατοίκους τῆς
»Ἐπαρχίας Σφακίων».

Ἀγαπητοὶ συνεπαρχιώται,

«Τὸν περυσινὸν χρόνον τὰ πράγματα τῆς πατρίδος μας ἐβγῆ-
»καν πολὺ ἀπὸ τὸν τακτικὸν δρόμον. Οἱ χριστιανοὶ πληρεξούσιοι
»ἐζήτησαν μερικὰ πράγματα διὰ τὸ καλὸν τοῦ τόπου, ἀλλὰ κα-
»νένα ζήτημά των δὲν ἔγεινε δεκτόν. Ὑστερα ἀπὸ αὐτὰ ἡ Γεν.
»Συνέλευσις δὲν ἠρωτήθη πῶς ἔπρεπε νὰ ἐξοδευθοῦν οἱ φόροι τοὺς
»ὁποίους πληρώνει ὁ λαὸς καὶ ἐδιαλύθητε χωρὶς νὰ ἐκλεχθοῦν
»Γεν. Διοικητικοὶ Σύμβουλοι, εἰς τοὺς ὁποίους νὰ ἔχη ἐμπιστοσύ-
»νην ὁ τόπος.

«Αὐτὴ ἡ κατάστασις ἐγάλασε πολὺ τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ.
»Τὸ μεγαλύτερον προνόμιον τοῦ τόπου εἶναι ἡ Γεν. Συνέλευσις
»οἷότι ἀπὸ αὐτὴν κάθε Ἐπαρχία καὶ ὅλη ἡ Κρήτη περιμένει νὰ
»διορθωθοῦν τὰ πράγματα. Ἀλλὰ ἡ Γεν. Συνέλευσις, ὡς ἔδειξαν
»τὰ περυσινὰ πρακτικὰ, δὲν θὰ εἰμπορῇ νὰ κἀνῃ τὸ καλόν. Με-

»γαλητέρα ἀπόδειξις δὲν χρειάζεται ἀπὸ τὸ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ διοικητικοὶ σύμβουλοι, τοὺς ὁποίους ἡ ἴδια Συνέλευσις ἐκλέγει, περὶσφρόνησαν ὄλους τοὺς Χριστιανούς πληρεξουσίους καὶ μολοντί ἐκείνοι τοὺς ἔπαυσαν, αὐτοὶ ἔμειναν εἰς τὰ ἴδια των. Καὶ πολλὰ ἀκόμῃ προνόμια τοῦ λαοῦ ἐκαταπάτησε καὶ ἐστράβωσε τὸ Γεν. Διοικητικὸν Συμβούλιον καὶ μερικοὶ μεγάλοι ὑπάλληλοι.

«Γνωρίζετε καλά, ἀγαπητοὶ συνεπαρχιώται, μὲ πόσα αἵματα, καὶ μὲ πόσας θυσίας ἀπεκτίθησαν αὐτὰ τὰ προνόμια. Βέβαια δὲ ὅποιος ἀγωνίσθηκε δὲν εἰμπορεῖ παρὰ νὰ λυπάται καὶ νὰ στενοχωρῆται δι' αὐτὴν τὴν κατάστασιν. Καὶ αὐτὴ ἡ λύπη καὶ ἡ στενοχωρία ἔκαμε καὶ ἐμὲ νὰ παραιτήσω τὴν θέσιν μου καὶ τὰ συμφέροντά μου καὶ νὰ ζητήσω νὰ γίνω πληρεξούσιος διὰ νὰ ἐργασθῶ τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὸ νὰ διορθωθοῦν τὰ πράγματα. Τὰ προνόμια τοῦ τόπου εἶναι μίᾳ περιουσίᾳ ὄλου τοῦ λαοῦ καὶ ὅλοι ἔχομεν συμφέρον νὰ μὴ ἀφήσωμεν νὰ χαθῆ αὐτὴ ἡ περιουσία· πρέπει μάλιστα νὰ προσπαθήσωμεν νὰ γίνῃ περισσοτέρα. Καὶ μὴ νομίζετε ὅτι εἶναι δύσκολον νὰ χαθῆ αὐτὴ ἡ περιουσία, ἢ ὅποια κοστίζει τόσο πολὺ εἰς τὸν τόπον; Ὅχι. Πιστεύσατε ὅτι δὲν εἶναι τόσο δύσκολον νὰ κάμῃ ἢ νὰ εὕρῃ τις περιουσίαν, ὅσον εἶναι δύσκολον νὰ τὴν διατηρήσῃ καὶ νὰ τὴν αὐξήσῃ.

«Ζητῶ λοιπόν, ἀγαπητοὶ συνεπαρχιώται, τὴν ψῆφόν σας διὰ νὰ γίνω πληρεξούσιος καὶ νὰ ὑπηρετήσω καὶ πάλιν τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος. Διότι ἡ διόρθωσις τῶν πραγμάτων πρέπει νὰ γίνεταί διὰ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως καὶ μὲ τρόπον τακτικὸν καὶ φρόνιμον. Μὲ ἐγνωρίσατε καὶ κατὰ τὸ 1858 καὶ κατὰ τὸ 1866 καὶ κατὰ τὸ 1878 καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας περιστάσεις καὶ πιστεύω νὰ ἐπεισθῆτε ὅτι πάντοτε ἐργάσθηκα μὲ εἰλικρίνειαν διὰ τὸ γενικὸν συμφέρον τῆς Πατρίδος καὶ διὰ τὴν τιμὴν τῆς Ἐπαρχίας. Πιστεύω ἀκόμῃ νὰ γνωρίζετε ὅτι ποτὲ δὲν ἔβλαψα κανένα καλὸν πατριώτην μηδὲ μικρὸν μηδὲ μεγάλον. Ὁ σκοπός μου καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν εἶναι ὁ ἴδιος, μόνον διὰ τὸ γενικὸν καλὸν καὶ οὐχὶ διὰ νὰ ζητήσω ὠφελήματα. Καὶ ἀπὸ τώρα διὰ νὰ πιστεύσῃ ἕκαστος ὅτι θέλω νὰ φανῶ χρήσιμος τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν ἐπαρχίαν μου καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν, σὰς λέγω ὅτι ἐὰν μοῦ κάμῃτε τὴν τιμὴν νὰ μὲ ἐκλέξῃτε πληρεξούσιον, τὴν ἐπιχορήγησιν,

»δηλαδή τὸν μισθόν, τὸν ὅποιον λαμβάνει ἕκαστος πληρεξούσιος
»καὶ διὰ τὰ δύο ἔτη, ἐγὼ θὰ ἀφιέρωσω εἰς τὰ σχολεῖα τῆς ἐπαρ-
»χίας.

«Πέμπω εἰς ὄλους σας, ἀγαπητοὶ συνεπαρχιωτὰ τοὺς ἀδελφι-
»κούς ἀσπασμούς μου.

»*Ἐν Χανίοις, τὴν 17 Μαρτίου 1883.*

«Ὁ συνεπαρχιώτης σας
»**Στυλιανὸς Α. Σταυροῦδης**»

Ἡ ἐκτύπωσις πολιτικοῦ προγράμματος καὶ ἡ ἀνά ἑκατοντάδας
διανομὴ αὐτοῦ εἰς τὸν λαόν, ὅπως λάβῃ γνῶσιν καὶ ὁ ἐλάχιστος
συνεπαρχιώτης, καὶ ἦτις πρώτην ἤδη φορὰν ἐτίθετο εἰς χρῆσιν παρ'
ἡμῖν, εἶχε σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὸν σκοπὸν νὰ καταδείξῃ ἡμέραν
τινα τὴν ἀλήθειαν τῶν ὄσων περὶ τῶν μελλόντων συμβῆναι προέ-
βλεπον, ὡς ὄντων κατὰ τὸν ἱστορικὸν νόμον τὸ τελικὸν ἀποτέλε-
σμα τῆς πολιτικῆς διαφθορᾶς παντὸς πολιτεύματος. Καὶ διὰ τοῦτο,
κ. Παπαδάκη, ἐγὼ ἀγαπῶ τὰ γραπτὰ, διότι μόνον αὐτὰ παρου-
σιαζόμενα καθιστοῦν ἀλάλους τοὺς ἀντιπάλους. Ὡς δὲ παρατη-
ρεῖτε καθαρὰ παρίστανον εἰς τοὺς συνεπαρχιώτας μου ὅτι δὲν
εἶναι δύσκολον νὰ χθοῦν τὰ προνόμια τοῦ τόπου, ἔνεκα τῆς κα-
κῆς χρήσεως αὐτῶν.

Ὅθεν ἐγὼ εἶπα καὶ ἐλάλησα ἐπομένως ἀμαρτίαν οὐκ ἔχω.

Ἄλλὰ τὸ γραπτὸν τοῦτο πρόγραμμα δὲν διαψεύδει ἄρά γε πα-
νηγυρικῶς καὶ τὰ ὅσα γράφετε ἐπανειλημμένως εἰς τὰ φυλλάδιά
σας, περὶ τοῦ ὅτι καὶ ἐγὼ ἐχρημάτισα μέλος τοῦ τότε διοικητικοῦ
κόμματος;

Βλέπετε, κ. Παπαδάκη, τί εἶδους πολιτικὸν δρόμον ἀκολουθῶ
ἐγώ; Βεβαίως εἶναι ἥμιστα ἐπιτήδειος διὰ τὸν ἐπιδιώκοντα καὶ
τότε καὶ νῦν τὸ βουλευτικὸν ἀξίωμα. Ἄλλ' ἐγὼ προτιμῶ νὰ μὴ
καταλάβω ποτὲ τὸ ἀξίωμα τοῦτο παρὰ νὰ τὸ καταλάβω μετα-
χειριζόμενος μέσα προκαλοῦντα καὶ γεννῶντα πάθη, μίσος, δια-
πληκτισμούς καὶ φόνους ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ μου, ἐξαχειοῦντα δὲ
συνάμα τὸν λαὸν διὰ τῆς ἐξαγορᾶς τῆς ψήφου του ἀντὶ χρημάτων
ἢ θέσεων ἢ ἄλλων παροχῶν τῆς ἐξουσίας.

Ὁ Κρητικὸς λαὸς εἶναι ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ πολιτικοῦ σταδίου του, ἤτοι ἐν τῷ σταδίῳ τῆς πολιτικῆς ἀνατροφῆς του, καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἡλικία του ἀπέναντι ἄλλων λαῶν ἀνδραθέντων ἤδη ἐν τῷ σταδίῳ τούτῳ, εἶναι οἰωνεὶ παιδική. Καὶ διὰ τοῦτο χρειάζεται μεγάλη προσοχὴ περὶ τὴν πολιτικὴν διδασκαλίαν του· καὶ διὰ τοῦτο μεγίστην ὑπέχουν εὐθύνην ἀπέναντι τῆς ἱστορίας οἱ πολιτικοὶ διδάσκαλοί του, οἵτινες διὰ πρόσκαιρα ὠφέλει δίδουν εἰς αὐτὸν μαθήματα πολιτικῆς διαφθορᾶς καὶ ἐξαχρειώσεως καὶ ἀσεβείας πρὸς τοὺς νόμους.

Ἄλλ' ὅσον δεινὰ καὶ ἂν ὑπῆρξαν τὰ γεγονότα ἐκεῖνα, ἐν τούτοις οἱ πολιτευόμενοι, εἴτε πολὺ εἴτε ὀλίγον ἂν ἔπτασαν, θὰ εὐρώσιν ὅπωςδῆποτε χάριν ἀπέναντι τῆς ἱστορίας, καθὼ καὶ οὗτοι, ἀρχαριοὶ ὄντες δὲν ἠδύναντο νὰ πιστεύσωσι ποτε ὅτι τὰ πράγματα θὰ περιήρχοντο εἰς τοιοῦτο δυσάρεστον σημεῖον. Ἀλλὰ ἤδη πῶς δύνανται νὰ χαρακτηρισθῶσι, κ. Παπαδάκη, οἱ πολιτευόμενοι ἐκεῖνοι, οἵτινες οὐδὲν ἐδιδάχθησαν ἐκ τῶν παθημάτων τοῦ τόπου τῶν, ἐξηκολούθησαν δὲ καὶ ἐφέτος τὴν αὐτὴν καὶ χεῖρονα ἔτι ὁδὸν ὅπως ἀναδειχθῶσι βουλευταί; Πῶς ἰδίως θὰ χαρακτηρισθῆτε ὑμεῖς ὁ ἴδιος ὅστις διὰ νὰ γενῆτε βουλευτὴς δὲν ἐδιστάσεται νὰ συνταράξεται τὰ πνεύματα τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας σας εἰς βαθμὸν ἀπίστευτον.

Ἐγὼ ἀφῆνω κατὰ μέρος τῶν ὄσων σας κατηγοροῦσι πολλοὶ ἔντιμοι προὔχοντες τῆς ἐπαρχίας σας καὶ αὐτὰ ἔτι τὰ ἱστορικῶς ἐνδοξότατα πρόσωπα αὐτῆς περὶ τοῦ ὅτι μεγάλα ἐθυσιάσετε χρηματικὰ ποσὰ πρὸς ἐξαγορὰν τῶν συνειδήσεων πολλῶν ἐκλογέων κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἐκλεκτόρων καὶ περὶ τοῦ ὅτι πολλὰ ἄλλα μετεχειρίσθητε τεχνάσματα πρὸς νοθείαν τῆς θελήσεως αὐτῶν καὶ πρὸς ἀποκλεισμὸν τῶν ἐκλεκτόρων, ἀφῆνω, λέγω, ταῦτα κατὰ μέρος καὶ ἀρκοῦμαι νὰ σας ἐρωτήσω εἶναι ἀντάξιον μιᾶς ἔδρας ἐν τῇ Κρητικῇ βουλῇ τὸ νὰ προκαλέσετε καὶ γεννήσετε ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ σας τόσα πάθη, τόσα μίση, σκάνδαλα, τόσας λυπηρὰς σκηναί; Μικρὸν θεωρεῖτε ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν σας τὸν φόνον μιᾶς εὐγενοῦς ὑπάρξεως, τὸν Ἄντ. Μιγιάκη ἢ Σίφακα; μικρὸν θεωρεῖτε τοὺς ραβδισμοὺς, τοὺς ὁποίους οἱ ὀπαδοί σας ἔδωκαν εἰς τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο λείψανον τοῦ 1821, εἰς τὸν ὑπέργηρον ἀρχηγὸν Ἀντώνιον Σίφακα,

αὐτὸν ἐκείνον ὅστις σὰς ἔδωκε πολιτικὴν ὑπαρξιν; Καὶ διατί τὸν ἀπεδοκιμάζετε τὴν βέβηλον ταύτην πράξιν, οὐδὲν πρὸς στιγματισμὸν τῶν διαπραξάντων αὐτὴν ἐγράψατε;

Πῶς λοιπὸν θέλετε νὰ χαρακτηρισθοῦν αἱ πράξεις αὐται τῆς πολιτικῆς σας; Δὲν εὐρίσκετε καὶ ὑμεῖς αὐτὰς ὁμοίας ἐκείνων τὰς ὁποίας διαπραττούσα ἡ προειρημένη πονηρὰ γενεὰ ἐξηνάγκασε τὸν Ἐπιμενίδην νὰ τὴν ἀποκαλέσῃ **Θηρίον κακόν**;

Ἄλλ' ἐὰν διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ Διοικητικοῦ Συμβούλου καὶ τοῦ Βουλευτοῦ ἐφρόνουν ὅτι τὸ πολιτικὸν παρελθὸν μου ἀπετέλει τίτλον συστάσεως, τὸ αὐτὸ δὲν ἐφρόνουν καὶ διὰ τὰς ἀνωτέρας δημοσίας θέσεις.

Ἵμεῖς παριστάτε ὅτι ἐμμανῶς ἐπεζήτησαν πάντοτε τὴν θέσιν τῆς ἀρχιγραμματείας τῆς Γεν. Διοικήσεως διὰ τῶν ἐξῆς ἐν τῷ ὑπὸ στοιχ. Β'. φυλλαδίων σας. Καὶ ἐν μὲν τῇ 3 παραγράφῳ τὰ δε ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ Διοίκησις τοῦ τόπου, πρὸς ἣν ὁ ἦρωσ μας ἠρωτοτρόπει καὶ πρὸς ἣν ἀβρὰ ἐξεδήλωσεν αἰσθήματα καθ' ὅλην τὴν πενταετίαν τῆς διοικήσεως τοῦ πάτρωνός του Φωτιάδῃ, καθ' ἣν «συνετελέσθη τὸ ἔργον τῆς ἐξαχρειώσεως καὶ διασθορᾶς τοῦ τόπου, τῆς ὁποίας καὶ οὗτος ὑπῆρξε γόνιμος παράγων, καὶ αὐτὴ, λέγομεν, ἡ διοίκησις ἐκάμυσε τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸ τῆς ἀκτίνοσ τοῦ λαμπτήροσ, ὃν ἔφερεν ὁ Σταυροῦδῃσ διὰ νὰ φέξῃ νὰ εἰσέλθῃ καὶ νὰ καθήσῃ ἐπὶ τῆσ ἀρχιγραμματικῆσ ἔδρασ.

Ἐν δὲ τῇ 5 παραγράφῳ τὰ ἐπόμενα.

Ἡ Ἄλλὰ ὁ Σταυροῦδῃσ ἐθεώρησε συμφέρον του ν' ἀλλάξῃ προσωπεῖον καὶ νὰ φορέσῃ τὸν σκουφον τοῦ Δὸν-Κιχώτου ἀπέναντι τῶν συναυλικῶν του καὶ ἀπέναντι τοῦ πάτρωνός του καὶ ἡξέυρητε διατί ὠπλίσθη κατόπι δὸν-κιχωτικῶσ κατὰ τῆσ διοικήσεωσ τοῦ Φωτιάδῃ καὶ διατί ἠκόνισε τὸ ξίφος κατὰ τῶν πρώην συναδέλφων καὶ ὁμοσυμβούλων; Διότι ὁ Φωτιάδῃσ Πασὰσ δὲν ἤτο πολὺ ὀξυδερκῆσ εἰσ τὴν ἐκτίμησιν τῶν προσώπων καὶ δὲν ἐκάλει εἰσ τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων τοὺσ δυναμένουσ νὰ προαγάγωσι τὸν τόπον, ἔπειτα προήχθη καὶ ὁ κ. Κοπάσῃσ καὶ ὁ

»Σταυρούδης ἀπελπισθεὶς ἐξεμάνη, ὅπως κατόπιν διὰ τὰς αὐτὰς
»αἰτίας καὶ ἀφορμὰς ἐξεμάνη ὁ πολὺς καὶ μεγαλεπήβουλος ἀνὴρ,
»προχειρισθέντος τῇ συστάσει καὶ ἐμμονῇ τῆς Συνελεύσεως εἰς τὴν
»θέσιν τοῦ ἀρχιγραμματεῶς τῆς Κρήτης τοῦ κ. Ν. Παλιεράκη.

Καὶ ἐν τῇ 6 τὰ ἐξῆς. «θὰ ἀναφέρωμεν κατόπι ὁπότε θὰ κά-
»μωμεν λόγον περὶ τῆς ἐσχάτης κακοθηεῖας τὴν ὁποῖαν διέπραξεν
»ὅτε ἠρωτοτρόπει πρὸς τὴν ἀρχιγραμματεῖαν ἐν τῇ καθαρᾷ τῆς
»λέξεως σημασίᾳ ἢ πράξις δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς καθαρὰ
»προδοσία καὶ τοιαύτην βεβαίως θὰ τὴν χαρακτηρίσῃ ὁ κόσμος
»ἅμα τὴν μάθη!»

Παρατρέχων τὸ μέρος τῶν γραφομένων σας, τόσοσ τὸ ποιητι-
κόν, ὅσον καὶ τὸ πραγματικόν, διότι καὶ ἐπιπολαιῶς ἔτι ἐξετα-
ζόμενα ἀποδεικνύουν τὸ μὲν ὅτι ὁ ποιητικὸς λαμπτήρ σας ἐκ κα-
κῆς ποιότητος ἐλαίου ἀναπτόμενος καὶ ἀκαθάριστος ἔχων τὴν θρυα-
λίδα μόλις σκιδύφως ἀναπέμπει, τὸ δὲ ὅτι στείρωσιν πάσχοντες
ἐπιχειρημάτων καὶ γεγονότων, παραληρεῖτε φράσεις καὶ λέξεις
ἀκαταλήπτους, καταφεύφοντες ἐπὶ τέλει καὶ εἰς ἀστείας ἀπειλὰς
ἀποκαλύψεως μυστηρίων, ὁμοίως τόσων ἄλλων προηγουμένων, ἃς
ἐν τούτοις πάντοτε ἐπιφυλάττεσθε νὰ πραγματοποιήσετε κατόπι
(μὰ διατί, κ. Παπαδάκη, νὰ μὴ τὰς ἀποκαλύπτετε εὐθύς ἀλλὰ νὰ
ἐπιφυλάττεσθε πάντοτε) παρατρέχων, λέγω, τὸ μέρος τοῦτο διὰ
τοὺς ἐκτεθέντας λόγους, ἔρχομαι κατ' εὐθείαν εἰς τὸ κύριον θέμα
τῶν γραφομένων σας τούτων, ὅπερ εἶναι τὸ τῆς θέσεως τῆς ἀρχι-
γραμματείας.

Καὶ λοιπὸν ἐπαναλαμβάνω καὶ ἐνταῦθα ὅτι καὶ ἐν τοῖς ἔμπρο-
σθεν εἶπα, προκαλῶν ὑμᾶς ἐπὶ οἰωδῆποτε στοιχῆματι ν' ἀποδεί-
ξητε τὸ ἀληθὲς τῶν γραφομένων σας, κατονομάζοντες ρητῶς τὰ
πρόσωπα πρὸς τὰ ὁποῖα προσέφυγον ἐξαιτούμενος τὴν συνδρομῆν
των, διὰ τὸν διορισμὸν μου εἰς τὴν θέσιν ταύτην, κατὰ τὰς ἀνα-
φερομένας ὑφ' ὑμῶν τρεῖς ἐποχάς.

Τόσων πολὺ εἶναι τὸ θάρρος μου, κ. Παπαδάκη, διότι οὐδέποτε
ἐπεδειώξα τὴν θέσιν ταύτην ὡς καὶ οὐδεμίαν ἄλλην ὑψηλὴν ἐνερ-
γητικὴν, καθὰ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διέλαβα.

Καὶ δὲν ἔπραξα τοῦτο, δὲν ἐπεδίωξα δηλονότι τοιαύτην τινα
θέσιν, διὰ τὸν λόγον, ὅτι ὑπῆρξά ποτε ὀπαδὸς τῆς σχολῆς ἐκεί-

νης, ἥτις κατ' ἀρχὴν κατονειδίζει ἢ, τὸ ὀλιγώτερον, κατακρίνει τοὺς ἀποδεχομένους δημοσίαν θέσιν Χριστιανούς, ἀντιπατριωτικὸν οἶοναί ἔργον θεωροῦσα τοῦτο; Οὐχί! Ἐγὼ τῆς σχολῆς ταύτης, ἐπαναλαμβάνω, οὐδέποτε ὑπῆρξα ὀπαδός, ἐνῶ ὑμεῖς τὸναντίον ὑπῆρξατε τοιοῦτος· καὶ τὸ περίεργον οὐ μόνον κατὰ τὴν πρώτην περιόδόν σας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν δευτέραν, ὡς δέδοται νὰ κρίνωμεν ἐκ τοῦ ὅτι πολλαχοῦ ἐν τῷ ὑπὸ στοιχ. Γ'. φυλλαδίῳ σας με ἀποκαλεῖτε Σταυροῦδῃ ἐφέντῃ, ἀπονέμοντές μοι δηλονότι εἰρωνικῶς καὶ ἤδη τὸν τίτλον, ὃν ὑπὸ τοιοῦτο πνεῦμα ἀποδίδετε εἰς πάντα δημοσίον χριστιανὸν ὑπάλληλον, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐφορεῖτε τὸν φρόγιον σκουφον ἀνεστραμμένον. Ὅπως ποτ' ἂν ἦ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐγὼ γνωρίζω εἶναι ὅτι τὸ αἰώνιον παράπονον τῶν χριστιανῶν ἦτο τὸ διατὶ νὰ μὴ συμμετάσχουν καὶ αὐτοὶ τῶν δημοσίων θέσεων καὶ ἀξιοματάων, θέντες μάλιστα καὶ πολλάκις τὸ ζήτημα τῆς διανομῆς αὐτῶν κατ' ἀναλογίαν τοῦ πληθυσμοῦ ἐκατέρας τῶν ἐνοικουσῶν φυλῶν. Ἦθελαν δὲ καὶ ἀπῆτουν τοῦτο ἐν ἐκάστη εὐνοϊκῇ περιστάσει οἱ Χριστιανοί, νοοῦντες βεβαίως ὅτι οἱ ἐξ αὐτῶν διοριζόμενοι ὑπάλληλοι εἰς τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς ὑπηρεσίας, σὺν τῇ καρπώσει τῶν ὠφελημάτων τῆς θέσεώς των, χρησιμεύσωσι καὶ ὡς ἀντιπρόσωποι τρόπον τινα τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ, ὑπερασπιζόμενοι τὸ δίκαιόν του, θεραπεύοντες τὰ εὐλογα παράπονά του καὶ διευκολύνοντες αὐτὸν περὶ τὴν ταχεῖαν καὶ ἔννομον διεξαγωγὴν τῶν ὑποθέσεών του. Ἀφοῦ δὲ θέσεις τινες καὶ ἀξιώματα παρεχωρήθησαν τοῖς Χριστιανοῖς, κατόπιν τόσων καὶ τόσων περιστατικῶν, δὲν εἶναι αὐτόχρημα παραλογισμὸς τὸ γελωτοποιεῖν τὰς θέσεις ταύτας καὶ εἰρωνεύεσθαι τοὺς εἰς ταύτας διοριζομένους;

Ὅθεν δι' ἄλλους λόγους δὲν ἐπεδίωξα τὴν θέσιν ταύτην καὶ οἵτινες εἶναι οἱ ἐξῆς:

Περὶ ἑστῆσα ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὀπόσον εἶμαι φιλάργυρος διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἠθικῆς περιουσίας, ἣν ἀπέκτησα ἐργαζόμενος ἀπὸ τοῦ 1858. Ἡ φιλαργυρία μου αὕτη, καλὴ κατὰ τοὺς μὲν, μετὰξὺ τῶν ὀποίων καὶ ὁ κ. Ἰ. Γ. Παπαδάκης τῆς πρώτης περιόδου, κακίστῃ δὲ κατὰ τοὺς ἄλλους, μετὰξὺ τῶν ὀποίων καὶ ὁ κ. Ἰ. Γ. Παπαδάκης τῆς δευτέρας περιόδου, μ' ἔκαμε νὰ εἶμαι ἐξ

ἀρχῆς, ἅμα τῇ ὑπογραφῇ τῆς συμβάσεως τῆς Χαλέπας, λίαν ἐπιφυλακτικὸς πρὸς ἐπιδιώξιν τοιούτων θέσεων, ὡς πρὸς ἐπιχειρήσιν, ἧς τὰ κέρδη ἦσαν δι' ἐμὲ ἀμφίβολα. Ἀναμνησκόμενος τὸν τρόπον δι' οὗ ἀπεσπάσθησαν αἱ μεταρρυθμίσεις τοῦ 1858, τοῦ 1866, τοῦ 1878, ἵνα περιορισθῶ ἐν μόνοις τοῖς ἱστορικωτέροις γεγονόσι, σφόδρα ἀμφέβαλλον ἂν οἱ ἐργάται τούτων θεωρηθῶσι μὲ εὐνοϊκὸν ὄμμα καὶ ἄξιοι ἐμπιστοσύνης. Δὲν προσθέτω τὴν λέξιν ποτέ, διότι δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ἡμέραν τινὰ οἱ ἐργάται οὗτοι θὰ κριθῶσιν ἀναγκαῖα στοιχεῖα διὰ τὴν διοίκησιν τοῦ τόπου. Ἀλλὰ μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης οἱ ἐργάται οὗτοι τῶν μεταρρυθμίσεων δέον νὰ ἐφαρμόζωσιν ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ των τὸ ἀξίωμα «ΛΑΘΕ ΒΙΩΣΑΣ». Νοεῖται βεβαίως ὅτι ὁσάκις ἐν τῷ μεταξὺ τοῖς πρ-
 ρουσιάζεται κατάλληλος εὐκαιρία πρὸς ἐφαρμογὴν μεταρρυθμίσεων τινων, δὲν πρέπει νὰ μὴ ἐπωφελῶνται ταύτης, ἐκτὸς ἂν ἡ ἐπιτυχία ἐξαρτᾶται ἐκ βιαιῶν κλονισμῶν, ὅπερ πρέπει ν' ἀποφεύγωσιν. Ὡς ἡ τῶν πραγμάτων πείρα κατέδειξε καὶ αὐτὴ ἡ νίκη, ἣτις διὰ βιαιῶν κινήματων ἀποκτᾶται, ἀποβαίνει αὐτὸ τοῦτο καδμεία. Τὰ πράγματα θὰ ἔλθωσιν ἀφ' ἑαυτῶν, διότι ἡ ἰδέα τῶν μεταρρυθμίσεων θὰ ὀριμάσῃ καὶ θὰ καταστῇ σύμβολον τῆς πολιτικῆς ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων.

Αἱ μεταρρυθμίσεις αἵτινες διεκηρύχθησαν ἐν τοῖς Χαττίοις 1) τοῦ Γκιουλχανέ, ἧτοι τοῦ Ζινζεμαδαίου τῆς 3 Νοεμβρίου 1839. 2) Τοῦ Χουμαγιὸν τῆς 18 Φεβρουαρίου 1856. 3) Τοῦ τῶν μεταρρυθμίσεων τῆς 30 Νοεμβρίου τοῦ 1875 καὶ 4) τοῦ συντάγματος τῆς 11 Δεκεμβρίου 1876, ἵνα περιορισθῶμεν ἐν τοῖς γενικωτέροις καὶ ἐπισημοτέροις, θὰ λάβωσιν ἐπὶ τέλος σάρκα καὶ ὄσπ' πρὸς τὸ συμφέρον ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, πρὸς γενικὸν καλὸν πασῶν τῶν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς Α. Α. Μεγαλειότητος τοῦ Σουλτάνου βιουσῶν ἐθνικοτήτων. Ἡ ἐναντία πολιτικὴ, ἡ πολιτικὴ τῆς μὴ ἐφαρμογῆς τῶν ὑψηλῶν ἀρχῶν, αἵτινες ἀναγράφονται ἐν τοῖς εἰρημένοις Χαττίοις, τὰ μέγιστα ἐπῆνεγκεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα δυστυχήματα καὶ οὐδὲ δύνανται κατὰ τὸν ἱστορικὸν νόμον νὰ ἐκλείψωσιν ἐφ' ὅσον δὲν ἀρθῶσι καὶ τὰ παράγοντα αὐτὰ αἷτια.

Παράδειγμα ἔστω ἡ πατρὶς ἡμῶν, ἐν ἧ ἕνεκα τῆς συγκροτουμένης ἀδιαλείπτου πάλης ἀπὸ τοῦ 1858 καὶ ἐντεῦθεν μεταξὺ με-

ταρρυθμίσεως και αντιδράσεως, ἐπῆλθον και τὰ φοβερώτερα δυσ-
τυχήματα, ἅτινα και νῦν ἔτι ὑφίστανται. Ἀξιοσημείωτα ἰδίως
εἶναι τὰ ἀπὸ τοῦ 1889 και ἐντεῦθεν συμβάντα. Ἔνεκα τῶν τότε
ἀνωμαλιῶν αἱ μεταρρυθμίσεις ἐκηρύχθησαν εἰς κατάστασιν ἀπα-
γορεύσεως, ἐδιοικήθημεν δὲ διὰ τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου, διὰ τῆς
ξένης χωροφυλακῆς, διὰ τοῦ διορισμοῦ δίκην ὑπαλλήλων τῶν τε
Διοικητικῶν Συμβούλων και τῶν δικαστῶν τοὺς ὁποίους πρότερον
ἐξέλεγεν ὁ λαός, διὰ τοῦ μᾶλλον, τέλος, συγκεντρωτικοῦ συστή-
ματος. Καὶ ὅμως τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε νὰ συνθηκολογή ἄλλεπαλλ-
λήλως μετὰ τοῦ ἐγκλήματος ἢ Ἐξουσία, ἔνεκα τῆς μεγάλης ἀδυ-
ναμίας της, και μάλιστα κατὰ τρόπον πανηγυρικὸν και κατὰ τρό-
πον καταβιάζοντα τὴν δικαιοσύνην εἰς τὸ ἔσχατον σημεῖον τῆς
ταπεινώσεως, ἥτις πιεζομένη ὑπὸ τῆς διοικήσεως κατὰ δεκάδας
ἠθῶν τοὺς τὰ μάλα ἀδικήσαντας τὴν τε πολιτείαν και τὴν κοι-
νωνίαν. Καὶ εὐρισκόμεθα ἔτι εἰς τὴν αὐτὴν φοβερὰν κατάστασιν,
διότι αἱ μὲν φυλετικαὶ δολοφοναίαι ἐξακολουθοῦν οὔσαι ἐν τῇ ἡμε-
ρησίᾳ διατάξει, οἱ δὲ ἐγκληματῆται και φυγόποινοι ἐπὶ τοσοῦτον
και ἤδη ὑπερεπλέονασαν ὥστε νὰ τολμοῦν νύκτωρ συνερχόμενοι νὰ
προσβάλλουν διὰ ἄλλεπαλλήλων τουφεκισμῶν τὸ διοικητήριον Βά-
μου και τὸν ἐκεῖ αὐτοκρατορικὸν στρατόν, ἢ δὲ «Μεσόγειος» ἐν
τῷ ἀπὸ 15 Ἀπριλίου ε. ε. (1895) και ὑπ' ἀριθ. 167 φύλλῳ αὐ-
τῆς νὰ συνιστᾶ σὺν τοῖς ἄλλοις και τὴν μέχρις ἐνὸς ἀμνήστευσιν
και πάλιν τῶν φυγοποιῶν τούτων.

Ἐδιοικήθημεν ἔτι διὰ τοῦ μᾶλλον δημοτευτικοῦ φορολογικοῦ συ-
στήματος, τὸν ἄρτον αὐτὸ τοῦτο ἀφαιροῦντος ἐκ τοῦ στόματος τοῦ
πτωχοῦ γεωργοῦ. Ὅπως δὲ τις ἀκριβῶς κατανοήσῃ μέχρι τίνος
βαθμοῦ εἶχε καταστῆ δημοτευτικόν, παραθέτομεν ἐνταῦθα τὸ ἐξῆς
γεγονὸς ὅπερ παραλαμβάνομεν ἐπὶ τὸ αὐθεντικώτερον ἐκ τοῦ ἀπὸ
21 Μαΐου 1894 και ὑπ' ἀριθ. 125 φύλλου τῆς ἡμιοπισήμου ἐφη-
μερίδος τῆς Γεν. Διοικήσεως ἢ «Μεσόγειος». Ἐπίσης «ἀποφάσει
» τῆς Γεν. Διοικήσεως ἐμετριάσθη κατὰ 40% ἢ δεκάτη τῶν
» προϊόντων τῶν χωρίων Ἀτσιποπούλου, Βιδέρου, και Πρινὲ τῆς
» ἐπαρχίας Ρεθύμνης. Ἐλπίζομεν ὅτι ἡ Γεν. Διοίκησις θέλει εἰσα-
» κοῦσει πάσας τὰς τοιαύτας τυχὸν ὑποβληθησομένας αὐτῇ αἰ-
» τήσεις.»

Ἄς φαντασθῆ ἤδη ἕκαστος μέχρι πόσου ταῖς 100 θὰ ἀνήρχετο ὁ ἔγγειος φόρος ὅπως χάριση 40% ἡ Γεν. Διοίκησις!

Καὶ ὅμως μὲ ὅλον τὸ τόσον δημοτικὸν φορολογικὸν τοῦτο σύστημα εὐρισκόμεθα πλείοτερον παρά ποτε ἄλλοτε ἀπέναντι τοῦ φοβερωτέρου οἰκονομικοῦ χάους.

Ὅθεν ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἀπὸ τοῦ 1889 καὶ ἐντεῦθεν διοικητικοῦ συστήματος ὑπῆρξαν δεινότερα καὶ φοβερώτερα παντὸς προγενεστέρου τοιοῦτου συστήματος.

Τώρα θέλετε νὰ ἰδῆτε ἂν τὰ λεγόμενα μου, περὶ τῶν κατ' ἐμέ, συμφωνοῦν πρὸς τὰ πράγματα, καὶ ἂν ὄντως ἐβάδισα ἀπαρεγκλιτῶς πρὸς τὸ ἀξίωμα «λάθε βιώσας» καθὼ μὴ πειθόμενος ὅτι ἕνεκα τοῦ πολιτικοῦ παρελθόντος μου θὰ ἦτο δυνατόν, ὅπως ἔτι ἔχουν τὰ πράγματα, νὰ θεωρῶμαι μὲ εὐνοϊκὸν ἄμμα καὶ ἄξιος ἐμπιστοσύνης; Ἰδοῦ.

Ἀποφασίσας ἅπαξ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συμβάσεως τῆς Χαλέπας καὶ τὴν εἰρήνευσιν τῶν πραγμάτων νὰ ἐγκατασταθῶ ὀριστικῶς ἐν τῇ πατρίδι, καθὼ βαρυνθεὶς πλέον τὴν διαμονήν μου ἐν Ἑλλάδι, ἔνθα τρεῖς ἠναγκάσθην νὰ προσφύγω κατὰ τὰ 1859, 1864 καὶ 1869, ἐπεδόθην εὐθὺς καὶ ἐξήσκησα τὸ ἀπλοῦν καὶ ταπεινὸν ἔργον τοῦ δικολάβου, κατόπι δὲ μετὰ τὴν λήξιν τῆς πρώτης συνόδου τῆς Βουλῆς τοῦ 1879, τὸ ἐπίσης ἀπλοῦν καὶ ταπεινὸν ἔργον τοῦ συμβολαιογράφου καὶ τὸ ὅποιον μετῆλθον μέχρι τῆς 7 Ὀκτωβρίου τοῦ 1887, ὅτε διωρίσθην εἰς τὴν θέσιν τοῦ ὑποτελώνου, ἣν καὶ σήμερον κατέχω, θέσιν καὶ ταύτην ὅλως παθητικὴν ὑπὸ πολιτικὴν ἐποψίν.

Ἐάν, κ. Παπαδάκη, δὲν ἐκανόνιζα τὰ κατ' ἐμέ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐν λόγῳ ἀξιώματος διὰ τοὺς ἐκτεθέντας λόγους, οἶκοθεν νοεῖται ὅτι δὲν θὰ ἐπιδιδόμην εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὰ εἰρημένα ἀπλᾶ καὶ ταπεινά ἔργα. Τοῦναντίον ἀντὶ τούτων θὰ ἐτρεπτόμην τὴν ὁδόν, ἧτις ἄγει πρὸς τὰς ὑψηλὰς δημοσίας θέσεις, τρέχων καὶ ἐγὼ ἄνω κάτω, δεξιὰ καὶ ἀριστερά, κολακεύων καὶ ὑποσχόμενος καὶ ἄλλα παραπλήσια μετερχόμενος μέσα. Καὶ δὲν νοῶ μόνον πρὸς τὰς θέσεις τῆς ἀρχιγραμματείας καὶ τῶν μουτσαριφῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄλλας τινὰς, δευτερευούσης μὲν τάξεως, ἀλλ' ἐν τούτοις ἀρκούντως

τότε προσοδοφόρους, και ἂν σμικρὰς τιμὰς και βαθμοὺς συνεπιφερούσας, οἷον τὴν τοῦ Γραμματέως τῆς διοικήσεως, τὴν τοῦ ὑπολογιστοῦ, τὴν τοῦ διευθυντοῦ τοῦ τυπογραφείου και τῆς ἐπισήμου ἐφημερίδος τῆς Γεν. Διοικήσεως «ἡ Κρήτη» και τὴν τοῦ Ἀρχιγραμματέως τοῦ Γεν. Διοικητικοῦ Συμβουλίου, ἥτις μάλιστα εἶχε κενωθῆ μικρὸν μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων. Διὰ τὴν ἐπιτυχίαν δὲ θέσεώς τινος ἐκ τούτων, ἡδυνάμην και ἐγὼ πρῶτον μὲν ν' ἀρύωμαι δικαιώματά τινα πηγάζοντα ἐκ τῶν ὑπηρεσιῶν, ἃς προσήνεγκον πρὸς ἐπίτευξιν τῆς τελεσθείσης ἄρτι πολιτικῆς μεταβολῆς· δεύτερον δὲ νὰ ὑπολογίζω ἐπὶ τῆς σμικρᾶς ἰκανότητός μου, ἥτις δὲν πιστεύω νὰ ἦτο κατωτέρα ἄλλων και μάλιστα ἐν τῷ διοικητικῷ κλάδῳ, ἐν τῷ ὁποίῳ, ἐπὶ ἐξαιτίαν ὑπηρετήσας ἐν Ἑλλάδι, εἶχα ἀποκτήσει οὐ σμικρὰν τῆς διοικητικῆς ὑπηρεσίας πείραν. Τρίτον νὰ χρησιμοποιήσω τὰς ὑπὲρ ἐμοῦ εὐνοϊκὰς διαθέσεις τοῦ Φωτιάδῃ Πασᾶ. Οὗτος ἐπὶ πολλὰ ἔτη χρηματίσας πρέσβυς ἐν Ἀθήναις και μετ' ἰδιαζούσης προσοχῆς παρακολουθῶν πάντοτε τὰ Κρητικὰ πράγματα εἶχε καταστῆ λίαν ἐνήμερος τῶν ἔργων και τῆς ἀξίας ἐκάστου τῶν δρώντων προσφύγων Κρητῶν, χωρὶς νοεῖται, οὐδὲ ἀπλῶς κατ' ὄψιν νὰ τοὺς γνωρίζῃ κατ' ἀκολουθίαν δὲ κάλλιστα ἐγνώριζε και τὰ κατ' ἐμέ, ἐκ τῆς δημοσιογραφικῆς ἰδίως δράσεώς μου.

Ἐνταῦθα, ἐπιτρέψατέ μοι, νὰ παραθέσω και ἐν γεγονόσι σχετικὸν πρὸς τὰ ἀνωτέρω και λαθὼν χώραν κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ διορισμοῦ τοῦ Φωτιάδῃ Πασᾶ. Θὰ ἐνθυμεῖσθε δὲ βέβαια ὅτι τότε ὑμεῖς, και εἴ τις ἄλλος, σφόδρα ἐπετίθεσθε και ἄλλως και διὰ τοῦ τύπου κατὰ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, οἵτινες ἐν τούτοις μόλις διορισθέντες δὲν εἶχον ὑποπέσει εἰς πολιτικὸν τι παράπτωμα, ἐκτὸς ἐὰν λογισθῇ τοιοῦτο τὸ ὅτι δὲν ἐζήτησαν προηγουμένως τὴν συγκατάθεσίν σας. Θὰ ἐνθυμεῖσθε δὲ βέβαια και τί τότε συνέβη, ὅτι τούτέστιν ἐγὼ ὑπερασπίσθην θερμῶς αὐτοὺς ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐκείνοις ἄρθροις τοῖς ἐν τῇ Κρήτῃ δημοσιευθεῖσι, δι' ὧν τὸ πρῶτον τότε ἐλογαριάζομεθα. Ἐκ τούτου ἄρα γε δὲν προκύπτει καθαρὰ ὅτι ἐὰν ἐγὼ ἐνήργουν μὲν νὰ διορισθῶ εἰς τὴν ἀρχιγραμματεῖαν, και δὲν λέγω περὶ ἄλλης δευτερευούσης θέσεως, διότι περὶ ταύτης μόνον τότε ὁ λόγος, ὑπεσκελιζόμεν δὲ παρὰ τοῦ κατέξαντος αὐτήν·

οὐδὲ γὰρ θὰ ἔγραφον ὑπὲρ αὐτοῦ, προσβαλλομένου παρ' ὑμῶν καὶ τῶν τότε δημοφρόνων σας;

Καὶ ἤδη ἐπὶ τοῦ κυρίου θέματος.

Τέταρτον ἠδυνάμην νὰ διαθέσω καὶ τὰ μέσα τοῦ κ. Σκαλτσούνη, ὅστις μεγίστην μὲν ἐξήσκει ἐπιρροὴν παρὰ τῷ Φωτιάδῃ Πασᾶ, ἐμὲ δὲ ὑπελήπτετο μεγάλως. Καὶ πέμπτον νὰ ἐπωφεληθῶ τῆς μοναδικῆς εὐκαιρίας, ἣτις μοι παρουσιάζετο ὡς ἐκ τοῦ σχηματισμοῦ διοικητικοῦ κόμματος. Διότι, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἠδυνάμην καὶ ἐγώ, ὡς τόσοι ἄλλοι νὰ προστρέξω οἰκοθεν εἰς τὰς τάξεις του, καὶ αὐτὸς ὁ Φωτιάδης Πασᾶς μοι ὑπέδειξε τοῦτο, προτείνας μοι, οὐχὶ βεβαίως ἄνευ ἀμοιβῆς, καὶ ὡς βουλευτὴς τοῦ κόμματος νὰ κατέλθω εἰς τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1881 καὶ 1882 καὶ τὴν σύνταξιν ν' ἀναλάβω ἐφημερίδος πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἀντιπολιτεύσεως. Περί τούτων δὲ καὶ ἄλλοτε ἔγραψα τὰ εἰκότα ἐν τῇ « Ἀμύνη ».

Περί δὲ τῶν διατρεζάντων κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1883, ἅτινα λίαν εὐνοϊκὴν ἐπίσης μοι παρουσίαζον εὐκαιρίαν πρὸς κατάληψιν σπουδαίας τινὸς θέσεως, ἱκανὰ εἶπα ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸν μετέπειτα χρόνον τῆς ἐν Κρήτῃ διαμονῆς τοῦ Φωτιάδῃ Πασᾶ, οὐδὲ ὁ ἀπλούστερος προσήκει νὰ γίνῃ λόγος, διότι κατ' αὐτὸν αἱ προϋπάρχουσαι συνθήκαι εἶχαν ἀναστραφῆ, τοῦ μὲν Φωτιάδῃ Πασᾶ καταγινομένου περὶ τὴν αὐξήσιν καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ ἑαυτοῦ κόμματος, ἐμοῦ δὲ τούναντίον περὶ τὴν ἐξασθένησιν καὶ διάλυσιν αὐτοῦ.

Ἐν τούτοις ἄξιον σημειώσεως εἶναι, ὑπὸ ψευδολογικὴν νοεῖται ἔποψιν, τὸ πῶς παριστᾶτε τὰ ἀνωτέρω περιστατικά καὶ ἰδίως ἐκεῖνο, οὗ ἕνεκα ἐγενόμην συμβολαιογράφος. Ἴδου τί αὐτολεξεὶ γράφετε. Καὶ ἐν μὲν τῷ 5^ῳ § τοῦ ὑπὸ στοιχ. Β'. φυλλαδίου σας τὰδε « τείνων φιλικὴν πρὸς τοὺς πρότερον ἀμειλίκτους ἐχθρούς του » τὴν χεῖρα, πρῶτον μὲν ἐσώζετο ἐκ τοῦ ναυαγίου εἰς ὃ ἐκινδύνευε » νὰ καταποντισθῆ (sic) καὶ δεύτερον ἐλάβησαν δυνάμεις πρὸς διεκδικήσιν τῶν προνομίων του, (δηλαδὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἀπὸ τὴν » ὁποῖαν ἐχρῖσθη προνομιοῦχος συμβολαιογράφος) πύθων ». Ἐν δὲ τῷ 2^ῳ § τοῦ ὑπὸ στοιχ. Γ'. φυλλαδίου σας, ἐν τῷ παριστᾶτε καὶ εἰς τί συνίστατο τὸ προνομίόν μου, τὰ ἐξῆς. « Τίς δὲν γνωρίζει » τὰς φιλικὰς τοῦ Σταυροῦδῃ σχέσεις πρὸς τὸν μακαρίτην Παπα-

»δογιάννην και πρὸς πάντας τοὺς ἐν τέλει ἐπὶ τῆς πενταετοῦς
»διοικήσεως τοῦ Φωτιάδῃ». — Καὶ γράφετε και ἐνταῦθα ταῦτα
»χωρὶς παντάπασι νὰ σᾶς κοστίζη ἂν τόσον πανηγυρικῶς σᾶς δια-
»ψεύδουν τὰ προμνημονευθέντα ἄρθρα μου ὑπὸ τὸν τίτλον α' Ἐνε-
»στῶτα» και α' Ἐξοστρακισμὸς» ὡς και τὸ φυλλάδιόν μου ὑπὸ τὸν
τίτλον α' Ἡ Κρήτη πρὸ πέντε ἐτῶν». — Ἐπειτα ἐξακολουθεῖτε
»και τίς δὲν γνωρίζει τὰ κανακίσματα και τὰ λυγίσματα ἐκεῖνου
»πρὸς τοῦτον, τὰ χαριεντολογήματα δὲ τούτου πρὸς ἐκεῖνον εἰς
»τρόπον ὥστε τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ φιλία ἀμφοτέρων πρὸς ἀλλή-
»λους, ὥστε ὁ Φωτιάδης ἔκρινεν ἄξιον ὁσάκις ἐπρόκειτο νὰ συν-
»ταχθῆ συμβολαιογραφικὸν τοῦ δημοσίου ἔγγραφον (και συνή-
»πτοντο τότε πολλὰ διὰ τὴν ἐκμίσθωσιν τῆς δεκάτης και συνή-
»πτοντο διὰ τὸ χατῆρι και τὸ συμφέρον τοῦ φίλου συμβολαιο-
»γράφου, διότι ἐπὶ τῆς ἐκμισθώσεως τῆς δεκάτης συμβολαιο-
»γραφικὰ ἔγγραφα εἶναι περιττὰ) ἔκρινεν ἄξιον, λέγομεν, νὰ
»προσκαλῆται εἰς τὰ ἀνάκτορα ὁ Σταυρούδης διὰ νὰ συντάσῃ
»τὰ ἀπαιτούμενα ἔγγραφα».

Κατὰ τὰ γραφόμενά σας λοιπὸν ταῦτα, κ. Παπαδάκη, ἐγὼ
ἐδέχθην τὸ ἀπλοῦν και ταπεινὸν ἔργον τοῦ συμβολαιογράφου, διότι
μου παρεχωρήθη ἐν μέγα διὰ τὸ ἐπικερδὲς αὐτοῦ προνόμιον, τὸ
προνόμιον τοῦ νὰ συντάττω μόνον ἐγὼ διὰ τὴν ἐκμίσθωσιν τῆς δε-
κάτης συμβολαιογραφικὰ ἔγγραφα, ἅτινα ἂν και περιττὰ συνή-
πτοντο μόνον διὰ τὸ χατῆρι και τὸ συμφέρον μου· ἐν ἄλλοις λό-
γοις, κ. Παπαδάκη, ἔχειρα τὸ προνόμιον νὰ συντάττω μόνον ἐγὼ
ἐνοικιαστήρια συμβόλαια ἐπὶ ποσοῦ δώδεκα ἑκατομμυρίων ἀριθ.
12,000,000 γροσίων, εἰς ὃ κατὰ μέσον ὄρον δέον νὰ ὑπολογισθῆ
ἢ κατ' ἔτος ἐκμίσθωσις τῆς δεκάτης, και ἐξήσκουν τὸ προνόμιον
τοῦτο ἐπὶ πέντε ἀριθ. 5 στρογγυλὰ ἔτη; Πολὺ καλά! Αἱ! τότε
δέχεσθε, ἐδῶ τοῦλάχιστον, ἐν μικρὸν στοιχείμα, τὸ ἐξῆς:

Ἐὰν μὲν λέγετε και ἐνταῦθα πυχυλὰ και χονδροειδῆ ψεύδη,
τότε νὰ πληρώνετε λόγῳ ποινικῆς ρήτρας μόνον πέντε λίρας
Τουρκίας. Ἐὰν δὲ τὸναντίον ἐλησμονήσατε και εἶπατε ἀλήθειαν
τώρα, τότε νὰ λαμβάνετε παρ' ἐμοῦ διὰ κάθε τοιοῦτο ἐνοικιαστή-
ριον συμβόλαιον ἀνὰ πέντε ὁμοίας λίρας Τουρκίας; Ἡ ἀλήθεια δύ-
ναται εἰς τὴν περιστάσιν ταύτην πολὺ εὐκολα νὰ φανερωθῆ, διότι

πρόκειται οὐχί πλέον περὶ λόγων καὶ περιστατικῶν ὑποκειμένων εἰς ἀμφισβήτησιν, ἀλλὰ περὶ δημοσίων ἐγγράφων μὴ ἐπιδεχομένων τοιαύτην, καθὼς τηρουμένων ἀσφαλῶς ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τοῦ Συμβολαιογράφου κ. Κωνστ. Φουρναράκη.

Λοιπὸν τί λέγετε, κ. Παπαδάκη, δέχεσθε τοῦλάχιστον τὸ στοίχημα τοῦτο ;

Μετὰ τὴν ἀναγκαίαν ταύτην παρέκβασιν, ἃς ἐπανακάμψωμεν εἰς τὰ ἴδια.

Πιστὸς εἰς τὸ ἀξίωμα «λάθε βιώσας» ἠδυνήθη ἔτι μᾶλλον ἐπακριβῶς νὰ τηρήσω αὐτὸ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Φωτιάδου Πασᾶ. Καὶ τοῦτο διότι οὐδεὶς τούτων ἐγνώριζε τὰ περὶ ἐμοῦ, ὅσον δηλονότι ὁ μακαρίτης Φωτιάδης Πασᾶς, ὡς χρηματίσας κατὰ ἀνωτέρω εἶπα πρέσβυς ἐν Ἀθήναις, καὶ ὅστις ἔνεκα τούτου ἐπὶ ἔτη ἡξίου προσοχῆς τινὸς τὸ ταπεινὸν ἄτομόν μου, δις καὶ τρίς πολ- λάκις τῆς ἐβδομάδος προσκαλῶν με παρ' αὐτῷ. Ἐμενα λοιπὸν ἄγνωστος ἅπασιν τοῖς μετέπειτα Γενικοῖς Διοικηταῖς, ἀλλ' οὐδὲ καὶ ὄρισε μοι νὰ καταστῶ γνωστός, παρουσιαζόμενος αὐτοκλήτως σύμβουλος καὶ χρησιμεύων ὡς πληροφοροδότης. Ἐνεκα τούτου μάλιστα ἀφῆκα ἐφ' ὅσον ἐξηρτάτο ὑπ' ἐμοῦ ἐλεύθερον τὸ στάδιον τῆς ἐνεργείας καὶ ὑμῖν καὶ παντὶ ἄλλῳ, βουλομένῳ νὰ φαίνεται βαθὺς γνώστης τῶν προσώπων καὶ πραγμάτων τῆς πατρίδος του καὶ συνάμα ἰσχυρὸς καὶ μέγας ἐν τῷ τόπῳ. Καὶ κάμνω μνεῖαν πρώτου τοῦ ὀνόματός σας, διότι καὶ ὑμεῖς πρωτίστως ἐξ ὅλων τῶν συγχρόνων σας, ὡς καὶ τῶν μεταγενεστέρων σας πολιτικῶν πάσχετε σφοδρῶς ἀπὸ μεγαλομανίαν. Καθόσον τοῦλάχιστον ἐγὼ γνωρίζω οὐδεὶς τούτων ἐπροθυμοποιήθη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Γεν. Διοικητοῦ τινος νὰ κάμνη τόσον συχνὰ ἐπισκέψεις, ὅσον ὑμεῖς καὶ ἐπὶ τοῦ Φωτιάδου μὲν ἐπὶ ἔτος καὶ πλέον, ἀλλ' ἰδίως ἐφ' ὅλων ἐν γένει τῶν διαδόχων του Γεν. Διοικητῶν ὡς καὶ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, καὶ ν' ἀρέσκεται νὰ καταναλίσκη τὰς ὥρας τῆς ἀργίας του, ἥτοι τὸ ὅλον σχεδὸν τῆς ἡμέρας, ἐν τῷ Διοικητηρίῳ.

Ὡς βλέπετε, κ. Παπαδάκη, τὸ σύστημά σας τοῦτο ἐγὼ χαρακτηρίζω ἀπλῶς μεγαλομανίαν, λαμβάνων ὑπ' ὄψει τὴν δῆλωσιν ἣν κάμνετε ἐν τῷ 7ῳ § τοῦ ὑπὸ στοιχ. Β'. φυλλαδίου σας ἔχουσαν οὕτως: «Εἶναι κουτὸς καὶ ἄφρων (ὁ Σταυροῦδης) νομίζων ὅτι μᾶς

»θέτει εἰς ἀμφιβολίαν ἀπέναντι τοῦ κοινοῦ, διότι ἡμεῖς ὅ,τι πράττομεν, ὅ,τι ἐνεργοῦμεν, τὸ φωνάζομεν, τὸ δημοσιεύομεν, τὸ κηρύττομεν. Τὰ παρασκήνια δι' ἡμᾶς εἰσὶν ἄγνωστα. Μόνον διὰ τοὺς θαμῶνας τῶν παρασκηνίων ἐπιτρέπεται ἡ ἀμφιβολία!»

Ἄλλ' ἐκεῖνο ὕπερ ἰδίως χαρακτηρίζει τὴν μεγαλομανίαν σας, εἶναι ἡ ἀξίωσις σας γὰ ἐκτελῶνται πάντοτε αἱ ἀπαιτήσεις σας παρὰ τε τῶν Γεν. Διοικητῶν, τῶν ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων ὑπαλλήλων, τῶν ἀρχιερέων καὶ ἱερέων, τῶν Χριστιανῶν καὶ Μουσουλμάνων, καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν Προξένων καὶ ἰδίως τοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἐπὶ ἀπειλῇ διακοπῆς φιλίων σχέσεων καὶ κηρύξεως τοῦ πολέμου ἐν ταῖς ἐφημερίσιν. Ὅθεν ἡ ἀξίωσις ὑμῶν εἶναι ὑπερτέρα πάσης καὶ αὐτῶν τῶν μεγιστάνων ἐνός Κράτους. Ἴδου δὲ καὶ ὁ λόγος δι' ἃν περὶ μὲν τὰς ἀρχὰς τὰ εἶχετε καλὰ μὲ τοὺς Γεν. Διοικητὰς Φωτιάδην Πασᾶν, Σάββαν Πασᾶν καὶ Ἀνθόπουλον Πασᾶν, καὶ μὲ τοὺς ἀνωτέρους διοικητικούς καὶ δικαστικούς ὑπαλλήλους τῶν ἀλλὰ κατόπι μετὰ τινὰ καιρὸν, χολούμενος ἐπὶ τῇ μὴ ἐκπληρώσει ἀπαιτήσεώς σας τινος, ἐκηρύττεσθε ἀντιπολιτευόμενος καθ' ἐνός ἐκάστου τούτων, μέγα βοῶντες ἐν τε τῇ ἰδίᾳ ἐφημερίδι καὶ ἐν ξέναις ἐπὶ ταῖς παρανομίαις των, ἅς τότε μὲν ἀνεκαλύπτετε, πρότερον ὅμως δὲν ἐβλέπετε.

Ἄλλὰ τὰ καθέκαστα ἐν οἰκιοτέρῳ τόπῳ ἔνθα θὰ παρατεθῶσι καὶ τὰ σχετικὰ χωρία τῶν ἐν ἐφημερίσι δημοσιευμάτων σας.

Ἄλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ σφοδρὰ πρὸς τὸ δημοσιογραφεῖν κλίσις σας ἀποτέλεσμα τυγχάνει τῆς μεγαλομανίας σας. Κατ' ἀπομίμησιν τῶν μεγάλων πολιτικῶν ἀνδρῶν, διατηρεῖτε καὶ ὑμεῖς πάντοτε ἐν τῇ δημοσιότητι ὄργανον πολιτικόν. Ἄλλ' ἄρά γε καὶ πρὸς οἷον ἐκεῖνοι σκοπόν; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ! Ὑμεῖς ἀντὶ τῆς διαδόσεως πολιτικῶν ἀρχῶν καὶ ἰδεῶν περὶ τῆς βελτιώσεως τῶν τῆς πολιτείας, κάμνετε ἐναντίαν ὄλως χρήσιν καὶ ἤν ἤδη παρέστησα ἐν τῷ πρώτῳ ὑπὸ στοιχ. Α. φυλλαδίῳ μου.

Σχετικῶς δ' ἔτι ὡς πρὸς τὰ ὅσα γράφετε καὶ περὶ ἀρχιγραμματείας, κρίνω ἄξια ἀναγραφῆς καὶ τάδε τὰ περιστατικά, ἅτινα ἴσως ἔδωκαν ὑμῖν ἀφορμὴν νὰ γράψετε ὅσα ἐγράψατε. Κατὰ τινὰς περιστάσεις ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Φωτιάδην Πασᾶ ἐκυκλοφόρησεν ἀληθῶς ἡ φήμη περὶ διορισμοῦ μου εἰς τὴν θέσιν ταύτην καὶ μά-

λίστα κατὰ τρόπον, ὅστις σὺν ἄλλοις καὶ πρόσωπα ἀκόμη σημαίνοντα ἐκ Χριστιανῶν καὶ Ὀθωμανῶν ἔκαμε νὰ τὸ πιστεύσωσι καὶ νὰ με συγχαρῶσι. Παρομοία μάλιστα φήμη ἐκυκλοφόρησε καὶ διὰ τὸν διορισμὸν μου ὡς μουτσαρίφου καὶ ἄλλοτε καὶ πρὸ διετίας ἐν τῇ διοικήσει Σφακίων. Ἀλλὰ πόθεν αἱ φήμει αὗται εἶχον τὴν πηγὴν τῶν ἀγνοῶ. Τὸ κατ' ἐμὲ ἤκουα αὐτὰς ἐκάστοτε μετ' ἀδιαφορίας, διότι ἔκρινον τὰς περιστάσεις ἀντιξοῦς μὲν δι' ἐμέ, καταλλήλους δὲ διὰ τοὺς μὴ ἔχοντας πολιτικὸν παρελθὸν συνδεδυασμένον μὲ τὰ περιστατικά τοῦ 1858, τοῦ 1866 τοῦ 1878. Τούτου ἕνεκα δὲ καὶ οὐδενὶ ἐκ τῶν ὀρεγομένων ἐκάστοτε τὰς θέσεις ταύτας παρενέβαλλον πρόσκομμά τι.

Ἴδου ἡ ἐξήγησις τοῦ φαινομένου τούτου ὡς καὶ τοῦ θάρρους τὸ ὁποῖον ἔχω προκαλῶν ὑμᾶς εἰς τὸ στοιχημα, ὕπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐπρότεινα, μὴ γνωρίζων πλέον τίνα τρόπον νὰ μεταχειρισθῶ διὰ νὰ διχψεύδω τὰ παχυλὰ ψευδολογήματά σας.

Καὶ τὴν τακτικὴν μου ταύτην πρὸς τοὺς Γεν. Διοικητὰς ἠκολούθησα καὶ ὡς πρὸς τὸ Προξενικὸν σῶμα. Οὐδεὶς δὲ νομίζω ἔμεινε καὶ μένει ἔτι μᾶλλον ἄγνωστος ἐμοῦ εἰς αὐτό, οὐ μόνον ἐκ τῶν συγχρόνων σας καὶ τῶν μεταγενεστέρων σας πολιτικῶν, ἀλλ' οὐδὲ ἐκ τῶν νεαροτέρων ἔτι δικηγόρων.

Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν ἔτι τῶν γεγονότων ἅτινα ἐσχέτιζον τὰ πολιτευόμενα πρόσωπα πρὸς τὴν γενικὴν τοῦ τόπου πολιτικὴν, τὸ «λάθε βιώσας» ἔσχον ἐγὼ ὡς γνώμων. Ἐνθυμείσθε βέβαια, κ. Παπαδάκη, τί ὑμεῖς καὶ ἄλλα πολιτευόμενα πρόσωπα ἐκάμνετε καὶ τί ἐνεργεῖτε εὐθὺς μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων! Πολιτικὰς ἐκδρομὰς πολὺ συχνὰ εἰς τὰ ὄρεινά μέρη, πολιτικὰς διαδηλώσεις πολὺ συχνὰ εἰς Χανία, θρησκευτικὰς δὲ ἔτι πλειοτέρας, πολιτικὰς πανηγύρεις ἐπετεῖαν μαχῶν, ἐνεργείας ἄλλας λίαν ζωηράς, ἄρθρα δ' ἐν ἐφημερίσιν ἔτι ζωηρότερα. Καὶ δὲν ἦσαν μὲν νοεῖται ταῦτα οὐδῶλως ἐποικοδομητικὰ εἰς τὴν παγίωσιν τῆς τάξεως καὶ τὸ δὴ χεῖριστον εἰς τὴν συμφιλίωσιν τῶν δύο στοιχείων, ἔτεινον ὅμως εἰς τὸ νὰ ἐξυψώσωσιν ὑμᾶς ὡς μέγα σημαίνοντα πρόσωπα καὶ ὡς ἄγαν ἐθνικοὺς πατριώτας. Ἐγὼ ἐν τούτοις ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ διήγον βίον ἡσυχον καὶ φιλόνομον ὡς ὁ ἀπλούστερος καὶ ἀσημότερος ἀστὴς, δίδων συνάμα καὶ τὸ τρανώτερον πα-

ράδειγμα τῆς συμφιλιώσεως Χριστιανῶν καὶ Ὀθωμανῶν, συνταρ-
ρικῶς μετὰ τοῦ Ἀχμέτ βέη Τολμαδάκη συνιστῶντες συμβολαιο-
γραφεῖον ἐν τῇ Ἑλληνικῇ καὶ Τουρκικῇ γλώσσῃ, καὶ ἀπὸ κοινοῦ
ἐπὶ πεντηετίαν ἐργαζόμενοι ἐν ἄκρα ὁμονοίᾳ καὶ ἀγάπῃ, τὸ δὲ
συμβολαιογραφεῖον μας τοῦτο ὡς ἄλλο σχολεῖον πρὸς ἐκμάθησιν
εἰς πλείστους ὄσους Χριστιανούς καὶ Ὀθωμανούς τῆς συμβολαιο-
γραφικῆς ὑπηρεσίας χρησιμοποίησαντες.

Θὰ ἐνθυμείσθε ἔτι ὅτι κατὰ τε τὸ 1885 καὶ τὰ μετὰ ταῦτα
ἔτη τινὲς τῶν συγχρόνων σας καὶ τῶν μεταγενεστέρων σας πολι-
τικῶν, ἀναλαβόντες τὰς ἡνίκας τῆς πολιτικῆς, ἦν ἕδει ν' ἀκολουθῆ
ὁ Χριστιανικὸς λαός, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ παραδέχοντο τὴν ἀνάμιξιν
ἐμοῦ καὶ ἄλλων διὰ λόγους οὓς αὐτοὶ οἶδασιν. Καὶ μοι ἐφαίνετο
μὲν ἄξιον ἀπορίας πῶς οἱ πολιτικοὶ οὗτοι νὰ μὴ με κρίνωσιν ἄξιον
προσοχῆς τινός, ἀφοῦ ἄλλοτε οἱ ἐν Ἑλλάδι μέγα σημαίνοντες
Κρήτες καὶ τὰ ὑφίστης πολιτικῆς περιωπῆς πρόσωπα τοῦ τόπου
ἐκείνου δὲν ἀπηξίουσαν νὰ ζητοῦν τὴν ταπεινὴν γνώμην ἐπὶ παντὸς
ζητήματος τῆς Κρήτης καὶ τὴν περὶ τὸ γράφειν μικρὰν ἰκανότη-
τά μου· ἀλλ' ὅμως οὐδέποτε ἠθέλησα νὰ διαταράξω τὸν κύκλον
τῶν ἐνεργειῶν των καὶ νὰ ἀντιπράξω εἰς τὰ σχέδιά των. Ὅπως
εἶχον τὰ πολιτικά μας καὶ ὅπως ἐφέροντο οἱ πολιτικοὶ οὗτοι, τὸ
πρακτικώτερον πολιτικῶς ἦτο ν' ἀφίση τις τὰ πράγματα ἐλεύθερα
νὰ βαδίσωσι τὸν φυσικὸν βροῦν των· διότι τότε τὰ ἀποτελέσματα, ὁ
ἀκέραιος οὗτος δικαίτης ἀποδεικνύοντα τὸ ὀρθὸν ἢ τὸ ἐσφαλμένον
τῶν πολιτικῶν ὑπολογισμῶν των, θὰ ἔταττον ἕκαστον πολιτικῶς
τε καὶ ἱστορικῶς εἰς τὴν ἀρμόζουσαν αὐτῷ θέσιν. Καὶ ἐπῆλθεν ὁ
πρὸ τοῦ 1889 μέγας ἐκεῖνος ἐπὶ ἐμπαθειᾷ ἀνταγωνισμὸς τῶν κομ-
μάτων, καθ' ὃν εἶχαν λάβει μέρος μικροὶ καὶ μεγάλοι ὑπάλληλοι,
μεγάλοι καὶ μικροὶ ἀξιωματικοὶ τῆς χωροφυλακῆς καὶ ἀπλοὶ χω-
ροφύλακες, καὶ καθ' ὃν δὲν ἔλειψε νὰ λαμβάνωσι μέρος κατὰ τρό-
πον σκανδαλώδη καὶ ἰδίως ἐν ταῖς βουλευτικαῖς ἐκλογαῖς καὶ αὐτοὶ
οἱ ἀρχιερεῖς μας, τινὲς τῶν ὁποίων μάλιστα δὲν ἐλησμόνησαν τὸ
σύστημά των ἐκεῖνο, ἀναμιχθέντες καὶ φέτος εἰς τὰς ἄρτι ληξάσας
βουλευτικὰς ἐκλογάς. Καί, τέλος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἀνταγωνισμὸν
τῶν κομμάτων ἐπρωτοστάτει ὁ τύπος, ὅστις εἶχε ἐκτραχειλισθῆ εἰς
πᾶν εἶδος βωμολοχίας καὶ ἀκολασίας.

Καὶ ἐπῆλθε κατὰ τὸ 1889 ἡ ἀνακήρυξις τοῦ παραδόξου συνταγματικοῦ ἀξιώματος, νὰ κατισχύη κοινοβουλευτικῶς ἡ μειοψηφία τῆς πλειοψηφίας καὶ τοῦ ὁποίου ἡ λύσις μετατοπισθεῖσα ἐκ τοῦ βουλευτικοῦ περιβάλλου τῆς κυβερνητικῆς σφαίρας εἰς τὰς ἐνόπλους ὀχλαγωγίας, ἐγέννησε τὰς φοβερὰς ἐκείνας καὶ καταστρεπτικὰς ἀνωμαλίας, αἵτινες πάλιν προῦκάλεσαν τὴν κήρυξιν τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου καὶ τὴν τροποποίησιν τοῦ πολιτεύματος.

Καὶ ἐπῆλθεν ἔπειτα ἡ ἐγκαταλείψις τῶν θέσεών των παρὰ πολλῶν ὑπαλλήλων μικρῶν καὶ μεγάλων καὶ ἰδίως παρὰ τῶν αἰρετῶν τοῦ λαοῦ καὶ ἐν οἷς δὲν ὑστέρησαν ἀνώτεροί τε καὶ κατώτεροι ἀξιωματικοὶ τῆς χωροφυλακῆς, μεθ' ἧ ἐπηκολούθησε καὶ ἡ προτροπὰν ἀναχώρησις τῶν Βουλευτῶν εἰς Ἀθήνας.

Καὶ ἐπῆλθε κατόπιν τούτων ἡ ἀνακήρυξις ἐτέρου πολιτικοῦ δόγματος, καθ' ἧ ἀσύμφορον καὶ προδοτικὸν ἦτο ἡ σύγκλησις τῆς Βουλῆς κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ Φερμανίου τοῦ 1889.

Καὶ ἐπῆλθε, τέλος, ὡς κορωνὶς πάντων τούτων ἐτέρα ὑπὸ τῶν αὐτῶν πολιτικῶν προσώπων ἀνακήρυξις ἐτέρου διαφοροτικοῦ πολιτικοῦ δόγματος, καθ' ἧ σύμφορον καὶ πατριωτικὸν ἐστὶ ἡ συγκαλέσεις τῆς Βουλῆς, ὑποστηριχθὲν καὶ δι' ἀρκούντως ζωηρῶν διαθημάτων.

Πάντα ταῦτα καὶ ἄλλα παραπλήσια, ἅτινα οὐ τοῦ παρόντος, τὰ ἐνθυμείσθε βέβαια, κ. Παπαδάκη, διότι καὶ ὡς βουλευτῆς καὶ ὡς δημοσιογράφος ἐλαμβάνετε λίαν ἐνεργὸν μέρος, διότι καὶ ὑμεῖς εἴσθε ἐκ τῶν μεταβάντων εἰς Ἀθήνας βουλευτῶν καὶ ἐκ τῶν ἐκεῖθεν διαμαρτυρομένων, καὶ διότι καὶ ὑμεῖς εἴσθε ἐκ τῶν προτροπόντων νὰ παραιτῶνται οἱ ὑπάλληλοι κ.λ.π. κ.λ.π. κ.λ.π.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὴς ὅτι ἅμα γενόμενος ἐπίσημος δημοσιογράφος πλέον ἢ ἅπαξ ἐδηλώσατε δημοσίᾳ μεταμέλειαν δι' ὅλα ταῦτα. Ἀλλ' ἤξεύρετε τί σημαίνει τοῦτο; τί σημαίνει μία τοιαύτη δήλωσις; μία τοιαύτη ὁμολογία;

Τὸ κατ' ἐμὲ προσεπάθησα ν' ἀπαλλάξω ὑμᾶς, φίλον μου πολιτικὸν ὄντα τότε, τοῦ δεινοῦ τούτου πολιτικοῦ ὀλισθήματος, ὑποδεικνύων καὶ συνιστῶν ὅτι τὸ καθῆκόν σας ἦτο ἐνταῦθα καὶ οὐχὶ εἰς Ἀθήνας, διότι ὅπως εἰς τὸν στρατιώτην ἐπιβάλλεται νὰ μὴ ἐγκαταλείπη τὴν θέσιν του ἐν οἰωδῆποτε κινδύνῳ καὶ ἔτοιμος νὰ

ἦναι πάντοτε εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντός του, οὕτω καὶ εἰς τὸν πολιτικὸν στρατιώτην, τὸν ἀντιπροσωπεύοντα τὸν λαόν, τόσον ἐν τῇ Βουλῇ, ὅσον καὶ ἐν τῇ διοικήσει, ὡς διοικητικὸς σύμβουλος, ὅσον καὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ, ὡς ἐφέτης καὶ πρωτοδικης.

Καὶ ἂν μὴ τι οὐδὲν ἐκ τούτων διεσώθη ἐν τῇ μνήμῃ σας, πιστεύω νὰ μὴ ἐλησμονήσατε τοῦτο τοῦλάχιστον τὸ ὅτι σας παρέστησα ὅ,τι ὑμεῖς παρὰ πάντα ἄλλον βουλευτὴν εἶχατε καθήκον νὰ μείνετε ἐν Κρήτῃ, διότι ἡ ἐπαρχία σας ἦτις ἐν ἀνωμαλίαις ὑφίσταται πλείοτερα πάσης ἄλλης, ὡς ἐκ τῆς χωρογραφικῆς θέσεώς της, εἶχε καὶ πλείοτέραν ἀνάγκην τῶν ἀντιπροσώπων της. Καὶ τὸ κατ' ἀρχὰς μὲν ἠσπάσθητε τὴν γνώμην μου, παραμειναντες ἐνταῦθα καὶ μὴ ποιήσαντες χρῆσιν τῆς ἀδείας, ἣν σας εἶχε δώσει ὁ Σακῆρ Πασᾶς· ἀκολούθως ὅμως ἠσπάσθητε τὴν γνώμην ἄλλων, φυγόντες καὶ ὑμεῖς εἰς Ἀθήνας καὶ μάλιστα λάθρα, διότι εἶχε λήξει ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἀδεία σας. Τὸ γεγονός δὲ τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐν τῇ 4^ῃ σελίδι τοῦ ὑπὸ στοιχ. Α'. φυλλαδίου μου χαρακτηρίζω «ὡς μεταβολὴν τῆς πολιτικῆς πορείας ὑμῶν ἀσπασθέντων ἐτέραν, ἣν ἠκολούθουσι ἄλλαι». Ὅθεν ἡ ἀφήγησις αὕτη ἔς χρησιμείωσιν καὶ ὡς ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν, ἣν μοι ἀπευθύνετε εἰς τὸν 7^ῳ § τοῦ ὑπὸ στοιχ. Β'. φυλλαδίου σας, προσποιούμενος ὅτι δὲν νοεῖτε τὴν σημασίαν τῶν ἀνωτέρω λέξεων τοῦ φυλλαδίου μου. Σχετικῶς δὲ πρὸς ταῦτα θὰ ἐνθυμείσθε βέβαια καὶ τίνα πρόσωπα μοι κατονομάσετε, ἅμα τῇ πρώτῃ συνεντεύξει μας μετὰ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἐπάνοδόν σας ὅτι σας παρεκίνησαν νὰ φύγετε προτρέψαντές σας καὶ οὐδὲν νὰ μοι εἶπητε· πρόσωπα τῇ ἀληθείᾳ ἔχοντα αὐτὰ ἀνάγκην νὰ λάβωσι διπλωμα πατριωτισμοῦ καὶ οὐχὶ ν' ἀξιῶσι νὰ δίδωσι τοιοῦτο εἰς ἄλλους, ἕνεκα τοῦ μικροῦ καὶ ἀσήμου πολιτικοῦ πικρῆθόντος των.

Ἄλλ' ἐνθυμείσθε ὅποιαν ἐγὼ κατὰ τὰ ἔτη ἐκεῖνα ἠκολούθησα πορείαν; Ἄς ὑπενθυμίσω αὐτήν.

Ἀπεκρυστάλλωσα, ἵνα μεταχειρισθῶ τὴν λέξιν ταύτην, ἥτις πολὺ σας ἀρέσκει, τὸν κάλαμόν μου, ξένος ὅλως μένων πρὸς τὸν μέγαν καὶ ἐμπαθέστατον ἐκεῖνον κομματικὸν ἀγῶνα, ὃν διεξήγον ἐπὶ πολὺ ἑπτὰ ἡμερίδες, ἦτοι ἐν Χανίοις μὲν τρεῖς, ἡ ἰδικὴ σας

« Ἀλήθεια », τὰ « Λευκά ὄρη » καὶ ἡ « Ἄμυνα » ἐν Ρεθύμνῃ δὲ δύο, ἢ « Παρρησία » καὶ « Ἰδὴ » καὶ ἐν Ἡρακλείῳ δύο, ἢ « Ν. Ἐβδομάς » καὶ ὁ « Μίνως ». Καὶ τὸν ἀπεκρυστάλλωσα τόσον πολὺ ὥστε ἐπὶ ἐνεαετίαν σχεδὸν μὴδὲν νὰ δυνηθῆ, πιστεύσατέ μοι, νὰ γράψῃ, σχέσιν ἔχον μὲ τὰ πολιτικὰ τοῦ τόπου.

Καὶ οὐ μόνον πρὸς τὸν δημοσιογραφικὸν ἐκείνον ἀγῶνα ἔμεινα ξένος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἐκλογὰς καὶ πρὸς τὰ τόσον πολλὰ καὶ διάφορα κομματικὰ διαβήματα καὶ τεχνάσματα, ἅτινα αἱ πεισματωδῶς ἀντιμαχόμενα μερίδες μετεχειρίζοντο κατ' ἀλλήλων. Καὶ ταῦτα, ἐνῶ ἔβλεπα πλείστους ὅσους ὑπαλλήλους, μικροὺς καὶ μεγάλους, παντὸς κλάδου ὑπηρεσίας, ὑπερμαχοῦντας ὑπὲρ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς μερίδος.

Καὶ τοῦτ' αὐτὸ ἔπραξα καὶ κατὰ τὸν μετέπειτα χρόνον, καθ' ὃν ἡ δράσις τοῦ τόπου ἐξέλιπε, τῶν μεταρρυθμίσεων ἐκμηδενισθειῶν, ἐτέθη δὲ ἐν χρήσει τὸ σύστημα ἐκείνο ὑπὲρ οὗ ὑμεῖς, κ. Παπαδάκη, ὑπερμαχήσατε, κρίνοντας αὐτὸ καταλληλότερον πάντων τῶν προγενεστέρων.

Ἄς ὑπενθυμίσω ὑμῖν ἀκόμη καὶ τὸ ὅτι καθ' ὅλον τοῦτον τὸν πολὺν καιρὸν ἐξηκολούθουν ἐκτελῶν μετὰ προθυμίας καὶ εὐσυνειδησίας τὸ ἔργον, ὅπερ μοι ἐπέβαλλεν ἡ ἐν τῷ τελωνεῖῳ θέσις μου, καὶ ἦν δὲν ἐγκατέλειπον οὐδὲ κατὰ τὰς δεινὰς ἐκείνας ἡμέρας, καθ' ἃς καὶ ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ ἀνώτεροι ἔτι ἀξιωματικοὶ τῆς χωροφυλακῆς, φόβῳ συσχεθέντες ὄχοντο ἀπιόντες, ἐγκαταλείποντες αὐτάς· ὡς καὶ οὐδὲ κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν φοβερωτέραν ἡμέραν, ἣτις διὰ τοῦτο καὶ μέγα Σάββατον ἐπεκλήθη, καθ' ἣν ἐνοπλα στίφη Ὀθωμανῶν, περιφερόμενα ἀπειλητικὰ ἀνὰ τὴν πόλιν, ἦλθον καὶ ἐν τῷ τελωνεῖῳ καὶ καθ' ἣν εἶχεν ἔτι κλεισθῆ ἐπὶ πολὺ ἡ πύλη τοῦ φρουρίου, διακοπῆ δὲ καὶ ἡ διὰ θαλάσσης συγκοινωνία.

Ἦμεῖς τὴν τοιαύτην πορείαν μου, κ. Παπαδάκη, χαρακτηρίζετε ὡς ἐξῆς ἐν τῷ ὑπὸ στοιχ. Β'. φυλλαδίῳ σας : « Ἀπὸ τότε (ἀπὸ τοῦ διορισμοῦ μου δηλονότι) ὁ κόσμος ἔσαξε, τὰ τῆς Πατρίδος ἐξωμαλύνθησαν, καὶ ὁ πολιτικὸς ὀρίζων τῆς Κρήτης ἐγένετο εἰς τὰ ὄμματα τοῦ Σταυροῦδῃ αἰθριώτερος. (§ 4^{ος}) — Γνωστὸν ὅτι ὁ Σταυροῦδῃς ἂν δὲν μισῆτε ὑπὸ τῶν πολλῶν, τὸν ἀηδιάζουσιν ὁμῶς πάντες, ἰδίᾳ, ἀφ' οὗτου διεκρίθη, διότι ἀπηνήσατο τὰ πάντα,

»ἀρχαίας γνωριμίας, ἀρχαίας σχέσεις, καὶ ἤθελεν ἀπαρνηθῆ καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν, ἐὰν ὑποπτεύετο ὅτι ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ χαλάσῃ ἡ πάλιν ὁ κόσμος καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν κατάστασιν ὅπου εὐρίσκετο πρὶν διορισθῆ οὗτος εἰς τὴν θέσιν, ἐὰν εἶχε πρὸς αὐτὸν »σχέσεις (§ 6)».

Ἄν καὶ τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα σχετικὰ περιστατικὰ κατάδηλον ποιοῦν ὅτι ἐν ἧττονι μοῖρα ἐθέμην πάντοτε καὶ θέσεις καὶ ἀτομικὰ συμφέροντα ἀπέναντι τῆς ἐξυπηρετήσεως ἰδεῶν τεινουσῶν πρὸς τὴν εἰσαγωγὴν καὶ πραγματοποιήσιν μεταρρυθμιστικῶν ἀρχῶν ἐν τῇ πατρίδι μας, οὐδὲν ἦττον δὲν κρίνω ἄσκοπον νὰ προσθέσω καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ἐπὶ Φωτιάδου Πασᾶ καὶ Σάββα Πασᾶ ἡ θέσις μου ὡς Συμβολαιογράφου, ἐξ ἧς καὶ μόνον ἐποριζόμεν τὸν ἄρτον μου καὶ τῆς οἰκογενείας μου, ἐξηρτάτο παρ' αὐτῶν καὶ ὅμως τοῦτο δὲν μ' ἐμπόδισε ν' ἀντιπολιτευθῶ σφοδρῶς αὐτούς, ὡς ἄν τις εὐρίσκων ἔκτροπον τὸ σύστημα τῆς διοικήσεώς των ἔκρινον ὅτι δύναμαι νὰ συντελέσω εἰς τὴν ἔννομον λειτουργίαν αὐτοῦ. Ἐὰν δὲ δὲν μὲ ἐπαυσαν, τοῦτο, ὡς κολακεύομαι νὰ πιστεύω, προήλθεν ἐκ τοῦ ὅτι καὶ οἱ δύο ἀνεγνώριζον ὅτι ἡ ἀντιπολιτευσίς μου προήρχετο ἐξ εὐγενῶν λόγων, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῇ μὴ ἐκπληρώσει ἀπαιτήσεων μου πρὸς ἐξάσκησιν ἀτομικῶν παθῶν καὶ συμφερόντων, ὃν λόγον δηλονότι εἶχε πάντοτε ἡ ὑμετέρα ἀντιπολιτευσίς. Ἡ πρὸς τὰ πράγματα δὲ ἀντίθετος αὕτη γνώμη σας ἦτο βέβαια καὶ ἐκείνη ἣτις σας ἐνεθάρρυνε νὰ μοῦ ἐπιτεθῆτε αἴφνης ἐν τῇ δημοσιότητι καὶ νὰ μοῦ ψάλετε τὸν ἀναβαλλόμενον, τεκμαιρόμενοι ὅτι ἀφοῦ καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν θὰ ἠρνούμην διὰ νὰ μὴ χάσω τὴν θέσιν μου, φυσικῶς τῷ λόγῳ θὰ ἠνεχύμην καὶ τὰς ἰδικὰς σας ὕβρεις καὶ συκοφαντίας, ὡς μικρότερον ὕπωςδῆποτε κακόν, ἐκ φόβου μήπως ἐν τῇ ἰσχύϊ ὑμῶν, ὡς ἐπισήμου δημοσιογράφου καὶ ἐξ ἀπορρήτων συμβούλου ἐνεργήσετε τὴν παῦσίν μου. Ἄλλ' εἶδετε βέβαια καὶ ἐπίσθητε ὅτι ἐκάμετε τὸν λογαριασμὸν χωρὶς τὸν ξενόδοχον!

Ἐνταῦθα ἅς μοι ἐπιτραπῆ νὰ ζητήσω ἐξηγήσεις ἐφ' ἐνὸς πράγματος τὸ ὅποιον ἐγὼ ἀδυνατῶ νὰ νοήσω. Ἐνῶ, ὡς ἤδη δις εἶπαμεν, γράφετε ἐν τῷ Β' φυλλαδίῳ σας, καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν θὰ ἠρνούμην διὰ νὰ μὴ χάσω τὴν θέσιν μου, ἐν τῷ Γ. φυλλαδίῳ σας § 4 λόγον ποιούμενος περὶ τῶν Κελαϊδικῶν γράφετε τοῦναντίον τὰ

ἔξης. «Τί ποθὼν τώρα ὁ ὑποτελώνης δὲν ἐπεθύμει νὰ ἐφησυχάζῃ
»ἀπολαύων ἐν μακαρίᾳ ἀνέσει τὰς 17 ¹/₂ εἰς κάθε τέλος τοῦ μη-
»νός, δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἐννοηθῇ, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος δύνα-
»ται νὰ παραλειφθῶσιν αἱ περὶ τούτου λεπτομέρειαι. Καθ' ἡμᾶς
»ἔχοντας ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ χαρακτήρ τοῦ ἐγωῖστοῦ καὶ ἀκαταλογί-
»στου ἐκ κενοδοξίας γνωρίζεται, ὁ ἐφένδης μας ἐκτὸς τῶν προη-
»γουμένων δεσμῶν καὶ ὑποχρεώσεων μετὰ τοῦ Πάτερ Παρθενίου,
»ἐξήλου καὶ τὴν δόξαν τοῦ μεγαλεπηβόλου καὶ ἐξόχου ἀνδρός
»τοῦ πρώτου παραστάτου καὶ πρωτεργάτου τῶν Κελαϊδικῶν ἐνερ-
»γειῶν, ἀφοῦ διαφοροτικᾶ οὗτος δὲν εἶχεν ἱκανοποιηθῇ, ἀπο-
»βάντων ὅλων τῶν εἰς χρῆσιν τεθέντων μέσων ἐώλων.»

Τώρα τὸ νόημα ὅλων τούτων, κ. Παπαδάκη, συνδυάσετε μὲ τὸ
ὅτι «καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν θὰ ἠρνούμην διὰ νὰ μὴ χάσω τὴν θέσιν
μου» καὶ ἐξηγήσατέ μοι πῶς εἶναι δυνατόν νὰ συμβιβασθῇ ἐν
λογικῶ, νοεῖται, συμπεράσματι ἡ ἄκρα ἀντίθεσις τῶν μὲν πρὸς τὰ δέ.

Ἄλλ' ἐνῶ τοιαύτην ἠκολούθουν παθητικὴν ὄλως πορείαν ἐπὶ γε-
γονότων, ἅτινα πᾶν ἄλλο, κατὰ τὴν κρίσιν μου, ἐσκόπουν ἢ τὴν
καλλιέργειαν καὶ πρόοδον τῶν μεταρρυθμιστικῶν ἀρχῶν, ἐνεργη-
τικὴν τὸναντίον ἐλάμβανα στάσιν, ὡσάκις ἂν ἔκρινον ὅτι κατάλ-
ληλος παρουσιάζετο εὐκαιρία διὰ τὴν εἰσαγωγὴν νεωτέρων μεταρ-
ρυθμίσεων, ἢ τοῦλάχιστον διὰ τὴν ἀκριβεστέραν ἐφαρμογὴν τῶν
προϋπαρχουσῶν. Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ θέματός μου τούτου, ἃς
μοι ἐπιτραπῇ νὰ μνημονεύσω γεγονότων τινῶν σχετικῶν.

Εἶδομεν ἤδη μετὰ πύσης ἐπιμονῆς καὶ ἐνεργητικότητος εἰργά-
σθην κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν δικαστικῶν μεταρρυθμίσεων, τόσον
πρὸς εὔρεσιν καταλλήλου νομοθέτου, ὅσον καὶ πρὸς κατίσχυσιν
τῶν πολλαχόθεν παρεμβαλλομένων μεγάλων προσκομμάτων.

Καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν δὲ τοῦ κ. Σκαλτσούνη τὴν αὐτὴν
ἀνέπτυξα ἐπιμονὴν καὶ ἐνεργητικότητα πρὸς τὴν τοῦ νομοθετικοῦ
ἐκείνου οἰκοδομήματος ἐπιστέγασιν, ἥτις ἀπῆται ἂν οὐχὶ δύο ἐξά-
παντος ὅμως ἕνα ἐκ τῶν μᾶλλον ἐξοχωτέρων καὶ πεπειραμένων
δικαστικῶν προσώπων διὰ νὰ τακτοποιήσῃ ἐπὶ τὸ τελειότερον τὴν
δικαστικὴν ὑπηρεσίαν, ἀναπληρώσῃ δὲ καὶ πολλὰ ἔτι κενὰ ἐν τῇ
καθόλου νομοθεσίᾳ. Καὶ συνετέλεσα μετὰ τοῦ κ. Κωνστ. Μητσο-

τάκη εις τὸ νὰ ἔλθῃ ὁ κ. Λεόντιος Οἰκονόμου, ὡς εἰσαγγελεὺς τῶν Ἐφετῶν καὶ ἐνήργουν δραστηρίως εἰς τὸ νὰ εὐρεθῇ ἔτι μᾶλλον σπουδαιότερον δικαστικὸν πρόσωπον διὰ τὴν θέσιν τοῦ Προέδρου τοῦ αὐτοῦ δικαστηρίου, ἱκανὸν νὰ φέρῃ εἰς πέρας καὶ τὰς ἀπαιτουμένας ἔτι δικαστικὰς μεταρρυθμίσεις. Καὶ ἀφοῦ ἔστρεψα τὰς ἐνεργείας μου πρῶτον πρὸς τὸν συμπατριώτην μας κ. Κωνστ. Συμαντήραν, τὸν νῦν Πρόεδρον τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ πρὸς ἄλλους τινάς, ἀλλ' ἐπὶ ματαίῳ, κατέληξα εἰς τὸ νὰ κατωρθώσω μέσον ὑψηλῶν φίλων εἰς τὸ ν' ἀποδεχθῇ τὴν θέσιν ταύτην ἀντὶ δύο χιλιάδων φράγκων κατὰ μῆνα ὁ τότε Πρόεδρος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου κ. Α. Ἀθανασιάδης, ἀνὴρ οὐ μόνον ἐξοχος νομομαθὴς ἀλλὰ καὶ πεπειραμένος δικαστής, καθὼς ἐπὶ ἔτη διατελέσας πρόεδρος Ἐφετῶν, ἐπὶ πᾶσι δὲ καὶ ἐντριβέστατος περὶ τὰ διοικητικὰ καὶ οἰκονομικὰ καὶ ἰδίως τὰ λογιστικά. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν εἶχομεν εὔρει τὸν ἄνθρωπον οὔτινος εἶχεν ἀπόλυτον ἀνάγκην ἢ Κρήτη, διότι πλὴν τῆς δικαστικῆς καὶ ἡ διοικητικῆ καὶ ἡ λογιστικὴ δπηρεσία εἶχον καὶ ἔχουν ἀνάγκην ριζικῆς διοργανώσεως. Καὶ εἶχε συγχρόνως ληφθῆ φροντίς ὅπως ἡ Γεν. Συνέλευσις κανόνισῃ μὲν τὰς μισθοδοσίας τοῦ τε Προέδρου καὶ εἰσαγγελέως τῶν Ἐφετῶν, ψηφίση δὲ καὶ ἐν κοινῷ περὶ τὰς 80 χιλιάδας γρόσια διὰ νὰ διατεθῇ ἐν ἀνάγκῃ εἰς τὴν πρόσληψιν ἐξοχοῦ νομομαθοῦς. Καὶ ἦσαν λοιπὸν τὰ πράγματα τελειωμένα, ὅτε τὰ πάντα ὡς διὰ μαγείας ἀνετράπησαν.

Τὴν φορὰν ταύτην ὁ Φωτιάδης Πασᾶς ἔλαβεν ὑπ' ὄψει ἄλλας συστάσεις, συστάσεις ὀπισθοδρομικὰς, συστάσεις κατὰ τὰς ὁποίας ἡ δικαιοσύνη δὲν ἔπρεπε νὰ τακτοποιηθῇ περισσύτερον καὶ πρὸ πάντων νὰ καταστῇ πράγματι ἀνεξάρτητος, συστάσεις κατὰ τὰς ὁποίας ἡ δικαιοσύνη ὄφειλε νὰ κύπητῃ τὸν αὐχένα, ὡς ταπεινὴ θεοραπαίνις, ἐνώπιον τῆς διοικήσεως.

Καὶ ἐπὶ τῷ σχεδίῳ τούτῳ ἐστέγασεν ὁ Φωτιάδης Πασᾶς τὸ οἰκοδόμημα τῆς δικαιοσύνης. Καὶ συνέβη μάλιστα κατὰ τοὺς χρόνους ἐκεῖνους καὶ ἐν ἐπεισόδιον ἀξιοσημειώτων, καθὼς δεικνύον μέχρι τίνος βαθμοῦ προέβαινον αἱ πιέσεις τῆς διοικητικῆς ἀρχῆς ἐπὶ τῆς δικαστικῆς. Ὁ κ. Λεόντιος Οἰκονόμου, ὅστις εἶχε διορισθῆ κατὰ τὰς γενομένας τότε δικαστικὰς μεταβολὰς Πρόεδρος τῶν Ἐφετῶν,

μη ἐκτελῶν τὰ δικαστικά καθήκοντά του κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς διοικήσεως, ἠπειλείτο πολὺ συχνὰ διὰ παύσεως ἧτις καὶ ἐπὶ τέλους ἐπραγματοποιήθη. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὴν διοικητικὴν καὶ λογιστικὴν ὑπηρεσίαν, οὐδὲ ὁ ἀπλούστερος κἂν περὶ μεταρρυθμίσεως αὐτῶν ἐγένετο οὐδὲ τότε οὐδὲ ἄλλοτέ ποτε λόγος,

Μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα ἐπιτεταί ἡ πορεία μου κατὰ τοῦ διοικητικοῦ συστήματος τοῦ Φωτιάδου Πασᾶ διὰ τὴν κατάρριψιν τοῦ ὁποίου καὶ ἄλλα τε πολλὰ ἔγραψα, περὶ ὧν ἤδη ἐποιησάμην μνείαν, καὶ τὴν σύνταξιν συστηματικῶς τῶν «Λευκῶν Ὁρέων» ἀνέλαβα, πρᾶγμα τὸ ὅποιον καὶ ὑμεῖς ὁμολογεῖτε ἐν τῷ πρώτῳ φυλλαδίῳ σας διὰ τῶν ἐξῆς. «Ὁ Σταυροῦδης εἶναι εἰς τῶν τεσσάρων ἐκδοτῶν τῆς ἐφημερίδος «Λευκὰ Ὁρη» τοῦ 1886. Αὐτὸς μάλιστα »εἶναι ὁ συλλαβὼν τὴν ἰδέαν καὶ ἐπιμείνας εἰς τὴν ἐκδοσιν αὐτῆς »ὑπὸ τῶν τεσσάρων, τῆς ὁποίας τὸ διαχειριστικὸν μέρος ἀνέλαβεν »ὁ βλακωδέστερος τῶν ποιησαμένων τὴν κερδοσκοπικὴν καὶ πολι- »τικὴν κοινωνίαν καὶ ὁ τοιοῦτος ἤμην ἐγώ, τοῦ Σταυροῦδῃ ἀσχο- »λουμένου κυρίως περὶ τὸ γράφειν διότι δὲν εἶχεν ἔτι ὁ κάλαμος »αὐτοῦ ἀποκρυσταλλωθῆ.»

Καὶ ἠκολούθησα τὴν αὐτὴν πορείαν καὶ ἐπὶ Σάββα Πασᾶ, διότι ἂν καὶ ἠλλάξαν τὰ πρόσωπα δὲν ἠλλάξαν ὅμως καὶ τὰ πράγματα, τοῦ αὐτοῦ συστήματος ἐξακολουθοῦντος νὰ λειτουργῆ· ἤτοι ἠκολούθησα πολλὰ καὶ κατ' αὐτοῦ γράφων δημοσίᾳ.

Ἐνήργουν δὲ καὶ ἐπραττον οὕτως ἀπὸ χρηστοῦ συνειδότος, φρονῶν ὅτι ἡ ἀλλαγὴ τοῦ διοικητικοῦ ἐκείνου συστήματος, ἂν μὴ τὴν εἰσαγωγὴν νεωτέρων μεταρρυθμίσεων, τοῦλάχιστον τὴν ἀκριβεστέραν ἐφαρμογὴν τῶν προὑπαρχόντων νόμων θὰ συνεπέφερε.

Μετὰ δὲ τὰ γεγονότα ταῦτα ἐπιτεταί ἡ ἐντελής ἀποχὴ μου ἀπὸ τῆς ἐνεργοῦ πολιτικῆς δι' οὗς ἐξεθέμην λόγους μέχρι τοῦ Ἰουνίου παρελθόντος ἔτους, ὅτε τὸ διάβημα ἐκείνο θέλων νὰ ὑποβοηθήσω, συντάξα γραπτὴν τὴν πρὸς διεξαγωγὴν αὐτοῦ γνώμην μου, ἣν καὶ κατέστησα γνωστὴν τὸ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐνταῦθα πρὸς τοὺς οὗς ἔκρινον ἀρμοδίους, ἀκολούθως δὲ ἀλλαχοῦ πρὸς ἔτι ἀρμοδιώτερα, ὡς ἐκ τῆς ὑψηλῆς θέσεώς των, πρόσωπα, καὶ δυνάμενα ὡς ἐκ τούτου νὰ χρησιμοποιοῦσιν αὐτὴν ὡς δεῖ.

Πάντα δὲ ταῦτα τὰ περιστατικά, καθαρῶτατα καθορίζοντα τὰς

πολιτικὰς ἀρχὰς ὑφ' ὧν ἐμφοροῦμαι, καὶ τὸν τρόπον ὃν κρίνω καταλληλότερον πρὸς πραγματοποίησίν των, ἤτοι μόνον τὸν δι' εἰρηνικῶν μέσων, ἔστω εἰς περιπλέον λόγος, ἐκτὸς τοῦ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν παρατεθέντος, ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν, ὡς με καταγγέλλετε, νὰ συμμεριθῶ τὰς ἰδέας καὶ ἐνεργείας τοῦ Πάτερ Παρθενίου Κελαϊδῆ, ὡς δυναμένας νὰ ἐξωθήσωσι τὰ πράγματα εἰς τὰ ἄκρα, ὡς καὶ τῶντι τὰ ἐξώθησαν ἐπὶ τέλους ἐν Σφακίσις.

Ἦ πολέιπεται μοι πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ὅσων ἐξέθηκα περὶ τῆς πολιτικῆς πορείας μου νὰ προσθέσω ὅτι αὕτη δὲν ὑπῆρξε μόνον προῖον μελέτης μου περὶ τῶν Κρητικῶν πραγμάτων ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἀνατολικῶν ἐν γένει. Ἔτι ἀπὸ τοῦ 1876, ἤτοι πρὸ εἰκοσαετίας, ἀφορμὴν λαβὼν ἀπὸ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ἐρζεγοβίνης, ἐδημοσίευσα ὑπὸ τὸ πνεῦμα ἀκριβῶς τῶν ἀρχῶν τούτων πραγματεῖαν πολιτικὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Μελέτη ἐπὶ τῶν Ἀνατολικῶν πραγμάτων» ἐν τοῖς ὑπ' ἀριθ. 148 τῆς 26 Ἰανουαρίου (1876) 149 τῆς 27 ἰδίου, 152 τῆς 30 ἰδίου, 154 τῆς 1 Φεβρουαρίου καὶ 219 τῆς 6 Ἀπριλίου φύλλοις τοῦ «Νεολόγου Ἀθηνῶν» ἧτις βαθεῖαν ἐποίησατο αἴσθησιν εἰς τε τοὺς ἀνωτέρους πολιτικούς κύκλους Ἀθηνῶν, παρὰ πολλῶν τῶν ὁποίων ἠξιώθη θερμῶν συγχαρητηρίων, καὶ εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Πρεσβείαν, ὡς κατόπιν μοι ἐξεφράσθη ὁ μακαρίτης Φωτιάδης Πασᾶς. Ἐν τῇ πραγματεῖα ταύτῃ ἀνετίσσω μετὰ πολλῆς τῆς λεπτομερείας ἐν πρὸς ἐν τὰ τεχνάσματα τῆς διπλωματίας δυνάμεων τινων, τεχνάσματα πρωτοφανῆ καὶ ξένα τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ἐξῆγον ἐκ τούτου τὸ συμπέρασμα ὅτι φοβεροὶ προπαρασκευάζονται κίνδυνοι ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὅτι τοὺς κινδύνους τούτους μόνον ἡ εἰσαγωγὴ καὶ εἰλικρινὴς ἐφαρμογὴ μεγάλων καὶ ριζικῶν μεταρρυθμίσεων δύναται ν' ἀποσοθῆσῃ, ὅτι ἐν τοιαύτῃ τινι περιπτώσει τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος πλείοτερον θὰ ὠφελείτο ἀντὶ κατακτητικῆς ἐκπολιτιστικῆς μετερχόμενον πολιτικῆν, ὑποβοηθοῦν τὴν Ὑ. Πύλην εἰς τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον τῆς καὶ ἄλλως καὶ διὰ τῆς ἐπιρροῆς ἣν ἐξασκεῖ ἐπὶ τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν, ὅτι αἱ ἐνοικοῦσαι ἐν Τουρκίᾳ διάφοροι φυλαὶ πρέπει νὰ ὀρέξωσι χεῖρα φιλίαν ἀλλήλαις, ἐὰν δὲν θέλωσι νὰ καταβροχθισθῶσιν ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν καὶ ὅτι καὶ

αὐτοὶ οἱ Ἐρζεγοβίνοι συμφέρον ἔχουν νὰ συμβιβασθῶσι μετὰ τῆς Ὑψ. Πύλης, ἐὰν δὲν θέλωσι νὰ ὑποστῶσι τὸ πάθημα τῶν Πολωνῶν.

Τὴν πραγματείαν μου ταύτην, ἣν κλείσας βραδύτερον, ὅτε τὰ πράγματα μ' ἐδικαίωσαν, ἐν ἰδίῳ φακέλλῳ ἔθεσα τὴν ἐπιγραφὴν «νίκη» προσφέρω παντὶ τῷ βουλομένῳ πρὸς ἀνάγνωσιν.

Ε΄.

Πολλάκις, ἀφότου μετὰ τὸ 1878 ἐγκατεστάθην ὀριστικῶς ἐν τῇ Πατρίδι, εὐρέθην εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ κατέλθω εἰς δημοσιογραφικὴν πάλην μετὰ διαφόρων πολιτευομένων προσώπων, πρᾶγμα τὸ ὅποιον εἶναι ἀδύνατον ν' ἀποφύγη ὁ πολιτευόμενος, ὅσον καὶ ἂν προσπαθῆσῃ. Ἡ πάλῃ ὅμως αὕτη, ἂν καὶ κατὰ τινὰς περιστάσεις ὑπῆρξε λίαν ζωηρά, οὐδέποτε ἐξῆλθε τῶν ὁρίων τοῦ πρέποντος. Εἶχα νὰ κάμω μὲ εὐ ἠγμένους ἀντιπάλους, ἡ δὲ μεταξὺ μας συζήτησις περιστρεφομένη κυρίως περὶ τοῦ τις ἐπολιτεύθῃ συνετώτερον καὶ πρακτικώτερον διὰ τὴν πατρίδα κατὰ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν περίστασιν, ἔληγε μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν ὀλίγων κοσμίων πάντοτε δημοσιευμάτων.

Ἄλλ' οὐχ οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα, προκειμένου νὰ κατέλθῃ τις εἰς πολιτικὸν ἀγῶνα μετὰ τοῦ κ. Παπαδάκη. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος, προκαλῶν πάντοτε σχεδὸν πρῶτος τὴν πάλην, εἰσέρχεται εὐθὺς μετὰ ταύτην εἰς βορβορώδη τέλματα, διότι ἐπ' αὐτῶν μόνον γνωρίζει νὰ παλαίῃ. Ἐκείθεν δὲ ὡς ἐν ὀχυρώματι ἀπροσίτω εἰς ἄλλους ἀρχίζει ὕβρεις αἰσχυρὰς καὶ συκοφαντίας στυγεράς κατὰ τοῦ ἀντιπάλου, ὅπερ ἐξαναγκάζει καὶ ἐκείνον νὰ ἐξολισθησῇ ἄκοντα καὶ παρὰ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς ἔξεις του παρασυρθῆ εἰς ἐμπαθῆ συζήτησιν.

Τὸ κοσμιώτερον βεβαίως εἶναι νὰ μὴ ἀπαντᾷ τις εἰς τὰ ἀκατονόμαστα δημοσιεύματά του. Ἄλλ' ὑπάρχουσι περιστάσεις, καθ' ἃς καὶ ὁ ἀπαθέστερος δὲν δύναται νὰ τηρήσῃ τὸν κανόνα τούτου. Ὁ κ. Παπαδάκης ὁμοιάζει ἀνθρώπου κρεμῶντος, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, τὸ ζωνάρι του διὰ καυγᾶν τοσοῦτον ἀποστρέφεται τὸν ἥσυχον βίον, θά σε βάλῃ εἰς τὸ μάτι, ὅσον καὶ ἂν θέλῃς νὰ προφυλαχθῆς, διότι ἡ κακεντρέχειά του εἶναι μεγάλη, μὴ ἔχουσα ὄρια,

καὶ εὐθὺς θά σε φορτωθῆ στὰ γερά. Δὲν εἰμπορεῖς πλέον νὰ σταθῆς πουθενά. Μὰ εἰς τὸν περίπατον, μὰ εἰς συναναστροφὴν, μὰ εἰς ταξεῖδι μὰ ὀπουδήποτε σὲ συναντήση θά σε ἀρχίσῃ χλευάζων, λουιδωρῶν, ὑβρίζων σε. Νὰ τὸν ἀποφεύγῃς παντοῦ δὲν εἶναι δυνατόν, διό καὶ ἐπὶ τέλους, ὅσον φιλήσυχος καὶ ἂν ἦσαι, θ' ἀναγκασθῆς νὰ λάβῃς κατ' αὐτοῦ καὶ πρὸς ὑπεράσπισίν σου τὰ προσήκοντα μέτρα.

Τοιοῦτος ἦτο πάντοτε ὁ κ. Ἰωάννης Γ. Παπαδάκης· ἀλλὰ τὸ ἀπὸ φύσεως καὶ χαρακτῆρος ἰδίωμα του τοῦτο ἠύξησεν εἰς μέγα βαθμὸν, ἅμα ὡς ἐγένετο ἐπίσημος ἢ ἡμιεπίσημος δημοσιογράφος καὶ ἐξ ἀπορρήτων σύμβουλος. Ἡ νέα θέσις του ἐφρόνησεν ὅτι τῷ προσεπόριζεν ὅλην τῆς ἡς εἶχεν ἀνάγκην ἰσχύος διὰ νὰ ἐξασκῆ ἐλευθέρως καὶ ἀφόβως τὰ ἀτομικὰ πάθη καὶ συμφέροντά του.

Ὁ κ. Παπαδάκης, διότι δὲν ἐπλήρωσα χαράτσι εἰς αὐτόν, ἦτοι τὸ πρὸς τὸ τελωνεῖον χρέος του, εὐθὺς ἤρχισεν ἀπειλῶν με διὰ παύσεως ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ ὑποτελώνου. Ἄλλ' οὐδ' εἰς τοῦτο ἤρκεσθη. Μετατρέψας με ἀπὸ πιστωτοῦ του εἰς ὀφειλέτην καὶ ἐναγαγὼν με εἰς τὸ δικαστήριον διὰ νὰ τὸν πληρώσω, μ' ἐξηνάγκασε νὰ λάβω ὅκρον ὅπως ἀπαλλαγῶ τῶν ἀδικῶν ἀπαιτήσεών του, μεθ' ἃ ἐκδώσας ἓνα λίβελλον μ' ἐξύβριζεν ὡς ἐπίορκον καὶ ὡς πολλὰ κατὰ διαφόρους περιστάσεις κακὰ τῇ Πατριδί ἐργασάμενον. Πλειοτέραν δὲ τοῦ θέματος τούτου ἀνάπτυξιν κρίνω περιττὸν ἐνταῦθα, καθὼ ἐν λεπτομερείᾳ ἐκθεῖς αὐτὰ εἰς τὸ ὑπὸ στοιχ. Α' φυλλάδιόν μου. Ἄλλὰ τὸ κακὸν οὐδὲ ἐδῶ ἐσταμάτησεν. Εἶχε κατέλθῃ εἰς προσωπικὸν ἀγῶνα μὲ τοὺς συντάκτας τῆς ἐν Ἀθήναις ἐκδιδομένης ἐφημερίδος «Λευκὰ Ὅρη» πολὺ δὲ συχνὰ ἤδη ὑπαινίττετο ἐμὲ ὡς δῆθεν ἀνταποκριτὴν των καὶ μὲ ἐστόλιζεν ὅτ' ἐμὲ ὡς λερωμένον, νοῶν ὅτι εἶμαι ἐπίορκος, ὅτ' ἐδὲ δι' ἄλλων παραπλησίων τίτλων. Καὶ ἔγραφε ταῦτα ἂν καὶ κάλλιστα ἐγνώριζε τὰ ἐξῆς. Πρῶτον ὅτι μετὰ τῆς συντάξεως τῆς ἐφημερίδος ταύτης αἱ πολιτικαὶ σχέσεις μου ἦσαν διακεκομμέναι ἔτι ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1878. Δεύτερον ὅτι κατ' ἀρχὴν δὲν γράφω ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς ἐφημερίσιν ἀπὸ τοῦ 1879 καὶ ἐντεῦθεν, διότι τὰ ἐν αὐταῖς γραφόμενα περὶ τῶν Κρητικῶν πραγμάτων ὀλίγον ἂν μὴ καὶ καθόλου ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῆς κοινῆς γνώμης τοῦ τόπου, ὡς ὑπὸ ὀλί-

γων ἐνδιαφερομένων Κρητῶν ἀναγινωσκόμενα. Καὶ ἔχω τὸ θάρρος νὰ προκαλέσω ἐπὶ οἰωδῆποτε στοιχήματι πάντα νομίζοντα τὸ ἐναντίον. Καὶ τρίτον ὅτι τὸ ὕφος μὲ τὸ ὁποῖον ἐγράφοντο αἱ ἀνταποκρίσεις ἦτο ὅλως διάφορον τοῦ ἰδικοῦ μου. Καὶ διότι ἐγνώριζε ταῦτα ὁ κ. Παπαδάκης ὡς ἐκ τῆς πολυχρονίου ἄλλοτε πολιτικῆς φιλίας μᾶς, διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἐτόλμα φανερὰ νὰ με ἀποκαλέσῃ ὡς ἀνταποκριτὴν τῶν «Λευκῶν Ὁρέων» τούτων, ἄτε προβλέπων ὅτι πάραυτα θὰ τὸν διέψευδον μὲ τὸν πανηγυρικώτερον τρόπον. Ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ ἦτο καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα νὰ ἐνισχύῃ διὰ τῶν ὑπαινιγμῶν ἐκείνων τὰς ἰδιαιτέρας τοῦ ἐνεργείας παρὰ τοῖς Γεν. Διοικηταῖς Μαχμούτ Πασᾶ καὶ Τουρχάν Πασᾶ, καθ' ὧν πολλὰ ἔγραφεν ἢ ἐφημερίς ἐκείνη καὶ οὕτως ἐπιτύχη μέσων αὐτῶν τὴν παῦσίν μου. Τὸ περίεργον δὲ εἶνε ὅτι ἀφορμὴν λαβὼν ἔκ τινος διαδόσεως ὅτι τὸ κατὰ τὸν Ὀκτώβριον παρελ. ἔτους ταξιδιόν μου εἰς Ἀθήνας ἐγένετο διὰ λόγους ὑγείας, διέδιδε παρὰ ταῖς ἀνωτέρας κύκλους ὅτι πάσχω ἀνιάτως, ὑποδεικνύων συνάμα τὴν ἀντικαταστάτην μου. Ἀφοῦ δὲ τοιαῦτα ἐνήργει ὁ κ. Παπαδάκης πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ φυλλαδίου, ὅτε ἔτι δὲν εἶχε σπουδαίας ἀφορμὰς κατ' ἐμοῦ, ἄς φαντασθῆ τις τί θὰ ἐνήργει μετὰ τὴν ἐκδόσιν αὐτοῦ Ἡ πρώτη ἐντύπωσις ἦν φαίνεται τῷ ἐνεποίησεν ἢ ἀνάγνωσις του, ὑπῆρξε λίαν ἰσχυρά, διότι ἀσθμαίνων καὶ ψυχρῷ ἰδρώτι περιρροῦμενος ἔσπευσε νὰ μεταβῆ πρὸς τῷ Τουρχάν Πασᾶ, καὶ, καθόσον τοῦλάχιστον ἠδυνήθη νὰ νοήσῃ ὁ ὀλίγον γνωρίζων τὴν Ἑλληνικὴν κ. ἀρχιτελώνης, ὅστις ἔτυχε τότε παρὼν, ἦτο εἰς μέγαν βᾶθμὸν τεταραγμένος, πολλὰ δέ τε καὶ ἄλλα ἐκσφενδονίζων κατ' ἐμοῦ καὶ ὡς ἀνταποκριτὴν τῶν «Λευκῶν Ὁρέων» καταγγέλλων με, πρὸς τὸν σκοπὸν, νοεῖται, προκλήσεως τῆς παύσεώς μου. Καὶ φαίνεται νὰ ἐπίστευεν ὅτι δὲν θὰ ἐναυάγουν αἱ τόσαι πολλαὶ ἐνεργεαὶ του, ὡς δέδοται μοι νὰ κρίνω ἐκ τοῦ ὅτι παρὰ τισι φιλικαῖς αὐτῷ οἰκογενειαῖς ἐν Χαλέπα μετὰ θετικότητος ἔθεθαίου ὡς ἐπιχειμένην μετὰ μικρὸν τὴν παῦσίν μου.

Ἡ σπουδαιοτέρα ὅμως ἐκ τῶν φανερῶν, νοεῖται, ἐνεργειῶν του, εἶναι ἡ καταγγελία του ἐπὶ συνεργείᾳ μου εἰς τὰ Κυλαϊδικά, διότι διὰ ταύτης θέλει νὰ με παραστήσῃ ὡς ἀνθρωπὸν φύσει φιλοτάραχον καὶ ἀνατρεπτικῶν ἰδεῶν. Καὶ ὅπως μάλιστα ἐνισχύσῃ

ταύτην καὶ μὲ ἀπόδειξιν τινα ἐπάγεται τὰ ἐξῆς ἐν τῷ προμνημο-
νευθέντι Γ' φυλλαδίῳ του· «Ἡ ἀντίπραξις μας λοιπὸν εἰς τὰ τότε
»διενεργούμενα ὑπῆρξεν ἡ κυριωτέρα ἀφορμὴ νὰ ὠπλισθῆ ὁ Σταυ-
»ρούδης καθ' ἡμῶν μὲ τὰ φαρμακερὰ του ὄπλα, τῶν ὁποίων μὴ
»δυνάμενος νὰ κάμνη χρῆσιν ἐν τῷ φανερῷ, ἐξετόξευεν ὕβρεις καὶ
»βωμολοχίας ἐναντίον μας, ἀπειλὰς μὲ τὸν λαὸν καὶ μὰς ἐφοβέ-
»ριζεν ἂν μὰς βαστᾷ ἄς κοπιᾶσωμεν, λέγει, νὰ ἐξέλθωμεν ἐξω.
»Καὶ ἡμεῖς μὲν ἐξήλθομεν ἐξω κατ' ἐπανάληψιν, ὁ δὲ Σταυρούδης
»Ἐφέντης δὲν ἠδυνήθη ἀπὸ τοῦ τελωνειακοῦ του γραφείου νὰ πραγ-
»ματοποιήσῃ ἢ νὰ ἴδῃ πραγματοποιούμενας τὰς ἀπειλὰς του».

Ἄλλ' ὁ εὐλογημένος δὲν ἐσκέφθη ὅτι ἡ μόνη του ἀπόδειξις
αὕτη ἐξελέγχεται ὅλως ψευδὴς καὶ ἀνύπαρκτος ἐκ τοῦ ἀπλουστεροῦ
συλλογισμοῦ, ἐκ τοῦ συλλογισμοῦ τούτεστιν ὅτι ἐὰν τῶντι ἕκα-
μνα τόσοσ πατιρτι ἐναντίον του, τόσοσ ἀπειλὰς, τόσοσ φοβερι-
σμοὺς καὶ τόσοσ ἐνεργείας διὰ νὰ τὸν κακοποιήσωσι, πράγματα
ἄτινα ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ γνωσθῶσιν
αὐτῷ εὐθὺς τότε, ἦτο τῶν ἀδυνάτων ἀδύνατον νὰ μὴ προσέβαινε
καὶ εἰς ἄλλα τε πολλὰ διαβήματα ἐναντίον μου καὶ εἰς τὸ νὰ μὲ
ἐξυβρίζῃ διὰ τῆς ἐφημερίδος του ἐπανειλημμένως, ὡς ἔπραξε παρ.
χάριν διὰ τὸν Πάτερ Παρθένιον καὶ τοὺς φίλα αὐτῷ διακειμένους.
Ἡ περίστασις ἐκεῖνη παρέσχεν εἰς τὸν κ. Παπαδάκη λαμπρὰν εὐ-
καιρίαν ν' ἀποδείξῃ τὴν χρησιμότητά του, μὴ φεισθέντα πρὸς
τοῦτο μὴδὲ κόπου μὴδὲ μελάνης πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἐχθρῶν
τῆς δημοσίας ασφαλείας. Ὅθεν διὰ νὰ μὴ γράψῃ τι τότε ἐναντίον
μου, ἢ τοῦλάχιστον ἐν τῷ κατόπιν χρόνῳ, καὶ μόνον ἐσχάτως νὰ
τὸ ἐνθυμηθῆ, ὅτε δηλονότι τὰ μεταξύ μας ἐτραχύνθησαν, τοῦτο
βεβαίως θὰ εἶπη ὅτι εἶμαι πάντῃ ἀθῶος τῆς ἀποδιδόμενης μοι
συγγεραῆς συκοφαντίας. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὸ ὅτι δὲν ἐπτοήθη τὰς
ἀπειλὰς μου ἀλλ' ἐξήρχετο συχνὰ εἰς τὴν ἐπαρχίαν του, τοῦτο
ἐξάπαντος θὰ τὸν ἀπεδείκνυε γενναῖον ἄνδρα, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε τὸ
κατηραμένον ἐκεῖνο μεταξύ αὐτοῦ καὶ τοῦ δικηγόρου κ. Ν. Ἐλευ-
θερίου ἢ Κατελούζου περὶ μονομαχίας ἐπεισόδιον.

Τέλος ἐπὶ τοσοῦτον ἐπιμένει νὰ μ' ἐκδικηθῆ διὰ τῆς παύσεώς
μου, ὥστε κατὰ τὴν ἰδέαν φίλου μου τινος καὶ εἰς Κωνσταντινου-
πολιν δὲν θὰ δυσκολευθῆ νὰ μεταβῆ πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ του.

ΣΤ'.

Καθ' ἃ ἤδη ἐν ταῖς ἔμπροσθεν παρέστησα τὰ κατ' ἐμοῦ δημοσιεύματα τοῦ κ. Παπαδάκη ἦσαν τοιαῦτα, ὥστε νὰ μ' ἐξαναγκάσωσι νὰ προστατεύσω μὲν ἀφ' ἐνός τὴν πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως προσβαλλομένην ἠθικὴν περιουσίαν μου, νὰ υπερασπισθῶ δὲ καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐμαυτὸν ἐνώπιον τῆς Σ. Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως δημοσίᾳ, ὅπως, ἐκτὸς τῶν κατ' ἰδίαν, καὶ δημοσίᾳ ἔτι διαβάλλομαι καὶ κατηγόρομαι. Πρὸς τὸν διπλοῦν δὲ τοῦτον σκοπὸν δὲν ἔκρινα καταλληλότερον τρόπον τοῦ οὐτινος ἐποίησάμην χρῆσιν, ἤτοι τοῦ νὰ κτυλιξῶ δημοσίᾳ τὸν καθόλου πολιτικὸν βίον μου, παραθέτων τὰ σχετικὰ πολιτικὰ γεγονότα καὶ τὰ ἐκ τούτων ἐξαγόμενα λογικὰ συμπεράσματα, καθορίζων δὲ καὶ τὰς πολιτικὰς ἀρχάς μου, συνάμα δὲ καὶ νὰ ἐκθέσω καὶ τὸν πρὸ δεκαεπταετίας ἤδη ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Σ. Κυβερνήσεως διανυθέντα ἕτερον βίον μου.

Δὲν ἀπέκρυφα οὐδεμίαν πολιτικὴν πράξιν μου ἐκ τῶν ὧν ὁ ἐπίσημος ἢ ἡμιεπίσημος δημοσιογράφος κ. Παπαδάκης ἠδύνατο νὰ φέρῃ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν κατ' ἐμοῦ καὶ φανερῶν μὲν ἀλλὰ πρὸ πάντων μυστικῶν ἐνεργειῶν του. Κατὰ βάθος ἠγνόησα τὴν σημασίαν τῶν ἐν τῷ β' § τοῦ ὑπὸ στοιχ. Β' φυλλαδίου του γραφομένων τῶν δε : « Ἀμα ἀνερριχήθη ὁ Σταυρούδης εἰς τὸ ἀξίωμα τὸ ὁποῖον ἀναξίως ἔλαβε καὶ ἀναξίως μέχρι σήμερον κατέχει ». Ὁ κ. Παπαδάκης ταῦτα γράφων δὲν ἀναφέρει ὑπηρεσιακοὺς λόγους, τοῦτέστιν λόγους ἀνικανότητος, ἢ καταχρήσεως ἢ ἀμελείας περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῆς ὑπηρεσίας, διότι τοιοῦτους δὲν εὐρίσκει· ἄρα ὑπονοεῖ ἄλλους καὶ εἶναι ὡσάν νὰ λέγῃ εἰς τὴν Αὐτοκρατορικὴν Κυβέρνησιν, τὸν Σταυρούδην διατηρεῖς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ σου, ὅστις ἔλαβε τόσον ἐνεργητικὸν μέρος εἰς τὰ 1858, 1866 καὶ 1878, καὶ ὅστις καὶ ὡς πρόσφυξ ἐν Ἑλλάδι ἔκαμε καὶ ἔγραψε τόσα καὶ τόσα;

Ὡς θὰ παρατηρήσῃ τις τὸ κατ' ἐμὲ τὰ μάλα διευκολύνω τὸν κ. Παπαδάκην, μὴ ἀποκρύπτων οὐδέν, διότι εἰς ὃ σημεῖον περιέ-

φερε τὰ πράγματα ὡς ἐκ τῆς ἐπισήμου ιδιότητός του ἐπιθυμητόν μοι εἶναι νὰ διευκρινισθῇ ἡ θέσις μου.

Ἦδη ἡ Α. Ἐξοχότης ὁ Γεν. Διοικητῆς Ἀλέξανδρος Καραθεοδωρῆς Πασᾶς ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Σ. Αὐτ. Κυβερνήσεως μαθάνει τόν τε πολιτικόν καὶ ὑπηρεσιακόν βίον μου. Δύναται ἔτι ἀκριβέστερον νὰ ἐξετάσῃ καὶ μάθῃ καὶ παρ' ἄλλων καὶ παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς χωροφυλακῆς Ἐμὶν Πασᾶ, ὅστις πολὺ καλὰ μᾶς γνωρίζει ὅλους, κατὰ πόσον πρὸ 17 ἤδη ἐτῶν, καθ' ἃ μένω ἐνταῦθα, ὑπῆρξα φιλήσυχος καὶ φρόνιμος πολίτης, ἂν ποτε ἔλαβα μέρος εἰς τὰς τόσας πολιτικὰς ἐκδρομάς, διαδηλώσεις καὶ πανηγύρεις καὶ ἄλλα παραπλήσια κινήματα καὶ ἂν ποτε ἔδωκα τὴν ἐλαχίστην ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐξουσίαν. Δύναται ἐπίσης ἡ Α. Ἐξοχότης νὰ ἐρωτήσῃ τὰς τε προΐσταμένας μοι ἀρχὰς ὅσον καὶ τὴν κοινωσίαν, ἧτοι μικροὺς καὶ μεγάλους Χριστιανοὺς καὶ Ὀθωμανοὺς, καὶ μάθῃ παρ' αὐτῶν ἂν ποτε ἔδωκα εὐλογον ἀφορμὴν παραπόνων τόσον εἰς τὰς μὲν ὅσον καὶ εἰς τοὺς δέ, εἴτε ὡς ἄτομον, εἴτε ὡς ὑπάλληλος ἧτοι ὡς συμβολαιογράφος καὶ ὡς ὑποτελώνης. Πρὸς δὲ καὶ ἂν ἀληθῶς δὲν ἐγκατέλειψα τὴν θέσιν μου καὶ εἰς τὰς μᾶλλον κινδυνώδεις περιστάσεις.

Πάντων τούτων λαμβανομένων ἐν ὄψει μετ' εὐγνωμοσύνης θ' ἀποδεχθῶ τότε οἵανδήποτε ἀπόφασιν προερχομένην ἐκ τῆς αὐτοβουλίας τῆς Σ. Κυβερνήσεως, εἴτε τὴν θέσιν μου ἀφορῶσαν εἴτε καὶ τὴν καθόλου ἐν τῇ Πατρίδι διαμονήν μου.

Συγχρόνως παρακαλῶ τοὺς μεταγενεστέρους μου πολιτικοὺς νὰ μὴ θεωρήσωσι τὴν ἐκτύλιξιν τοῦ πολιτικοῦ βίου μου ὡς προὶὸν ἐγωϊσμοῦ, ἀλλὰ τῆς ἐκτεθείσης ὑπερτάτης ἀνάγκης, λαμβάνοντας ὑπ' ὄψει κατὰ πόσον ἐφήρμοσα ἐν τῷ πολιτικῷ τούτῳ βίῳ μου τὸ ἀξίωμα «Λάθε βιώσας» ὡς καὶ τὸ ὅτι οὐδέποτε πρότερον ἔγραψα ὑπὲρ ἑμαυτοῦ τοιαῦτα.

Ἐν τέλει ἐξαίτουμαι συγγνώμης διὰ τὸν ἔλεγχόν μου ἐπὶ πράξεων καὶ ἐνεργειῶν τινων πολιτικῶν, καθόσον δὲν ἔπραξα τοῦτο ὅπως τοὺς κατηγορήσω, ἀφοῦ ἄλλως τε λίαν φιλίως διακείμαι πρὸς αὐτούς, ἀλλ' ὅπως καταστήσω αὐτοὺς προσεκτικοὺς εἰς τὸ μέλλον, πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Πατρίδος, ἧτις τόσα ἔπαθεν ἐκ τῶν πολιτικῶν σφαλμάτων μας. Καὶ ἐλπίζω νὰ με ἀξιώσωσι τοιαύτης,

λαμβάνοντες ὑπ' ὄψει ὅτι ὁ δημόσιος βίος ἐκάστου ὑπόκειται εἰς τὸν κοινὸν ἔλεγχον.

Μεθ' ὑμῶν δέ, κ. Παπαδάκη, καλὴν ἀντάμωσιν καὶ ἐκ τρίτου.

Ἐν Χανίοις, τῇ 30 Ἀπριλίου 1895.

Ὁ γνωστός σας

Σ. Α. ΣΤΑΤΡΟΥΔΗΣ

